

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ

ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Εμμανουηλίδης Κυριάκος

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην
Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική.

Πειραιάς, Ιούλιος 2017

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM IN
«ECONOMIC AND BUSINESS STRATEGY»

MEASURING THE LEVEL OF COMPETITION IN THE
SECTORS OF THE GREEK ECONOMY:
EMPIRICAL AND THEORETICAL INVESTIGATION

By

Emmanouilidis Kyriakos

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economic and Business Strategy.

Piraeus, Greece, July 2017

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Σε αυτούς που πίστεψαν και συνεχίζουν να πιστεύουν σε εμένα.

Στον Σάββα, την Χρύσα και την οικογένειά μου..

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνετέλεσαν για τη συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πολέμη Μιχαήλ, που πίστεψε σε εμένα και μέσα από κλίμα συνεργασίας και αλληλοσεβασμού, σε συνδυασμό με τις εποικοδομητικές του συμβουλές, ήμουν σε θέση να διεκπεραιώσω την παρούσα μελέτη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Περίληψη

Σημαντικοί Όροι: Δείκτης mark-up, Δείκτης Lerner, Μονοπωλιακή δύναμη, Βιομηχανία μεταποίησης, Τομέας υπηρεσιών.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του βαθμού του ανταγωνισμού στους επιμέρους κλάδους των δύο βασικών τομέων της ελληνικής οικονομίας, αυτών της μεταποίησης και των υπηρεσιών. Η εκτίμηση της έντασης του ανταγωνισμού, πραγματοποιείται μέσω του σχετικού υπολογισμού, βάση οικονομετρικής ανάλυσης, των δεικτών του περιθωρίου κέρδους και της μονοπωλιακής ισχύος στην εκάστοτε αγορά, κατά συνέπεια. Η χρονική περίοδος που θα διερευνηθεί για το ακόλουθο πόνημα περιλαμβάνει τις χρονιές από το 1970 έως και το 2007. Για την ανάδειξη των απαιτούμενων αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η σχετική μεθοδολογία που έχει αναπτυχθεί από τον Roeger σε προηγούμενη μελέτη του, σε αντίστοιχα ερευνητικά αντικείμενα. Τα εμπειρικά αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις του μεταποιητικού βιομηχανικού κλάδου καθώς και οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο των υπηρεσιών, λειτουργούν εντός μη ανταγωνιστικών συνθηκών. Παράλληλα, ο μέσος όρος των δεικτών mark-up παρουσιάζει ετερογένεια ανάμεσα στους διάφορους τομείς, με τον κλάδο της βιομηχανίας να κατέχει υψηλότερους δείκτες mark up (περιθώρια κέρδους) κατά μέσο όρο, από τον τομέα των υπηρεσιών.

Επίσης πραγματοποιείται εκτίμηση των σχετικών δεικτών περιθωρίων κέρδους για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους εντός της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου, με σκοπό την ανάδειξη της μεταβολής του βαθμού του ανταγωνισμού μέσα στο χρόνο.

Για την εκτίμηση και την εγκυρότητα των οικονομετρικών ευρημάτων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε κατά βάση η μέθοδος ανάλυσης παλινδρόμησης των Ελαχίστων Τετραγώνων (OLS) σε συνδυασμό με την 2 Σταδίων Ελαχίστων Τετραγώνων (2SLS) μέθοδο, οι οποίες και ανέδειξαν πανομοιότυπες εκτιμήσεις των σχετικών συντελεστών. Τέλος, τα αποτελέσματα της ανάλυσης μας παρέχουν αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα και στοιχεία, που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα τόσο και για μελλοντικές - παρόμοιες με το αντικείμενο ανάλυσης – μελέτες όσο και για τους υπεύθυνους χάραξης ρυθμιστικής πολιτικής των αγορών, λαμβάνοντας πάντα υπόψη την οικονομική κρίση που πλήττει μέχρι και σήμερα τη χώρα μας.

MEASURING THE LEVEL OF COMPETITION IN THE SECTORS OF THE GREEK ECONOMY: EMPIRICAL AND THEORETICAL INVESTIGATION

Abstract

Key words: Mark-up index, Lerner index, Significant Market Power, Manufacturing, Service sector.

The aim of this study is to investigate the degree of competition in the sub-sectors of the two main sectors of the Greek economy, those of manufacturing and services. The assessment of the intensity of competition is carried out through the relevant calculation, based on econometric analysis, of mark up indicators and significant market power in the relevant market. The time period under examination extends from 1970 to 2007. The demonstration of the results was made in accordance to the model developed by Roeger. The empirical results show that the Greek enterprises of the manufacturing industry as well as the companies operating in the service sector operate under non-competitive conditions. At the same time, the average mark-up markers are heterogeneous across sectors, with the industry sector having higher mark-ups on average than the service sector.

Furthermore, relevant mark up indicators are for specific periods of time within the period considered, in order to highlight the variability of the degree of competition over time. To estimate and validate the econometric findings of the survey, the Regular Least Squares (OLS) regression analysis method was used in conjunction with the Two Stage Least Squares (2SLS) method, which showed identical estimates of the relevant coefficients. Finally, this thesis can be perceived as a point of reference from policy makers as well as it can be a compass for future studies and analysis, always considering the economic crisis which still afflicts our country.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Περιεχόμενα

Περίληψη	ix
Abstract	xi
Κατάλογος Πινάκων	xvii
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xix
Εισαγωγή	1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

1.1. Ανάλυση της δομής της αγοράς	5
1.2. Εκτίμηση της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά	8
1.3. Συγκέντρωση και Ανισοκατανομή μεγέθους της αγοράς	9
1.4. Συγκέντρωση και Ανισοκατανομή ενός κλάδου	10
1.4.1. Δείκτες Συγκέντρωσης της αγοράς	11
1.4.2. Δείκτες ανισοκατανομής της αγοράς	13
1.4.3. Δυναμική Συγκέντρωση	14
1.5. Σχέση ελαστικότητας ζήτησης- δείκτη mark up-δείκτη Lerner	16
1.6. Παράγοντες επηρεασμού της μονοπωλιακής δύναμης	19
1.6.1. Εμπόδια εισόδου (barriers to entry) για τις νέες επιχειρήσεις του κλάδου	19
1.6.2. Βαθμός διαφοροποίησης των προϊόντων από τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις	20
1.6.3. Οικονομίες κλίμακας	20
1.6.4. Κάθετη ολοκλήρωση	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Ταξινόμηση των κλάδων της ελληνικής οικονομίας	24
2.2. Διαχρονική τάση και σύγκριση τομέων Μεταποίησης και Υπηρεσιών	28
2.2.1. Διαχρονική τάση κλάδων Βιομηχανικού τομέα Μεταποίησης	34
2.2.2. Διαχρονική τάση κλάδων τομέα Υπηρεσιών	41
2.2.3. Σύνοψη	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3- ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

3.1. Ανασκόπηση	54
------------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1. Ανάλυση μεθοδολογίας	66
4.1.1. Μεθοδολογία του Hall	66
4.1.2. Μεθοδολογία του Roeger και χρήση ενδιάμεσων εισροών	69
4.1.3. Πιθανή μεροληψία της εξίσωσης του Roeger	71
4.2. Δεδομένα	73
4.3. Εμπειρικά Αποτελεσματα	74
4.4. Σύγκριση αποτελεσμάτων ανα επιλεγμένα χρονικά διαστήματα	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5- ΑΝΤΙ-ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

5.1. Εισαγωγή	89
5.2. Παράγοντες που ενισχύουν την μονοπωλιακή ισχύ στην αγορά	91
5.2.1. Περιορισμός του αριθμού ή του εύρους των προμηθευτών	91
5.2.2. Ρυθμίσεις εισόδου	92
5.2.3. Χορήγηση ή παράταση της ισχύος των αποκλειστικών δικαιωμάτων	93

5.2.4. Νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις όσον αφορά στη ροή αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου σε δια-πολιτειακό (ή ενδοκρατικό) επίπεδο.	95
5.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανταγωνισμού	94
5.4. Τρόποι προστασίας του ανταγωνισμού	97
Αντιανταγωνιστικές συμφωνίες	98
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	104
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	109
Π1. Ακαθάριστη Παραγωγή 1970-2007	109
Π2. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία 1970-2007	111
Π3. Αριθμός Εργαζομένων 1970-2007	113
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	115

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Ερμηνεία τιμών των δεικτών συσχέτισης των σχετικών μεγεθών (R) και του συντελεστή σταθερότητας (B)	15
Πίνακας 2.1: Ταξινόμηση Κλάδων Βιομηχανικού Τομέα Μεταποίησης (ISIC Rev.3)	26
Πίνακας 2.2: Ταξινόμηση Κλάδων Τομέα Υπηρεσιών (ISIC Rev.3)	27
Πίνακας 3.1. Βασικές εμπειρικές μελέτες εκτίμησης δεικτών mark-up.	60
Πίνακας 4.3.1: Αποτελέσματα παλινδρόμησης ανά κλάδο	76
Πίνακας 4.4.1: Τμηματικά διαχρονική εκτίμηση των δεικτών mark-up στον τομέα μεταποίησης	83
Πίνακας 4.4.2: Τμηματικά διαχρονική εκτίμηση των δεικτών mark-up στον τομέα υπηρεσιών	84

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 2.1: Διαχρονική Τάση Ακαθάριστης Παραγωγής (1970-2007)	29
Διάγραμμα 2.2: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Ακαθάριστη Παραγωγή (1970-2007)	29
Διάγραμμα 2.3: Διαχρονική Τάση Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (1970-2007)	31
Διάγραμμα 2.4: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (1970-2007)	32
Διάγραμμα 2.5: Διαχρονική Τάση Απασχόλησης (1970-2007)	33
Διάγραμμα 2.6: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Απασχόληση (1970-2007)	34
Διάγραμμα 4.4.1: Ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS)	85
Διάγραμμα 4.4.2: Ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου 2 σταδίων-ελαχίστων τετραγώνων (2SLS)	86

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Εισαγωγή

Η μέτρηση και η εκτίμηση της έντασης του ανταγωνισμού σε μια βιομηχανία ή σε ένα κλάδο, είναι ζωτικής σημασίας τόσο για τις κανονιστικές αρχές και τις αρχές ανταγωνισμού όσο και για τους φορείς χάραξης πολιτικής. Οι ρυθμιστικές αρχές, οποιασδήποτε χώρας, αλλά και της Ελλάδας συγκεκριμένα, σαφώς θα επιθυμούσαν να γνωρίζουν κατά πόσο οι υπάρχουσες νομικές ρυθμίσεις και οι ισχύοντες κανονισμοί, ευνοούν ή όχι τον ανταγωνισμό. Με τον ίδιο τρόπο, οι αρχές ανταγωνισμού, μπορούν να εκτιμήσουν και να λάβουν στοιχεία για την τρέχουσα κατάσταση του ανταγωνισμού στους υπό εξέταση τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών (Christopoulou, Vermeulen, 2012).

Είναι σαφές πως η ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών, είναι μια πολιτική ανησυχία που ολοένα και αυξάνεται κατά τη διάρκεια των ετών. Αυτό αποδεικνύεται και από τις πολιτικές που ακολουθούνται κατά βάση, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης). Ειδικά για την Ελλάδα, ο ΟΟΣΑ έχει πραγματοποιήσει μια εκτεταμένη έρευνα με σκοπό την άρση των κανονιστικών περιορισμών και των ρυθμίσεων που εμποδίζουν το επίπεδο του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε συγκεκριμένους βιομηχανικούς κλάδους της μεταποίησης και των υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα στη βιομηχανία ειδών διατροφής και ποτοποιίας, στην πώληση οικοδομικών υλικών, καθώς και στις υπηρεσίες τουρισμού που απασχολούν ιδιαίτερα τη χώρα μας ως πηγή πλουτισμού της.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής ανέδειξαν 555 προβληματικές ρυθμίσεις που αποτελούσαν τροχοπέδη στον ανταγωνισμό ενώ ταυτόχρονα παρουσιάστηκαν και πολυάριθμες προτάσεις από τους εισηγητές και που αφορούσαν σε κάποιες νομικές διατάξεις που πρέπει είτε να τροποποιηθούν είτε να καταργηθούν τελείως (OECD 2013). Από την άλλη πλευρά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ανακοίνωσε το 2014 την πρόθεσή της να τροποποιήσει τη νομοθεσία περί ανταγωνισμού επανεξετάζοντας ορισμένα ρυθμιστικά μέτρα, όπως για παράδειγμα τους κανονισμούς συγχωνεύσεων, τα πρόγραμμα επιείκειας και την εφαρμογή κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων, με στόχο τη διευκόλυνση των συνθηκών του ανταγωνισμού ανάμεσα σε όλα τα κράτη μέλη (Polemis M.,2014).

Είναι βέβαια ευρέως γνωστό το ότι ο ανταγωνισμός, μεταξύ άλλων, ενισχύει την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας ενώ ταυτόχρονα αυξάνει και το επίπεδο

απασχόλησης, βελτιώνοντας την αγοραστική δύναμη ατόμων και επιχειρήσεων και ωθώντας τις επιχειρήσεις να καινοτομήσουν. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται εμφανής η ανάγκη ύπαρξης διαρθρωτικών δεικτών, οι οποίοι θα επιτρέπουν τόσο στους επόμενους ερευνητές, όσο και στους υπεύθυνους φορείς να προσδιορίζουν με σαφήνεια τους κλάδους της οικονομίας στους οποίους θα μπορούσε να αυξηθεί η ένταση του ανταγωνισμού.

Μια εναλλακτική προσέγγιση στη μέτρηση του ανταγωνισμού είναι και η χρήση των δεδομένων των εθνικών λογαριασμών, για την ανάδειξη συμπερασμάτων που εξαρτώνται από τη διαφορά μεταξύ της τιμής πώλησης (P) και του οριακού κόστους (MC), εφόσον γνωρίζουμε πως όσο περισσότερο αποκλίνει η τιμή από το οριακό κόστος παραγωγής, τόσο λιγότερο ανταγωνιστικός είναι ένας κλάδος. Με άλλα λόγια, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το δείκτη μεταξύ της τιμής πώλησης και του οριακού κόστους (δείκτης mark-up) προκειμένου να μετρήσουμε την ένταση του ανταγωνισμού σε έναν κλάδο ή μία αγορά. Συνεπώς, οι εκτιμητές mark-up μεταξύ διαφορετικών οικονομικών κλάδων και διαφορετικών χωρών, κατά την ίδια βέβαια χρονική περίοδο, επιτρέπουν τις συγκρίσεις του επιπέδου ανταγωνισμού μεταξύ των χωρών αυτών και των αντίστοιχων κλάδων και πρέπει να βοηθούν στον εντοπισμό του ποιοι κλάδοι και ποιες χώρες θα επωφεληθούν περισσότερο από τις αλλαγές στη νομοθεσία και στους κανονισμούς που επηρεάζουν το επίπεδο του ανταγωνισμού.

Μεταξύ των πιο συχνά χρησιμοποιούμενων δεικτών είναι ο βαθμός συγκέντρωσης της αγοράς στον εκάστοτε κλάδο και ο βαθμός της ανισοκατανομής του μεγέθους αυτής. Ωστόσο, οι δείκτες αυτοί δεν αντικατοπτρίζουν πάντα τον πραγματικό βαθμό ανταγωνισμού σε μια αγορά (Tresor-Economics 2008). Παρόλη την ποικιλία των μέτρων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκτίμηση της δύναμης στην αγορά, η προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί στην παρούσα έρευνα, είναι η οικονομετρική εκτίμηση του επιπέδου της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά, ακολουθώντας τη μεθοδολογία που υιοθέτησε και ο Roeger (1995).

Η μεθοδολογία που ακολουθείται βασίζεται στην υπόθεση ότι σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού της αγοράς, η τιμή πώλησης είναι ίση με το οριακό κόστος. Η εξίσωση του οριακού κόστους με την τιμή είναι ουσιώδης για την αποτελεσματικότητα κάθε οικονομίας. Αρχικά, οι ανταγωνιστικές αγορές μπορούν να επιτύχουν υψηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας των παραγωγικών συντελεστών μιας οικονομίας και, σε δεύτερο, αλλά

σημαντικό επίπεδο, ο ανταγωνισμός εξασφαλίζει στους καταναλωτές προϊόντα με υψηλότερη ποιότητα, μεγαλύτερη ποικιλία και χαμηλότερες τιμές (Rezitis, Kalantzi, 2013). Ωστόσο, η συνθήκη αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε λιγότερο ανταγωνιστικές συνθήκες όπως για παράδειγμα σε συνθήκες μονοπωλίου ή ολιγοπωλίου, όπου η τιμή ουσιαστικά αποκλίνει από το οριακό κόστος λόγω της μορφής της αγοράς.

Γίνεται λοιπόν σαφές πως όσο μεγαλώνει η απόσταση της τιμής πώλησης και του οριακού κόστους τόσο οι μελετητές λαμβάνουν σημαντικές ενδείξεις για την ανταγωνιστικότητα της αγοράς. Όμως, ενώ η τιμή πώλησης μπορεί εύκολα να γίνει διακριτή από τον οποιονδήποτε, μιας και είναι καταγεγραμμένη, το οριακό κόστος παραγωγής δεν έχει αυτή την ευχέρεια να είναι άμεσα παρατηρήσιμο. Το εμπόδιο αυτό ξεπεράστηκε από τον Hall (1988) και τον Roeger (1995), όταν και οι δύο έδειξαν ότι κάτω από συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, ο ονομαστικός ρυθμός ανάπτυξης του κατάλοιπου του Solow, είναι ανεξάρτητος από τον ονομαστικό ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας του κεφαλαίου. Το επακόλουθο ήταν ότι ο συντελεστής συσχέτισης του ονομαστικού ρυθμού ανάπτυξης του Solow σε σχέση με τον ονομαστικό ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας του κεφαλαίου, είναι ο δείκτης Lerner (Lerner Index), ο οποίος ορίζεται ως ο δείκτης της τιμής μείον το οριακό κόστος, προς την τιμή ($P-MC/P$).

Παρόλο τον τεράστιο όγκο μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, υπάρχουν λίγες μόνο μελέτες που εξετάζουν αυτή τη σχέση για μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα (Rezitis και Kalantzi, 2013). Συγκεκριμένα, μόνο μια μελέτη αποπειράθηκε να εξετάσει το επίπεδο του ανταγωνισμού στους ελληνικούς τομείς υπηρεσιών (Bottini & Molnar, 2010). Όμως, η μελέτη αυτή παρουσίασε ένα βασικό μειονέκτημα. Δεν κατάφερε να ενσωματώσει την εξέλιξη του δείκτη mark up μέσα στη διάρκεια του χρόνου. Η παρούσα μελέτη έχει αυτόν ακριβώς το στόχο, να καλύψει δηλαδή την απουσία της εξέλιξης του περιθωρίου κέρδους εξελικτικά μέσα στην υπό εξέταση περίοδο, στοιχείο για το οποίο υπάρχει ευδιάκριτο κενό στην εμπειρική βιβλιογραφία.

Επιπρόσθετα, σε αντίθεση με προηγούμενες μελέτες, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιείται και μια σειρά από οικονομετρικές τεχνικές (OLS, 2SLS) για να ελεγχθεί και να επιβεβαιωθεί η ισχύς των αποτελεσμάτων των εκτιμήσεων της παλινδρόμησης. Απώτερος σκοπός αυτής της μελέτης είναι τα εμπειρικά της ευρήματα να χρησιμοποιηθούν ως αναφορά για άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, με σκοπό να εκτιμηθεί ο βαθμός του ανταγωνισμού σε

συγκεκριμένους κλάδους της βιομηχανίας μεταποίησης- παραγωγής και των υπηρεσιών, αλλά και στο σύνολό τους. Στη μελέτη που ακολουθεί, όπως προ-αναφέρθηκε, εφαρμόζεται η σχετική μεθοδολογία του Roeger (1995), με σκοπό την εμπειρική έρευνα της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά του βιομηχανικού τομέα και του τομέα των υπηρεσιών σε αναλυτικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, το εμπειρικό μοντέλο που χρησιμοποιείται εδώ, εκτιμά το εύρος του mark up για καθέναν από τους κλάδους των δύο τομέων (βιομηχανίας παραγωγής-μεταποίησης και υπηρεσιών) κατά την περίοδο 1970-2007 (47 τομείς συνολικά).

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια συνοπτική παρουσίαση της δομής της μελέτης η οποία θα ακολουθήσει. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια ανάλυση της δομής της αγοράς και μελετώνται οι τρόποι μέτρησης της συγκέντρωσης και της ανισοκατανομής της. Ταυτόχρονα μελετάται η σχέση μεταξύ ελαστικότητας ζήτησης, δείκτη mark-up και δείκτη Lerner, ενώ ακόμα παρουσιάζονται και οι τρόποι επηρεασμού της μονοπωλιακής ισχύος στην αγορά. Στο δεύτερο μέρος θα γίνει μια ανάλυση των διαχρονικών τάσεων του Βιομηχανικού τομέα μεταποίησης και του τομέα των Υπηρεσιών στην Ελλάδα για την περίοδο 1970-2007, αλλά και των επιμέρους κλάδων του καθενός. Στο τρίτο μέρος της μελέτης μας, θα γίνει μια ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των ερευνών που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί γύρω από το θέμα που μας ενδιαφέρει, δηλαδή του βαθμού της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά και του περιθωρίου κέρδους στο βιομηχανικό τομέα μεταποίησης και στον τομέα των υπηρεσιών ενώ στο τέταρτο μέρος, αφού αναλυθεί η μεθοδολογία των Hall και Roeger που χρησιμοποιήθηκε και στην παρούσα έρευνα, θα αναπτυχθεί, πλήρως, η περιγραφή των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν για τους σκοπούς της καθώς και το πλαίσιο της εφαρμοζόμενης μεθοδολογίας. Ταυτόχρονα επεξηγούνται και εκτιμώνται τα αποτελέσματα της εμπειρικής ανάλυσης ενώ γίνεται, τέλος, και σύγκριση των αποτελεσμάτων ανά επιλεγμένα χρονικά διαστήματα. Στο πέμπτο μέρος, αφού παρουσιαστούν αρχικά τα οφέλη του ανταγωνισμού, στη συνέχεια, θα αναδειχθούν και οι παράγοντες που κυρίως συντελούν στην ενίσχυση της ισχύος στην αγορά. Κατόπιν θα παρουσιαστεί αναλυτικά η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανταγωνισμού, όπως αυτή υλοποιείται μετά τη Συνθήκη της Ρώμης και, τέλος, θα αναπτυχθούν και οι πιο σημαντικοί τρόποι αντιμετώπισης των μονοπωλιακών συνθηκών στην αγορά που σκοπό έχουν την ενίσχυση του επιπέδου του ανταγωνισμού στις οικονομίες. Τέλος θα εξαχθούν τα συμπεράσματα και οι πολιτικές επιπτώσεις των αποτελεσμάτων που διεξήχθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

1.1. Ανάλυση της δομής της αγοράς

Στις ΗΠΑ δύο σχολές διεκδίκησαν την κυρίαρχη θέση στον τρόπο ανάλυσης της δομής της αγοράς και πως αυτή επηρεάζει αποτελεσματική της λειτουργία, η σχολή του Harvard και η σχολή του Chicago:

Σύμφωνα με το υπόδειγμα της Δομής – Συμπεριφοράς – Λειτουργικότητας (Structure-Conduct-Performance) που υιοθέτησε η σχολή Harvard η δομή της αγοράς τείνει να επηρεάζει την συμπεριφορά των επιχειρήσεων και την λειτουργικότητά τους. Η υψηλή συγκέντρωση (λίγες μεγάλες επιχειρήσεις) επιτρέπει τον συντονισμό δράσης των μεγάλων επιχειρήσεων που εφαρμόζουν κοινή στρατηγική υψηλών τιμών, άσχετα με το κόστος τους και έτσι επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας και μακροπρόθεσμα υψηλά κέρδη. Η συγκέντρωση αναφέρεται στο πλήθος των μεγάλων επιχειρήσεων που πωλούν ένα συγκεκριμένο προϊόν ή μια ομάδα προϊόντων και ανήκουν στον ίδιο βιομηχανικό κλάδο. Μετράται συνήθως με το λόγο συγκέντρωσης CR₄ που δείχνει την συμβολή των τεσσάρων μεγαλύτερων επιχειρήσεων του κλάδου σαν ποσοστό του συνολικού μεγέθους του εκάστοτε κλάδου. Για κάθε επιχείρηση η δομή (Δ), η συμπεριφορά (Σ), οι μεταβλητές της εσωτερικής οργάνωσης (ΕΟ) και οι εξωτερικές συνθήκες (ΕΣ) επηρεάζουν την αποδοτικότητα (Α):

$$A = f(\Delta, \Sigma, \text{EO}, \text{ES})$$

Η δομή περιλαμβάνει πολλές επιμέρους μεταβλητές (μερίδιο αγοράς, συγκέντρωση, οικονομίες κλίμακας, κάθετη ολοκλήρωση, εμπόδια εισόδου). Η συμπεριφορά σχετίζεται με τις ανταγωνιστικές στρατηγικές (π.χ. διαφήμιση, διαφοροποίηση προϊόντος). Η εσωτερική οργάνωση με την αποτελεσματικότητα (efficiency), οι εξωτερικές συνθήκες περιλαμβάνουν παράγοντες του περιβάλλοντος (π.χ. μεταβολή ζήτησης, τεχνολογική εξέλιξη, οργάνωση αγορών) και τέλος η αποδοτικότητα περιλαμβάνει το ποσοστό κερδών, την καινοτομία, τον ρυθμό μεγέθυνσης, τη λειτουργία με χαμηλό κόστος κ.ά. Οι παραπάνω σχέσεις είναι αμφίδρομες, δηλαδή τα κέρδη μπορεί να επηρεάζουν τις στρατηγικές (διαφήμιση) ή η

διαφήμιση να επηρεάζει τη δομή (συγκέντρωση). Το αμφίδρομο των σχέσεων, στην εμπειρική έρευνα, μπορεί να ελεγχθεί με τον έλεγχο της ενδογενετικότητας (Hausman-Wu test).

Σύμφωνα με την ίδια σχολή, η ιδιωτική άσκηση μονοπωλιακής δύναμης (ή δύναμη αγοράς) είναι ένα χαρακτηριστικό πολλών κλάδων. Το πιο σοβαρό εμπόδιο στην αποτελεσματική λειτουργία των αγορών προέρχεται από την στρατηγική συμπεριφορά (ορισμένων) επιχειρήσεων που εμποδίζει τον ανταγωνισμό. Ακολουθώντας μια τέτοια στρατηγική οι επιχειρήσεις μπορούν να αποκτούν αλλά και να διατηρούν τη δύναμη να ελέγχουν τις τιμές των προϊόντων τους. Το επιστέγασμα αυτής της επιχειρηματολογίας είναι ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να εφαρμόζει μια πολιτική ενίσχυσης του ανταγωνισμού και να περιορίζει τέτοια στρατηγική συμπεριφορά.

Η σχολή του Chicago ακολουθεί διαφορετική επιχειρηματολογία. Θεωρεί ότι ο ρόλος της δομής είναι σε δευτερεύουσα θέση γιατί η επιχείρηση μπορεί να επηρεάσει την δική της συμπεριφορά και μέσω αυτής τη δομή της αγοράς. Οτιδήποτε παράγει μια επιχείρηση μπορεί να παραχθεί και από μια άλλη επιχείρηση εξίσου αποτελεσματικά εκτός και εάν κάποια ανώτερη δύναμη επέμβει. Αυτή η δύναμη αποδίδεται στο κράτος. Η κυβέρνηση μπορεί είτε με πρόθεση είτε χωρίς πρόθεση να εμποδίζει (νέες συνήθως) επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται σε ένα κλάδο προς όφελος άλλων (συνήθως παλαιών) επιχειρήσεων. Πέρα από την απαγόρευση των συμπαιγνιών η κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει τίποτε άλλο από το να βελτιώσει την (ανταγωνιστική) λειτουργία των αγορών. Κατά συνέπεια προτείνεται πολιτική μη ανάμιξης ή φιλελεύθερη πολιτική (*laissez faire policy*).

Σύμφωνα με την σχολή αυτή η μονοπωλιακή δύναμη δεν επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα, επειδή η συντονισμένη δράση των μεγάλων επιχειρήσεων για την εφαρμογή μονοπωλιακών στρατηγικών (π.χ. καθορισμός υψηλών τιμών) είναι μόνο βραχυχρόνια. Γενικά η σχολή πιστεύει ότι τα υψηλά κέρδη των μεγάλων επιχειρήσεων είναι αποτέλεσμα της αποδοτικής λειτουργίας τους και της ύπαρξης οικονομιών κλίμακας. Συνεπώς η αυξημένη συγκέντρωση ή άλλα χαρακτηριστικά της αγοράς (π.χ. εμπόδια εισόδου) δεν προκαλούν υψηλά κέρδη αλλά αυτά προέρχονται από τη λειτουργία των επιχειρήσεων σε επίπεδα χαμηλού κόστους.

Στην Ευρώπη υιοθετήθηκε κυρίως η Βιομηχανική θεωρία γύρω από το υπόδειγμα Δομή-Συμπεριφορά-Επίδοση της σχολής του Harvard. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο στόχος της

διατήρησης ανταγωνιστικών αγορών μετριάστηκε από την επιδίωξη της οικονομικής ενοποίησης (που συνεπάγεται μεγαλύτερα μεγέθη). Ο πρώτος στόχος ευνοεί τους καταναλωτές που επιθυμούν τα οφέλη που προκύπτουν από τις ανταγωνιστικές αγορές. Ο δεύτερος στόχος ευνοεί τις επιχειρήσεις επειδή γίνονται περισσότερο ανταγωνιστικές διεθνώς. Και οι δύο στόχοι θεωρούνται πολύ σημαντικοί και δικαιολογούν μια ενεργή κοινοτική πολιτική (Λουρή Ε.,2001).

Σύμφωνα με το κλασικό υπόδειγμα Δομής – Συμπεριφοράς – Λειτουργικότητας (Δ-Σ-Λ) η δομή της αγοράς ή του κλάδου (structure) επηρεάζεται από διάφορες μεταβλητές όπως:

1. τα εμπόδια εισόδου (barriers to entry) για τις νέες επιχειρήσεις του κλάδου.
2. τις οικονομίες κλίμακας.
3. το βαθμό διαφοροποίησης των προϊόντων από τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις.
4. την κάθετη ολοκλήρωση.
5. την συγκέντρωση και την ανισοκατανομή του κλάδου.

Η δομή επηρεάζει την συμπεριφορά (conduct) των παραγωγών και των αγοραστών σε λειτουργίες όπως είναι η πολιτική τιμών, οι επενδύσεις σε παραγωγικό εξοπλισμό, η διαφήμιση και προβολή των προϊόντων, η έρευνα και η ανάπτυξη. Η συμπεριφορά επιδρά στη λειτουργικότητα των επιχειρήσεων και της αγοράς μέσω της πολιτικής τους σε θέματα που αφορούν την τιμολογιακή πολιτική, την παραγωγική και αποδοτική κατανομή πόρων, την τεχνολογική πρόοδο, την πλήρη απασχόληση και την μεγέθυνση. Όπως φαίνεται υπάρχουν αμφίδρομες αλληλεπιδράσεις (feedback effect) μεταξύ των μεταβλητών που χαρακτηρίζουν το μοντέλο Δ-Σ-Λ, γεγονός που λαμβάνεται υπόψη στην ανάλυση των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών.

Το μοντέλο δομής-συμπεριφοράς-λειτουργικότητας επηρεάζεται επίσης από διάφορες βασικές συνθήκες προσφοράς και ζήτησης. Οι συνθήκες της αγοράς περιλαμβάνουν την επάρκεια της πρώτης ύλης, την τεχνολογία που εφαρμόζεται, τις επιδιώξεις των επιχειρήσεων κ.ά. Οι συνθήκες της ζήτησης περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά όπως η ελαστικότητα ζήτησης σχετικά με την τιμή, τα υποκατάστατα του προϊόντος, ο ρυθμός μεταβολής της ζήτησης, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας και τα χαρακτηριστικά της αγοράς του προϊόντος. Επιπλέον, χαρακτηριστικά που επηρεάζουν το πρότυπο Δ-Σ-Λ αναφέρονται στη δημοσιονομική πολιτική και αφορούν για παράδειγμα το καθεστώς της

φορολογίας και των επιδοτήσεων, τους κανόνες διεθνούς εμπορίου, τη νομοθεσία, την τιμολογιακή και την αντιμονοπωλιακή πολιτική και την συνεταιριστική νομοθεσία.

1.2. Εκτίμηση της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά

Ο Massimo Motta (2004) συνεχίζει την ανάλυση του πάνω στη μεθοδολογία εξέτασης υποθέσεων με το δεύτερο βήμα που ακολουθούν οι αρχές ανταγωνισμού μετά τον ορισμό της σχετικής αγοράς, τον προσδιορισμό των μεριδίων των επιχειρήσεων και την αξιολόγηση της υφιστάμενης δύναμης στην αγορά. Η δύναμη στην αγορά ορίζεται ως η δυνατότητα των επιχειρήσεων να θέτουν για τα προϊόντα τους τιμές υψηλότερες του οριακού κόστους. Στην πράξη, η απουσία δύναμης σε μία αγορά παρατηρείται μόνο στην ιδανική περίπτωση του τέλει ανταγωνισμού, ή στην περίπτωση ανταγωνισμού *a la Bertrand* με πόλεμο τιμών, συμμετρικές επιχειρήσεις και ομοιογενές προϊόν. Για το λόγο αυτό στην πραγματική οικονομία αναμένεται στους περισσότερους κλάδους να υφίσταται κάποιος βαθμός δύναμης αγοράς.

Ένα θεωρητικό μέτρο εκτίμησης της μονοπωλιακής δύναμης της αγοράς αποτελεί ο δείκτης Lerner. Τιμή του δείκτη κοντά στο 0 συνεπάγεται ύπαρξη ανταγωνιστικών συνθηκών στην αγορά, ενώ τιμές ίσες με την μονάδα υποδεικνύουν την ύπαρξη ισχυρών μονοπωλιακών συνθηκών στην αγορά. Ο δείκτης L-Lerner ορίζεται ως:

$$0 \leq L_i = \frac{P_i - MC_i}{P_i} \leq 1 \text{ διότι } AR_i \equiv P_i \quad (\text{Εξίσωση 1.1})$$

όπου είναι P_i η τιμή του προϊόντος της επιχείρησης και MC_i το οριακό της κόστος. Ο δείκτης αυξάνεται όσο αυξάνεται και το περιθώριο κέρδους (mark-up) της επιχείρησης. Η άμεση εφαρμογή του δείκτη Lerner σε πραγματικές υποθέσεις εγκυμονεί προβλήματα, καθώς το οριακό κόστος αποτελεί μία θεωρητική σύλληψη και η εύρεση του στην πράξη από τις Αρχές Ανταγωνισμού είναι ιδιαίτερος δύσκολη. Δεδομένης της δυσκολίας αυτής, μία εναλλακτική προσέγγιση βασίζεται στο γεγονός ότι ο δείκτης Lerner μιας μονοπωλιακής επιχείρησης ισοδυναμεί με το αντίστροφο της ελαστικότητας ζήτησης του προϊόντος της, δηλαδή ισχύει

ότι $L_i = 1 / e_i^1$. Πράγματι, είναι δυνατό να υπολογιστεί άμεσα η ελαστικότητα ζήτησης που μία επιχείρηση αντιμετωπίζει μέσω σύγχρονων οικονομετρικών μεθόδων, όπως για παράδειγμα το υπόδειγμα AIDS (Almost Ideal Demand System).

Η πιο παραδοσιακή προσέγγιση εκτιμά τη δύναμη αγοράς με έμμεσο τρόπο. Το μερίδιο στην αγορά είναι μία από τις μεταβλητές που λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση της δύναμης αγοράς. Ένα υψηλό μερίδιο υπονοεί και μεγάλη δύναμη αγοράς, αλλά το επιχείρημα αυτό δεν είναι πάντα απόλυτο. Μπορεί, για παράδειγμα, μία επιχείρηση να κατέχει υψηλό μερίδιο σε μία αγορά, αλλά να μην είναι σε θέση να αυξήσει την τιμή του προϊόντος της επικερδώς λόγω ενδεχόμενης απειλής εισόδου από νέες επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά σε γενικές γραμμές οι αρχές ανταγωνισμού ορίζουν κάποια κατώφλια (thresholds) μεριδίων. Συγκεκριμένα, μερίδιο κάτω του 40% υπονοεί συνήθως πως η επιχείρηση δεν είναι πιθανό να κατέχει Δεσπόζουσα Θέση, ενώ για μερίδια πάνω του 50% η επιχείρηση κατέχει Δεσπόζουσα Θέση. Πέρα από τα μερίδια, κατά την εκτίμηση της δύναμης στην αγορά λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες όπως τα εμπόδια εισόδου (barriers to entry) για τις νέες επιχειρήσεις του κλάδου, η ύπαρξη οικονομιών κλίμακας, ο βαθμός διαφοροποίησης των προϊόντων από τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, τα φαινόμενα κάθετης ολοκλήρωσης και ο βαθμός συγκέντρωσης και ανισοκατανομής μεγέθους της αγοράς.

1.3. Η συγκέντρωση και η ανισοκατανομή μεγέθους της αγοράς

Η συγκέντρωση των πωλήσεων ενός κλάδου αναφέρεται στην κατανομή του μεγέθους των επιχειρήσεων που πωλούν ένα συγκεκριμένο προϊόν ή μια ομάδα προϊόντων που ανήκουν στην ίδια οικονομική δραστηριότητα του εκάστοτε κλάδου. Συνήθως θεωρείται σαν μια σημαντική εκτίμηση της δομής της αγοράς επειδή κατέχει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της μονοπωλιακής δύναμης, της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και της αποδοτικότητας του κλάδου.

Η συγκέντρωση της παραγωγής σε σχετικά μεγάλες μονάδες μπορεί να δώσει μια αρχική εκτίμηση που αντανακλά σημαντικές συγκρίσεις μεταξύ των διάφορων κλάδων και

¹ Εναλλακτικά, ο δείκτης Lerner περιγράφει τη σχέση μεταξύ ελαστικότητας και περιθωρίων τιμών για μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης. Εάν ο δείκτης Lerner δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερος από ένα, τότε η ελαστικότητα δεν μπορεί ποτέ να είναι μεγαλύτερη από -1.

δυνατότητες αυτών. Η συγκέντρωση αυτή σε μεγάλες μονάδες είναι δυνατόν να συνδέεται με τα εξής φαινόμενα:

- Οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή που συνεπάγεται με χρησιμοποίηση καλύτερης τεχνολογίας, μεγαλύτερη παραγωγικότητα.
- Δυνατότητα εξαγωγικού προσανατολισμού ή και μεγαλύτερης διεθνούς ανταγωνιστικότητας.
- Ενίσχυση ολιγοπωλιακών μορφών αγοράς και εξασφάλιση συγκριτικά μεγαλύτερων περιθωρίων κέρδους ή αποδοτικότητας.
- Πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους από το τραπεζικό σύστημα και συνεπώς μεγαλύτερες δυνατότητες οργάνωσης και επέκτασης.
- Μεγαλύτερες και σταθερότερες απολαβές των εργαζομένων.

Η συγκέντρωση μπορεί να αντανakλά ταυτόχρονα στοιχεία αποτελεσματικότητας, λόγω οικονομιών κλίμακας, και μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά. Οι ρυθμιστικές αρχές της αντιμονοπωλιακής πολιτικής θα πρέπει να προσέξουν δυο θέματα που προκύπτουν. Γενικές πολιτικές απο-συγκέντρωσης και ενίσχυσης του ανταγωνισμού ενδέχεται να αγνοούν το γεγονός ότι το χαμηλότερο μέσο κόστος που προέρχεται από τις οικονομίες κλίμακας και πιθανώς να ωφελεί τους καταναλωτές όπως στις περιπτώσεις φυσικού μονοπωλίου. Αντίστοιχα, μια χαλαρή πολιτική παρέμβαση απέναντι σε στρατηγικές που δημιουργούν δεσπόζουσες θέσεις δεν είναι σωστή, διότι οι μεγάλες επιχειρήσεις του εκάστοτε κλάδου αναμένεται να ασκήσουν μονοπωλιακή δύναμη για να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους (Λουρή Ε., 2001).

1.4. Συγκέντρωση και ανισοκατανομή μεγέθους ενός κλάδου

Το επίπεδο συγκέντρωσης του κλάδου προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για την ανάλυση του βαθμού του ανταγωνισμού στην εν λόγω αγορά. Υπάρχουν μια σειρά από δείκτες συγκέντρωσης της αγοράς, καθένας από τους οποίους υπολογίζεται με βάση την μέτρηση των μεριδίων αγοράς των επιχειρήσεων που την απαρτίζουν. Ο υπολογισμός των μεριδίων της αγοράς γίνεται με βάση την αξία των προϊόντων / υπηρεσιών που πωλούνται αλλά μπορεί επίσης να βασίζεται και στον όγκο των προϊόντων / υπηρεσιών που πωλούνται (ανάλογα με την συγκεκριμένη αγορά).

Οι δείκτες συγκέντρωσης στηρίζονται στην παρατηρούμενη κατανομή του μεγέθους των επιχειρήσεων ενός κλάδου και αποτυπώνουν σε κάποιο βαθμό την δύναμη αγοράς που μπορεί να επηρεάζει τους παράγοντες της συμπεριφοράς και απόδοσης. Έχει χρησιμοποιηθεί για την μέτρηση της συγκέντρωσης ένας σημαντικός αριθμός δεικτών. Γενικά οι δείκτες συγκέντρωσης και ανισοκατανομής πρέπει να είναι αντικειμενικοί, δηλαδή να χαρακτηρίζονται από τις παρακάτω ιδιότητες:

- Η αύξηση του μεριδίου αγοράς μιας επιχείρησης του κλάδου πρέπει να οδηγεί σε αύξηση της τιμής του δείκτη συγκέντρωσης.
- Η αύξηση του μεριδίου αγοράς μιας επιχείρησης του κλάδου που συνοδεύεται από μείωση μεριδίου της αγοράς μιας μικρότερης (σε όρους μεριδίου αγοράς) πρέπει να οδηγεί σε αύξηση της τιμής του δείκτη συγκέντρωσης.
- Η είσοδος μιας νέας επιχείρησης μικρού μεγέθους πρέπει να οδηγεί σε μείωση της τιμής του δείκτη συγκέντρωσης.
- Οι εξαγορές και συγχωνεύσεις πρέπει να οδηγούν σε αύξηση της τιμής του δείκτη συγκέντρωσης.

Οι κυριότεροι δείκτες εκτίμησης της συγκέντρωσης και ανισοκατανομής μεγέθους ενός κλάδου είναι οι εξής ακόλουθοι (Ουσταπασίδης Κ., Ι.Κατσουλάκος 1999):

- Ο λόγος συγκέντρωσης (CR_n) των μεγαλύτερων επιχειρήσεων ενός κλάδου
- Ο δείκτης Herfindahl (H ή HHI)
- Ο δείκτης εντροπίας
- Ο συντελεστής Gini
- Ο συντελεστής μεταβλητικότητας CV του μεγέθους των επιχειρήσεων
- Ο δείκτης της λογαριθμικής διακύμανσης LV του μεγέθους των επιχειρήσεων

1.4.1. Δείκτες Συγκέντρωσης της αγοράς

Ο λόγος CR_k δείχνει την μεταβολή των k μεγαλύτερων επιχειρήσεων του κάθε κλάδου σαν ποσοστό του συνολικού μεγέθους της οικονομίας. Ο δείκτης λαμβάνει τιμές μεταξύ 0 και 1. Τιμές που τείνουν προς το 0 αντιστοιχούν σε έντονα ανταγωνιστικούς κλάδους, ενώ τιμή ίση με 1 αντιστοιχεί σε μονοπώλιο. Η τιμή του k επιλέγεται μάλλον αυθαίρετα, συνήθως $k=3,4,5$.

Ο συγκεκριμένος δείκτης έχει περισσότερη ερμηνευτική δύναμη σε διακλαδικές συγκρίσεις. Το μέγεθος του κλάδου υπολογίζεται με βάση τις πωλήσεις, την προστιθέμενη αξία, την δυναμικότητα ή την απασχόληση.

Ο δείκτης CR_k ορίζεται ως:

$$\frac{k}{n} < CR_k = \sum_i^n S_i \leq 1 \quad (\text{Εξίσωση 1.4.1.1})$$

Όπου s_i είναι το μερίδιο της i -στής επιχείρησης του κλάδου. Δηλαδή αθροίζονται τα μερίδια αγοράς των k μεγαλύτερων επιχειρήσεων μεταξύ των n επιχειρήσεων του κλάδου.

Ο δείκτης H-Herfindahl είναι πιο αντικειμενικός εκτιμητής του βαθμού συγκέντρωσης της αγοράς, αλλά απαιτεί πληροφορίες για το σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου. Για τον υπολογισμό του αθροίζονται τα τετράγωνα των μεριδίων αγοράς όλων των επιχειρήσεων του κλάδου. Η ακραία τιμή 1 αντιστοιχεί σε υψηλή συγκέντρωση στην αγορά (μονοπώλιο), ενώ στην περίπτωση της τέλει ισοκατανομής η τιμή του δείκτη είναι ίση με 0. Γενικότερα η τιμή του H μειώνεται όσο με την αύξηση του αριθμού των n επιχειρήσεων του εκάστοτε κλάδου. Λόγω του ότι λαμβάνεται υποψη το τετράγωνο του σχετικού μεγέθους των επιχειρήσεων, η τιμή του δείκτη H εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος των μεγαλύτερων επιχειρήσεων. Για τον λόγο αυτό είναι συνήθως ικανοποιητικό να περιλαμβάνονται επιχειρήσεις με μερίδιο αγοράς 0.01 ή και μεγαλύτερο, δεδομένου ότι τα τετράγωνα των μεριδίων των μικρότερων επιχειρήσεων είναι πολύ μικρά ώστε να επηρεάσουν το συνολικό δείκτη H.

Ο δείκτης H-Herfindahl ορίζεται ως:

$$0 < H = \sum_{i=1}^n S_i^2 \leq 1 \quad (\text{Εξίσωση 1.4.1.2})$$

Όπου s_i είναι το σχετικό μέγεθος (μερίδιο αγοράς) της i -στής επιχείρησης του κλάδου.

Οι δείκτες αυτοί συνήθως χρησιμοποιούνται για να δείξουν την έκταση του ελέγχου της αγοράς από τις μεγαλύτερες εταιρείες του κλάδου και να καταδείξουν το βαθμό στον οποίο μια βιομηχανία έχει ολιγοπωλιακή διάρθρωση. Ο δείκτης Herfindahl (HHI) και οι δείκτες συγκέντρωσης ($CR(n)$) είναι τα παραδοσιακά εργαλεία μέτρησης της συγκέντρωσης της αγοράς, βασιζόμενοι στα μερίδια αγοράς. Ο βαθμός συγκέντρωσης αποτελεί σημείο

ενδιαφέροντος για τους οικονομολόγους, όπως προ-αναφέρθηκε, για τους διαμορφωτές αντι-μονοπωλιακής στρατηγικής και για τις κυβερνητικές υπηρεσίες. Τέλος, ως μη και τόσο διαδεδομένο μέτρο εκτίμησης της συγκέντρωσης της αγοράς είναι δείκτης E-Εντροπίας.

Ο δείκτης E-Εντροπίας ορίζεται ως:

$$\ln(n) < E = \sum_{i=1}^n S_i \ln\left(\frac{1}{S_i}\right) = -\sum_{i=1}^n S_i \ln S_i < 0 \quad (\text{Εξίσωση 1.4.1.3})$$

Η τιμή 0 αντιστοιχεί σε υψηλή συγκέντρωση στην αγορά, ενώ η τιμή $\ln(n)$ σε κλάδους με πολύ έντονα ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά.

1.4.2. Δείκτες Ανισοκατανομής

Ο δείκτης Gini δείχνει την διαφορά μεταξύ της καμπύλης του Lorenz και της διαγωνίου που δείχνει την κατανομή, εάν τα μεγέθη όλων των επιχειρήσεων ήταν ίσα. Η μηδενική τιμή συνεπάγεται τέλεια ισοκατανομή των σχετικών μεγεθών των επιχειρήσεων ενός κλάδου, ενώ η τιμή $\left(\frac{n-1}{n}\right)$ δείχνει τέλεια ανισοκατανομή, όπου μια επιχείρηση στον κλάδο παράγει όλη την ποσότητα του σχετικού προϊόντος. Ο συγκεκριμένος δείκτης δεν θεωρείται αξιόπιστος διότι και δίνει μεγάλη βαρύτητα στις μικρές επιχειρήσεις του κάθε κλάδου.

Ο δείκτης G-Gini ορίζεται ως:

$$0 \leq G = \sum_{i=1}^n S_i (n - 2i + 1) \leq \left(\frac{n-1}{n}\right) \quad (\text{Εξίσωση 1.4.2.1})$$

όπου i η σχετική θέση της επιχείρησης στην κατάταξη κατά φθίνουσα τάξη μεγέθους.

Ο συντελεστής μεταβλητικότητας CV ορίζεται ως:

$$0 < CV = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (S_i - \bar{S})^2}{n}}}{\bar{S}} \leq \frac{n-1}{n} \quad (\text{Εξίσωση 1.4.2.2})$$

όπου \bar{S} είναι το μέσο μερίδιο αγοράς των επιχειρήσεων του κλάδου. Οι ακραίες τιμές αντιστοιχούν στις ίδιες περιπτώσεις με τον συντελεστή Gini.

Ο δείκτης της λογαριθμικής διακύμανσης LV ορίζεται ως:

$$0 < LV = \sum_{i=1}^n \left[\ln\left(\frac{S_i}{\bar{S}}\right) \right]^2 < \infty \quad (\text{Εξίσωση 1.4.2.3})$$

Η τιμή ∞ αντιστοιχεί σε μονοπώλιο ενώ η τιμή 0 σε κλάδους που το μερίδιο αγοράς κάθε επιχείρησης τείνει στο $1/n$.

1.4.3. Δυναμική Συγκέντρωση

Για να αποτυπωθεί από την μια η παρούσα κατάσταση της συγκέντρωσης ενός κλάδου ενώ από την άλλη η όποια δυναμική της, χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά ο δείκτης συσχέτισης των σχετικών μεγεθών (μεριδίων αγοράς) R στην αρχή και το τέλος της περιόδου, και ο συντελεστής σταθερότητας (B) που ορίζονται ως (Διάλεξη 3η Οικονομική της Βιομηχανικής Οργάνωσης, upatras eclass):

$$R = \text{Corr}(S_1, S_0) = \frac{\text{Cov}(S_1, S_0)}{\sigma_{S_1} \sigma_{S_0}} = \frac{E[(S_1 - \bar{S}_1)(S_0 - \bar{S}_0)]}{\sigma_{S_1} \sigma_{S_0}} \quad (\text{Εξίσωση 1.4.3.1})$$

$$B = \sqrt{\frac{\sum_i (S_i - \bar{S})_1^2}{\sum_i (S_i - \bar{S})_0^2}} \quad (\text{Εξίσωση 1.4.3.2})$$

Όπου οι δείκτες 0 και 1 υποδηλώνουν την αρχή και το τέλος της περιόδου αντίστοιχα.

Οι συνδυασμοί τιμών των R και B δημιουργούν την παρακάτω τυπολογία:

Πίνακας 1.1: Ερμηνεία τιμών των δεικτών συσχέτισης των σχετικών μεγεθών (R) και του συντελεστή σταθερότητας (B)

Τιμή R	Τιμή B	Ερμηνεία
>0.9	>1	Οι μεγάλες επιχειρήσεις αυξάνουν ταχύτερα από τις μικρές τα μερίδια αγοράς τους και παρατηρείται σχετική 'σταθερότητα': υποδεικνύεται μείωση του ανταγωνισμού.
>0.9	=1	'Σταθερότητα' της κατανομής μεριδίων αγοράς. Κυριαρχούν οι μεγάλες επιχειρήσεις που δεν αποκτούν (χάνουν) μερίδια από (προς) τις μικρές.
>0.9	<1	'Σταθερότητα' της κατανομής μεριδίων αγοράς αλλά η συγκέντρωση μειώνεται: οι μικρές επιχειρήσεις αποκτούν μερίδια αγοράς σε βάρος των μεγάλων.
<0.9	>1	Αλλαγές στις μεγάλες επιχειρήσεις: μικρές επιχειρήσεις γίνονται μεγάλες και οι μεγάλες επιχειρήσεις γίνονται μικρές: ευνοϊκές συνθήκες ανταγωνισμού παρά την αύξηση της συγκέντρωσης.
<0.9	=1	Ευνοϊκές συνθήκες ανταγωνισμού και η συγκέντρωση δεν αυξάνεται.
<0.9	<1	Οι πλέον ευνοϊκές συνθήκες ανταγωνισμού. Οι μικρές επιχειρήσεις αυξάνονται σε βάρος των μεγάλων κι έτσι στο τέλος της περιόδου οι μεγάλες είναι μικρότερες από την αρχή της περιόδου και άρα η συγκέντρωση έχει μειωθεί.

1.5. Σχέση ελαστικότητας ζήτησης- δείκτη mark up- δείκτη Lerner

Όπως είναι γνωστό τα κέρδη μιας επιχείρησης i δίδονται από την σχέση:

$$\Pi_i = P(Q)q_i - C(q_i) \quad (\text{Εξίσωση 1.5.1})$$

Όπου:

Π_i = τα κέρδη της επιχείρησης i

P = η τιμή του προϊόντος/υπηρεσίας

C = το κόστος του προϊόντος

Q = η συνολική ποσότητα του προϊόντος

q_i = η συνολική ποσότητα του προϊόντος που παράγει η επιχείρηση i

Οι συνθήκες πρώτης τάξης για την μεγιστοποίηση των κερδών της επιχείρησης που ανταγωνίζεται τις υπόλοιπες στον κλάδο της με την υπόθεση ότι η παραγωγή των ανταγωνιστών είναι σταθερή, περιγράφονται από την εξής παρακάτω σχέση:

$$\frac{d\Pi_i}{dq_i} = P + \left(\frac{dp}{dq}\right)q_i - MC_i = 0 \quad (\text{Εξίσωση 1.5.2})$$

Όπου MC_i = το οριακό κόστος που ισούται με $\frac{dC_i}{dq_i}$ και $P + \left(\frac{dp}{dq}\right)q_i$ = τα οριακά έσοδα της επιχείρησης i .

Μετά από πράξεις τα οριακά έσοδα μπορούν να γραφτούν ως εξής:

$$P [1 - (1/e)S_i] = P - (P/e)S_i \quad (\text{Εξίσωση 1.5.3})$$

όπου S_i είναι το μερίδιο αγοράς της επιχείρησης i και e είναι η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή.

Αντικαθιστώντας την εξίσωση 3 στην εξίσωση 2 προκύπτει ότι

$$(P - MC_i)/P = S_i/e \quad (\text{Εξίσωση 1.5.4})$$

όπου το πρώτο μέρος της εξίσωσης είναι ο δείκτης L-Lerner. Συνεπώς, ο ολιγοπωλιακός δείκτης mark up θα επηρεάζεται από τα μερίδια αγοράς των επιχειρήσεων του κλάδου και θα ορίζεται ως εξής:

$$\mu = \frac{1}{1 - \frac{s_i}{e}} > 1 \quad (\text{Εξίσωση 1.5.5})$$

Εάν επαναλάβουμε την ίδια διαδικασία για όλες τις επιχειρήσεις ενός συγκεκριμένου κλάδου και αθροίσουμε τα αποτελέσματα που προκύπτουν, καταλήγουμε στην εξής παρακάτω εξίσωση:

$$(P-MC)/P = H/e \quad (\text{Εξίσωση 1.5.6})$$

Όπου το H είναι ο δείκτης H-Herfindahl, ο οποίος μετρά τον βαθμό συγκέντρωσης του κλάδου. Οι κυριότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τον δείκτη Lerner, σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, είναι η συγκέντρωση της αγοράς (H) και η ελαστικότητα ζήτησης. Η συγκέντρωση μπορεί να εκτιμηθεί υπολογίζοντας αρχικά τα μερίδια αγοράς των επιχειρήσεων που την αποτελούν. Για τον υπολογισμό της ελαστικότητας ζήτησης περιλαμβάνονται παράγοντες όπως η ένταση των πωλήσεων, ο ρυθμός αύξησης του μεγέθους της αγοράς και η διαφήμιση ως μέτρο διαφοροποίησης του προϊόντος, γεγονός που καθιστά πιο πολύπλοκη την εκτίμησή της. Παρατηρούμε επίσης ότι η ανωτέρω εξίσωση υποδηλώνει μια σχέση ισορροπίας και άρα δεν μπορεί να εκφράσει σχέση αιτιότητας. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την σχέση είναι ότι με δεδομένες τις βασικές συνθήκες και με ενσωματωμένη την σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων της μονοπωλιακής αγοράς που στοχεύει στην μεγιστοποίηση των κερδών, περνάμε μέσα από την δομή της αγοράς σε συγκεκριμένα συμπεράσματα σχετικά με την αποδοσή της² [(P-MC)/P].

Μια παραλλαγή της εξίσωσης αποτελεί η εξίσωση που περιγράφει την σχέση του δείκτη Lerner με την ελαστικότητα ζήτησης στην περίπτωση ολιγοπωλίου με κυρίαρχη επιχείρηση στην αγορά:

² Η εκτίμηση του δείκτη H-Herfindahl θα μπορούσε να μας δώσει σημαντικά αποτελέσματα όσον αφορά τον βαθμό συγκέντρωσης του κάθε κλάδου και να την δυνατότητα να γίνει κατανοητή η σχέση της δομής της αγοράς με την ελαστικότητα ζήτησης και το περιθώριο κέρδους του κλάδου. Ωστόσο είναι πρακτικά αδύνατο να υπολογιστεί ο συγκεκριμένος δείκτης H για κάθε κλάδο για την εξεταζόμενη περίοδο 1970-2007, εφόσον αυτός δεν παρέχεται για τα ελληνικά δεδομένα από κάποια βάση δεδομένων.

$$L = (P - MC) / P = 1 / e_f = S_i / (e + s_f n_f) \quad (\text{Εξίσωση 1.5.7})$$

Όπου e_f είναι η ελαστικότητα της υπολοιπούμενης ζήτησης εάν η i επιχείρηση είναι η κυρίαρχη στον κλάδο

S_i = το μερίδιο αγοράς της κυρίαρχης επιχείρησης

S_f = το μερίδιο αγοράς όλων των άλλων επιχειρήσεων στον κλάδο πλην της κυρίαρχης

n_f = η ελαστικότητα παραγωγής των λοιπων επιχειρήσεων στον κλάδο πλην της κυρίαρχης

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι όσο λιγότερο πουλά στην αγορά (μερίδιο αγοράς της κυρίαρχης επιχείρησης) και όσο μεγαλύτερη είναι η ελαστικότητα ζήτησης τόσο μικρότερη θα είναι και η μονοπωλιακή δύναμη στην αγορά (χαμηλή τιμή δείκτη Lerner).

Σε υφιστάμενες μονοπωλιακές συνθήκες στην αγορά, η σχέση ελαστικότητας ζήτησης και δείκτη Lerner εκφράζεται από την σχέση:

$$L = 1/e \quad (\text{Εξίσωση 1.5.8})$$

και ο μονοπωλιακός δείκτης mark-up:

$$\mu = \frac{1}{1 - \frac{1}{e}} > 1 \quad (\text{Εξίσωση 1.5.9})$$

διότι στην περίπτωση μονοπωλίου ο δείκτης H-Herfindahl λαμβάνει τιμή ίση με την μονάδα. Όπως βλέπουμε, στην περίπτωση του μονοπωλίου, η μονοπωλιακή δύναμη στην αγορά είναι αντιστρόφως ανάλογη της ελαστικότητας ζήτησης (δηλαδή, όταν η $e \uparrow$ τότε η Μ.Δ. \downarrow) Όπως φαίνεται από τα παραπάνω για τον υπολογισμό του δείκτη Lerner, χρειάζεται ο υπολογισμός της ελαστικότητας ζήτησης. Η μέτρηση της e γίνεται με οικονομετρικές μεθόδους. Πολλές φορές όμως λόγω έλλειψης στοιχείων, η μέτρηση αυτή είναι αδύνατη και κατ' επέκταση και ο υπολογισμός του δείκτη Lerner είναι αδύνατος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η μέτρηση της μονοπωλιακής γίνεται μέσω της μέτρησης του μεριδίου αγοράς μόνο. Όμως το μερίδιο αγοράς από μόνο του δεν είναι πάντα ικανοποιητικός δείκτης της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά.

1.6. Παράγοντες επηρεασμού της μονοπωλιακής δύναμης

1.6.1. Εμπόδια εισόδου για τις νέες επιχειρήσεις του κλάδου

Τα εμπόδια εισόδου για νέους ανταγωνιστές στην αγορά μπορούν κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την φύση τους σε διάφορες κατηγορίες. Στο παρελθόν έχουν γίνει διάφοροι διαχωρισμοί των τύπων εμποδίων εισόδου, όπως αυτός του Howe (1978) σε τεχνητά και φυσικά, του Shepherd (1990) σε ενδογενή και εξωγενή και των Jacobson & Andreosso-O'Callaghan (1996) σε εμπόδια πρώτης και δεύτερης γραμμής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού ακολουθεί το διαχωρισμό σε νομικά (το κράτος παραχωρεί σε μία επιχείρηση με την μορφή κοινής ωφέλειας το δικαίωμα παραγωγής ενός προϊόντος σε ένα κλάδο πχ. ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ ή παρέχει νομική προστασία μιας νέας τεχνολογίας με διπλώματα ευρεσιτεχνίας), σε τεχνικά (όπου ένας βασικός πόρος για την παραγωγή του προϊόντος κατέχεται ή ελέγχεται αποκλειστικά από μία υφιστάμενη στον κλάδο επιχείρηση ή η ύπαρξη τεχνολογιών παραγωγής τέτοιων που οι επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας παράγουν με φθίνον κόστος) και σε στρατηγικά πλεονεκτήματα (διαφοροποίηση προϊόντος ή μεγάλη ποικιλία παραχθέντων προϊόντων) όπως αναφέρονται στις Κατευθυντήριες Γραμμές για τις Οριζόντιες Συγκεντρώσεις του 2004. Οι Geroski et al (1990), Ουσταπασίδης (2003) και ο ΟΟΣΑ (2005) διαχωρίζουν τα εμπόδια εισόδου σε δομικά (που έχουν να κάνουν περισσότερο με τις βασικές συνθήκες ζήτησης της αγοράς και είναι δυνατό να εκτιμηθούν) και σε στρατηγικά (που υιοθετούνται από τις υφιστάμενες επιχειρήσεις στον κλάδο με σκοπό την αποτροπή δημιουργίας νέων ανταγωνιστών). Οι μη ανακτήσιμες δαπάνες (sunk cost) θα μπορούσαν να θεωρηθούν τυπικά ως δομικά εμπόδια, αλλά και ως στρατηγικά εφόσον οι εγκατεστημένες επιχειρήσεις είναι υπεύθυνες για την σκόπιμη δημιουργία τους και ενίσχυσή τους.

Γενικά ο ρόλος και η σημαντικότητα των εμποδίων εισόδου διαφέρει ανάλογα με τον βαθμό (υποκειμενική κρίση) και τα χαρακτηριστικά της δομής του κάθε κλάδου. Το γεγονός είναι ότι κάθε εμπόδιο έχει δυνητικά την ικανότητα να εμποδίσει την είσοδο νέων ανταγωνιστών σε ένα κλάδο, και με αυτόν τον τρόπο να αυξήσει την μονοπωλιακή δύναμη των υφιστάμενων στην αγορά επιχειρήσεων. Ως αντικειμενικά υπολογιζόμενοι δείκτες εκτίμησης των εμποδίων εισόδου σε έναν κλάδο οι Caves, Shirazi και Porter (1975) δημιούργησαν τη μεταβλητή 'cost disadvantage ratio' που μπορεί να συσχετισθεί με το ελάχιστο αποτελεσματικό μέγεθος (minimum efficient size –MES) για ν'αναγνωριστούν οι

κλάδοι που τα εμπόδια εισόδου είναι υψηλά (Scherer and Ross, 1990). Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι για τα εμπόδια εισόδου που συνδέονται με υψηλή διαφοροποίηση προϊόντος χρησιμοποιούνται οι δαπάνες διαφήμισης σαν δείκτης προσέγγισης τους.

1.6.2. Βαθμός διαφοροποίησης των προϊόντων από τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις

Η στρατηγική διαφοροποίησης του προϊόντος αποτελεί ουσιαστική μεταβλητή της στρατηγικής ανταγωνισμού της επιχείρησης ή του κλάδου. Βασικός στόχος είναι η δημιουργία ενός ή πολλών ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, τα οποία θα δώσουν στις επιχειρήσεις του κλάδου την δυνατότητα να επιβιώσουν έναντι των ανταγωνιστών τους στην εγχώρια ή διεθνή αγορά (Bohn A., 1993). Τυπικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής διαφοροποίησης είναι η προώθηση και εφαρμογή μιας πολιτικής ανάδειξης επώνυμων προϊόντων, που θα κάνει σαφή και θα προβάλλει στην αγορά τα διακριτά στοιχεία της διαφοροποίησης. Μια επιτυχής στρατηγική διαφοροποίησης έχει κατά κανόνα ως αποτέλεσμα την μεγαλύτερη εξάρτηση των καταναλωτών από το προϊόν και την μείωση της ευαισθησίας τους στις διαφοροποιήσεις των τιμών (Brandweiner R., 2000). Η στρατηγική διαφοροποίησης χαρακτηρίζεται από το γεγονός, ότι μια επιχείρηση δεν αναπτύσσει την στρατηγική της μεμονωμένα και ανεξάρτητα από το περιβάλλον που δραστηριοποιείται, αλλά παράλληλα και στενά εξαρτημένα από αυτό. Όσο πιο υψηλή είναι η διαφοροποίηση του προϊόντος σε έναν κλάδο τόσο, τόσο πιο μεγάλη παρατηρείται η μονοπωλιακή δύναμη στην αγορά αυτού. Στόχος της στρατηγικής ανταγωνισμού, άρα και της στρατηγικής διαφοροποίησης, είναι η απόκτηση ή υπεράσπιση μιας ηγετικής θέσης σε έναν τομέα παραγωγής ή σε μια αγορά (Porter, M.E., 1984).

1.6.3. Οικονομίες κλίμακας

Οικονομίες κλίμακας (Economies of scale) είναι η τάση του μακροχρόνιου μέσου συνολικού κόστους να μειώνεται όταν αυξάνεται η ποσότητα της παραγωγής. Καθώς αυξάνονται οι ποσότητες όλων των χρησιμοποιούμενων παραγωγικών συντελεστών, η ποσότητα του προϊόντος μπορεί να αυξάνεται (www.euretirio.com/oikonomies-klimakas):

- κατά το ίδιο ποσοστό, οπότε και θα υπάρχουν σταθερές αποδόσεις κλίμακας παραγωγής (constant returns to scale).

- κατά μεγαλύτερο ποσοστό, οπότε και θα υπάρχουν αύξουσες αποδόσεις κλίμακας παραγωγής (increasing returns to scale).
- κατά μικρότερο ποσοστό οπότε και θα υπάρχουν φθίνουσες αποδόσεις κλίμακας παραγωγής (decreasing returns to scale).
- Με σταθερές αποδόσεις κλίμακας παραγωγής, για να διπλασιαστεί, τριπλασιαστεί, τετραπλασιαστεί κ.ο.κ. η ποσότητα του προϊόντος, χρειάζεται να διπλασιαστούν, τριπλασιαστούν, τετραπλασιαστούν κ.ο.κ. οι ποσότητες των χρησιμοποιούμενων παραγωγικών συντελεστών.
- Στην περίπτωση των αυξουσών αποδόσεων κλίμακας παραγωγής, η ποσοστιαία αύξηση των ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών θα είναι κάθε φορά μικρότερη από την αύξηση της ποσότητας του προϊόντος.
- Στην περίπτωση των φθινουσών αποδόσεων κλίμακας, για κάθε συγκεκριμένη ποσοστιαία αύξηση του προϊόντος θα απαιτείται μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση των ποσοτήτων των συντελεστών.

Αύξουσες οικονομίες κλίμακας

Οι λόγοι για τους οποίους είναι δυνατό να δημιουργούνται αύξουσες οικονομίες κλίμακας, στην παραγωγή είναι αρκετοί. Οι κυριότεροι είναι οι ακόλουθοι:

- Καθώς μεγαλώνει η κλίμακα παραγωγής μιας επιχείρησης αυξάνονται οι δυνατότητες για εξειδικευμένη χρησιμοποίηση του εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα να αποδίδουν οι απασχολούμενοι καλύτερα στη δουλειά τους.
- Αυξάνεται επίσης η δυνατότητα χρησιμοποίησης πιο προχωρημένης τεχνολογίας και αυτοματισμού στην παραγωγή.
- Όταν χρησιμοποιούνται αγωγοί, σωλήνες, δεξαμενές και ορισμένα άλλα είδη κεφαλαιουχικού εξοπλισμού, ο διπλασιασμός της διαμέτρου ή των διαστάσεων τους υπερδιπλασιάζει τη δυναμικότητα τους.
- Η τεχνολογικά προηγμένη και πολύπλοκη παραγωγική διαδικασία βασίζεται στη χρησιμοποίηση πολλαπλών μηχανημάτων, το καθένα από τα οποία μπορεί να έχει δυναμικότητα διαφορετικού μεγέθους παραγωγής. Όταν η κλίμακα παραγωγής είναι μικρή, κάποια μηχανήματα θα υπολειμθούν γιατί έχουν μεγαλύτερη

δυναμικότητα από εκείνη που χρειάζεται. Με την αύξηση της παραγωγής θα αξιοποιούνται περισσότερο.

- Με την αύξηση του μεγέθους της παραγωγής η επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να προσλάβει καλύτερου επιπέδου διευθυντικά στελέχη και ειδικούς συνεργάτες και να έχει και μεγαλύτερη εξειδίκευση στη διεύθυνση των επιμέρους διευθύνσεων και τμημάτων της.

Όταν παρατηρούνται αύξουσες οικονομίες κλίμακας στην αγορά τότε υπάρχει αύξηση της κλαδικής συγκέντρωσης. Έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες μέθοδοι για την μέτρηση των οικονομιών κλίμακας (Κεφάλαιο 6, Οικονομίες Κλίμακας, *upatras eclass*):

- Η Στατιστική / Οικονομετρική Μέθοδος. Στηρίζεται στην εκτίμηση συναρτήσεων παραγωγής ή κόστους.
- Η Engineering method
- Η Μέθοδος επιβίωσης του Stigler (1958). Επιβιώνει ο αποδοτικότερος δηλαδή αυτοί που μακροχρόνια έχουν μικρό AC και σε αυτή την κλίμακα αντιστοιχεί το MES.
- Η Διάμεσος του Florence (κυρίως για τον προσδιορισμό του αποτελεσματικού μεγέθους εργοστασίου). Το MESFlorence είναι η διάμεσος των εργοστασίων ως προς την κλίμακα παραγωγής. Σημειώνεται ότι το Άριστο αποδοτικό μέγεθος είναι ο μέσος όρος των παραγωγικών μονάδων $> \text{MESFlorence}$).

1.6.4. Κάθετη ολοκλήρωση

Κάθετη ολοκλήρωση είναι η συγχώνευση εταιριών οι οποίες έχουν σχέση προμηθευτή-πελάτη ή προμηθευτή-διανομέα και βρίσκονται σε διαφορετικό επίπεδο σε μια κοινή εφοδιαστική αλυσίδα (supply chain). Η κάθετη ολοκλήρωση μπορεί να συμβάλλει στη μείωση του κόστους παραγωγής και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της επιχείρησης. Προχωρώντας σε καθετοποίηση είτε προς τα πίσω για τον έλεγχο της ροής πρώτων υλών ζωτικής σημασίας, είτε προς τα μπροστά για την απόκτηση ελέγχου στα κανάλια διανομής, μια επιχείρηση εμποδίζει την είσοδο δυνητικών ανταγωνιστών στον κλάδο όπου δραστηριοποιείται. Στο βαθμό που αυτή η στρατηγική αποδεικνύεται επιτυχής μειώνεται η ένταση του ανταγωνισμού στον κλάδο, δίνοντας την ευκαιρία στην καθετοποιημένη

επιχείρηση να αυξήσει την τιμή του προϊόντος της και να βελτιώσει την κερδοφορία της. Μερικά παραδείγματα καθετοποιημένων επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία αποτελούν οι όμιλοι ΧΑΛΚΟΡ Α.Ε., ΕΛΒΑΛ Α.Ε., ΑΛΟΥΜΙΝΙΟ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., ΣΙΔΕΝΟΡ Α.Ε, ΤΙΤΑΝ Α.Ε. που δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο στον βιομηχανικό κλάδο βασικών μετάλλων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Ταξινόμηση των κλάδων της ελληνικής οικονομίας

Η ελληνική οικονομία υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους με βάση το διεθνές σύστημα ταξινόμησης βάση κύριας οικονομικής δραστηριότητας (Standard Industrial Organization SIC) σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση SIC Rev 3. Η μονοψήφια ταξινόμηση – σε λατινικούς χαρακτήρες – διακρίνει την οικονομία σε διάφορους τομείς (Βιομηχανία (Παραγωγή-Μεταποίηση), Μεταφορές, Εμπόριο, Γεωργία-Αλιεία-Κτηνοτροφία, Κατασκευές, Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες, Λατομία, Λοιπές Υπηρεσίες). Στην συνέχεια ο κάθε τομέας υποδιαιρείται σε επίμερους κλάδους. Ο βιομηχανικός τομέας παραγωγής και μεταποίησης αποτελείται από 23 κλάδους, ταξινομημένους με διψήφια κωδικοποίηση από το 15 έως το 37. Ο τομέας των Υπηρεσιών περιλαμβάνει και άλλους τομείς ως ομαδοποιημένους κλάδους (κωδικοποίηση με λατινικούς χαρακτήρες), όπως για παράδειγμα τις υπηρεσίες μεταφορών και αποθήκευσης, τις τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, το εμπόριο, τις υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας και λοιπές υπηρεσίες. Ο λόγος ομαδοποίησης των παραπάνω τόμων σε ένα ενιαίο (υπερ)τομέα γίνεται για λόγους διευκόλυνσης της ανάλυσης των δεδομένων και σύγκρισης με τον βιομηχανικό τομέα της μεταποίησης-παραγωγής (Πίνακες 2.1 και 2.2).

Η κωδικοποίηση αυτή που στηρίζεται σε δύο ψηφία είναι γενική και μπορεί να περιλαμβάνει και κλάδους των οποίων οι επιχειρήσεις είναι διαφορετικές από την άποψη του είδους των παραγόμενων προϊόντων. Στους πίνακες παρακάτω δίδεται μια απεικόνιση της ταξινόμησης των κλάδων τόσο στον τομέα της μεταποίησης-παραγωγής, όσο και στον τομέα των υπηρεσιών με βάση το διεθνές διψήφιο σύστημα ταξινόμησης.

Καθώς τα στοιχεία της EU-KLEMS, που ταξινομούνται με την διεθνή κλαδική κατηγοριοποίηση της SIC Rev.3 αποτελούν την βάση των δεδομένων αυτής της διερεύνησης, θα πρέπει να αναφερθούν πρόσθετοι περιορισμοί αναφορικά με τα

συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των κλαδικών δεδομένων στην παρούσα εργασία. Πρώτον, το επίπεδο διψήφιας και τριψήφιας κλάδων είναι αρκετά ευρύ, για να επιτρέψει μια πιο αναλυτική και εμπειρική θεώρηση των εκτιμήσεων και των μεταβολών των μεριδίων αγοράς στους επιμέρους κλάδους. Η αδυναμία εκτίμησης του επιπέδου ανταγωνισμού σε κλάδους με τριψήφια κωδικοποίηση έγκειται στην έλλειψη επάρκων στοιχείων απαραίτητων για την ανάλυση αυτή. Οι υπό ανάλυση κλάδοι συντίθενται από επιμέρους οικονομικές δραστηριότητες, ενώ επίσης δεν παρέχεται η δυνατότητα να διακρίνει κανείς εάν οι μεταβολές που σημειώνονται σε επίπεδο διψήφιας ή τριψήφιας ταξινόμησης, οφείλονται σε υφιστάμενες οικονομικές δραστηριότητες ή στην δημιουργία νέων. Δεύτερον, η κατάταξη των μονάδων παραγωγής στους επιμέρους κλάδους γίνεται με βάση την κύρια δραστηριότητα τους. Αυτό έχει ως συνέπεια τα μεγέθη των κλάδων στους οποίους κατατάσσονται οι μονάδες αυτές να εμφανίζονται διογκώμενα, στο μέτρο που η παραγωγή τους επεκτείνεται σε προϊόντα ή υπηρεσίες και άλλων κλάδων.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, εμφανίζεται αρκετά πιθανό το ενδεχόμενο της απόκρυψης ή διαστρέβλωσης των πραγματικών μορφών οργάνωσης της αγοράς που κυριαρχούν σε δραστηριότητες, που αποτελούν συμπληρωματικό, και όχι κύριο πεδίο παραγωγικής δραστηριότητας, το οποίο όμως να είναι αρκετά σημαντικό.

Πίνακας 2.1: Ταξινόμηση Κλάδων Βιομηχανικού Τομέα Μεταποίησης (SIC Rev.3)

Κωδικός Αριθμός (SIC)	Ονοματολογία Κλάδου
15	Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας
16	Παραγωγή προϊόντων καπνού
17	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών
18	Παραγωγή ειδών ένδυσης- κατεργασία και βαφή γουναρικών
19	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών
20	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής
21	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων
22	Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων
23	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου
24	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων
25	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες
26	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων
27	Παραγωγή βασικών μετάλλων
28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού
29	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού
30	Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών
31	Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών
32	Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών
33	Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρίβειας, ρολογιών
34	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων
35	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών
36	Κατασκευή επίπλων
37	Ανακύκλωση

Πίνακας 2.2: Ταξινόμηση Κλάδων Τομέα Υπηρεσιών (SIC Rev.3)

Κωδικός Αριθμός (SIC)	Ονοματολογία Κλάδου
G	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης
50	Πώληση, συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα
51	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών
52	Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης
H	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης
55	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης
I	Υπηρεσίες μεταφορών και αποθήκευσης
60	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών
61	Πλωτές μεταφορές
62	Αεροπορικές μεταφορές
63	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες
64	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες
J	Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες
65	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία
66	Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
67	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες
K	Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, ενοικιάσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες
70	Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας
71	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)
72	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες
73	Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
L	Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια
75	Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια
M	Εκπαίδευση
80	Εκπαίδευση
N	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας
85	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας
O	Λοιπές κοινοτικές, κοινωνικές και προσωπικές δραστηριότητες υπηρεσιών
90	Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες
91	Δραστηριότητες οργανώσεων
92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες
93	Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών

2.2. Διαχρονική τάση και σύγκριση τομέων Μεταποίησης και Υπηρεσιών

Ακαθάριστη παραγωγή

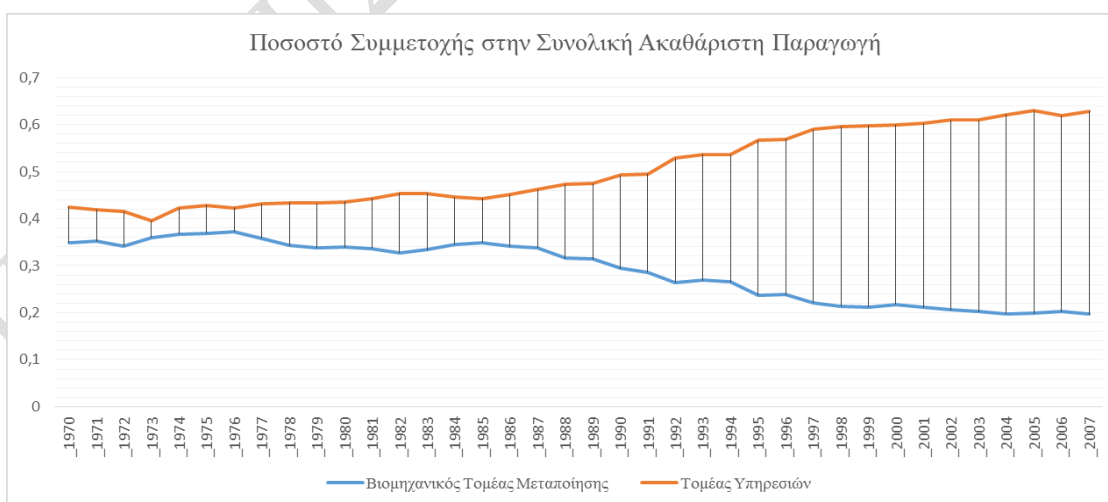
Μεταπολεμικά, η ανάπτυξη του ελληνικού βιομηχανικού τομέα μεταποίησης βασίστηκε στους κλάδους παραγωγής ειδών διατροφής και ποτών, προϊόντων δύλισης πετρελαίου, παραγωγής άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (τσιμεντοβιομηχανία), κλωστοϋφαντουργικών υλών και ειδών ένδυσης και κατασκευής επίπλων. Κύρια αιτία ήταν η κρατική προστασία και ενίσχυση σε σημαντικό βαθμό των κλάδων καταναλωτικών προϊόντων χαμηλής ειδίκευσης (κλωστοϋφαντουργία, ένδυση και υπόδηση) και των ενδιάμεσων βιομηχανικών προϊόντων από ορυκτές ύλες (τσιμέντο, αλουμίνιο). Απαρχή της πολιτικής αυτής ήταν η διαπίστωση ότι το κύριο συγκριτικό πλεονέκτημα της ελληνικής βιομηχανίας της μεταποίησης ήταν κυρίως το χαμηλό κόστος εργασίας, το οποίο ήταν καθοριστικό για την ανάπτυξη και την ενίσχυση των παραδοσιακών αλλά και νεοσύστατων βιομηχανιών. Αυτό φαίνεται να ισχυε στις αρχές της δεκαετίας του '80 όπου ο ρυθμός αύξησης της παραγωγής είναι μεγαλύτερος από τα προηγούμενα έτη. Κύρια αιτία της αύξησης του ρυθμού ανάπτυξης αποτελεί η ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου η δυνατότητα διάθεσης των ελληνικών προϊόντων σε μια ευρύτερη αγορά, η κατάργηση των δασμών όσον αφορά την διακίνηση τους και η συνεχής χρηματοδότηση μέσω κοινωτικών πλαισίων στήριξης, οδήγησε σε μια σημαντική άνοδο του συνόλου της παραγωγής του βιομηχανικού τομέα. Αυτό γίνεται ευκόλως αντιληπτό από την διαγραμματική απεικόνιση του παρακάτω πίνακα που δείχνει την μεταβολή της παραγωγής στο βιομηχανικό τομέα και στο τομέα των υπηρεσιών, καθώς και στο συνολικό παραχθέν προϊόν της ελληνικής οικονομίας.

Διάγραμμα 2.1: Διαχρονική Τάση Ακαθάριστη Παραγωγή (1970-2007)

Όπως φαίνεται από την ανωτέρω διαγραμματική απεικόνιση το συνολικό παραχθέν προϊόν της ελληνικής οικονομίας επηρεάζεται περισσότερο, με την πάροδο του χρόνου, από την συνολική παραγωγή του τομέα παροχής υπηρεσιών ακολουθώντας παρόμοιο ρυθμό ανάπτυξης με αυτόν. Αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί με το διαχρονικό ποσοστό συμμετοχής του κάθε τομέα στην συνολική εγχώρια ακαθάριστη παραγωγή, το οποίο και απεικονίζεται από το παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.2: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Ακαθάριστη Παραγωγή (1970-2007)

Ο ιδιαίτερα υψηλός ανταγωνισμός είτε εσωτερικός είτε εξωτερικός στους διάφορους βιομηχανικούς κλάδους της μεταποίησης, η αδυναμία ευελιξίας ιδιαίτερα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της μεταποίησης, η αδυναμία επιτυχής ενσωμάτωσης της τεχνολογικής προόδου στα διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και άλλοι κυρίως οικονομικής αλλά και πάσης φύσεως λόγοι οδήγησαν στην μείωση του ρυθμού ανάπτυξης του βιομηχανικού τομέα μεταποίησης και συνεπώς στην περαιτέρω αρνητική μεταβολή του ποσοστού της συμμετοχής του στη συνολική ακαθάριστη παραγωγή. Ενδεικτικά, το ποσοστό συμμετοχής της μεταποίησης στην εγχώρια ακαθάριστη παραγωγή κυμάνθηκε από 37,21% το 1976, όπου έλαβε και την υψηλότερη τιμή, σε 19,64% το 2007. Αυτό οφείλεται στην μείωση του μέσου ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής της μεταποίησης από 18,75% την δεκαετία του '80 σε 6,45% την χρονική περίοδο 2000-07, με πολλούς βιομηχανικούς κλάδους να εμφανίζουν και αρνητικές τιμές στα αντίστοιχα ετήσια ποσοστά μεταβολής.

Από την άλλη πλευρά, ο τομέας των υπηρεσιών ο οποίος αποτελούσε και συνεχίζει μέχρι σήμερα, σε όλο και αυξημένα ποσοστά σε σύγκριση με την βιομηχανία της μεταποίησης, τον βασικότερο παράγοντα της διαμόρφωσης της συνολικής ακαθάριστης εγχώριας παραγωγής. Ο τουρισμός, η ναυτιλία που αποτελούν τους κύριους στηλοβάτες της ελληνικής οικονομίας, αλλά και το εμπόριο, οι χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες, οι δραστηριότητες κοινής ωφέλειας όπως ο κλάδος της περίθαλψης, της ασφάλισης αλλά και αρκετές επιμέρους δραστηριότητες σχετιζόμενες με την παροχή υπηρεσιών, συνθέτουν την συνολική εικόνα του τομέα των υπηρεσιών. Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογικής προόδου που έχει άμεσο αντίκτυπο στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών κυρίως τεχνολογικής φύσεως, όπως ο κλάδος των υπηρεσιών προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες, τα χαμηλότερα κόστη λειτουργίας για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αλλά και ο άμεσος και μη δαπανηρός τρόπος εγκαθίδρυσης μιας νέας επιχειρήσης στην αγορά των περισσότερων κλάδων υπηρεσιών είχε ως αποτέλεσμα την διαχρονική ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό συμμετοχής του τομέα των υπηρεσιών στην συνολική ακαθάριστη παραγωγή της ελληνικής οικονομίας το 2007 στο 62,85%, εμφανώς αυξημένο σε σχέση το 39,53% του 1973, όπου ήταν και το χαμηλότερο που παρατηρήθηκε από το 1970 και έπειτα.

Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία

Ανάλογη πορεία με τα σύνολα και τα ποσοστά συμμετοχής στην ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή, ακολουθεί και η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία των δύο υπο εξεταζόμενων τομέων. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο όρος της προστιθέμενης αξίας είναι οικονομικός όρος και αναφέρεται στην εκάστοτε οικονομική επιβάρυνση της αξίας ενός αγαθού ως πρώτη ύλη σε κάθε στάδιο της επεξεργασίας του μέχρι την τελική μορφή του που φθάνει έτοιμο στη κατανάλωση.

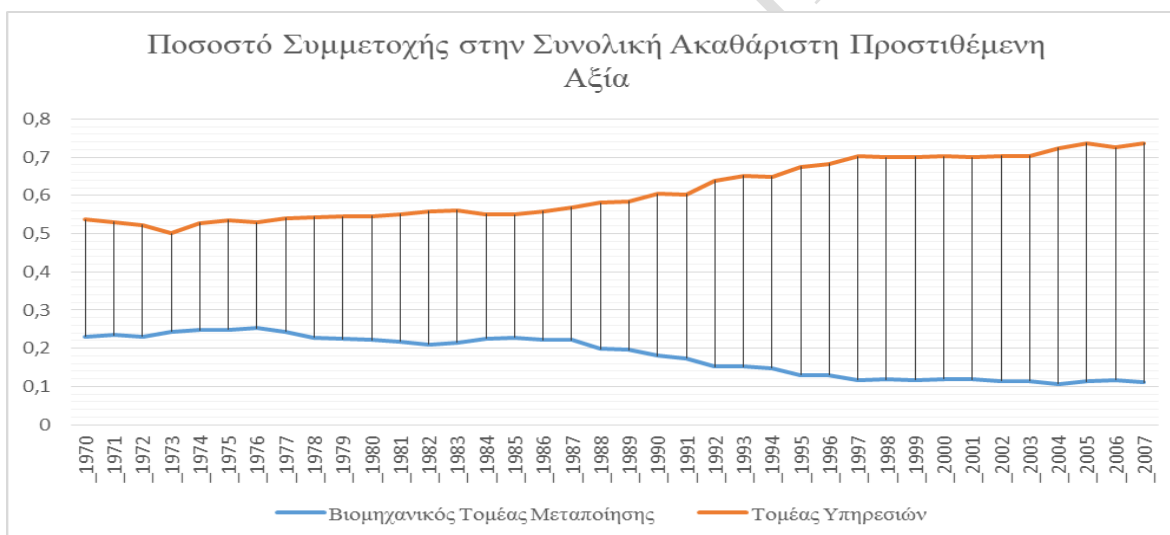
Το προϊόν για να πάρει την τελική μορφή που έχει όταν το αγοράσει ο καταναλωτής έχει περάσει από διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας, κάθε ένα από τα οποία έχει αφήσει το "στίγμα" του στη διαμόρφωση της τελικής του μορφής. Έτσι η προστιθέμενη αξία εκδηλώνεται ως προσαύξηση σε νομισματική μονάδα. Ουσιαστικά πρόκειται κάθε φορά για διαφορά νεότερης αξίας με προγενέστερη στη γραμμή παραγωγής μεταποίησης, εκ της συμβολής της εργασίας, του κεφαλαίου και της επιχειρηματικότητας. Έτσι οι αμοιβές που δίδονται εν προκειμένω, τόσο στην εργασία (μισθός - αμοιβές), όσο και στο κεφάλαιο (τόκοι, ενοίκια κ.λπ.), επί της συμβολής αυτών στη παραγωγή μιας επιχείρησης, αποτελούν την προστιθέμενη αξία. Στο ευρύτερο σύνολο της οικονομίας, η προστιθέμενη αξία είναι κατ' ουσία η αξία του ακαθάριστου εθνικού ή εγχώριου προϊόντος. Από τα παρακάτω διαγράμματα φαίνεται η πορεία της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των δυο των τομέων και της συνολικής οικονομίας, καθώς και τα ποσοστά συμμετοχής των τομέων στην διαμόρφωση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Διάγραμμα 2.3. Διαχρονική Τάση Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (1970-2007)

Με βάση την παραπάνω απεικόνιση, ο ρυθμός ανάπτυξης του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ακολουθεί τον ρυθμό μεταβολής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του τομέα των υπηρεσιών. Ενδεικτικά, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της μεταποίησης μειώθηκε σημαντικά από 18,68% και 18,28% τις δεκαετίες του '70 και του '80, αντίστοιχα, σε 6,77% και 6,99% την δεκαετία του '90 και την περίοδο του 2000-07. Αντίθετα, τα αντίστοιχα ποσοστά του τομέα των υπηρεσιών, είναι διαμορφώνονται αρκετά υψηλότερα τις δεκαετίες του '90 και την περίοδο 2000-07, σε 14,32% και 8,31%, κατά αντιστοιχία. Τέλος, από την παρακάτω διαγραμματική απεικόνιση γίνεται αντιληπτή η ολοένα και αυξανόμενη διαφορά του ποσοστού συμμετοχής των δυο τομέων, στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του συνόλου της οικονομίας.

Διάγραμμα 2.4: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (1970-2007)

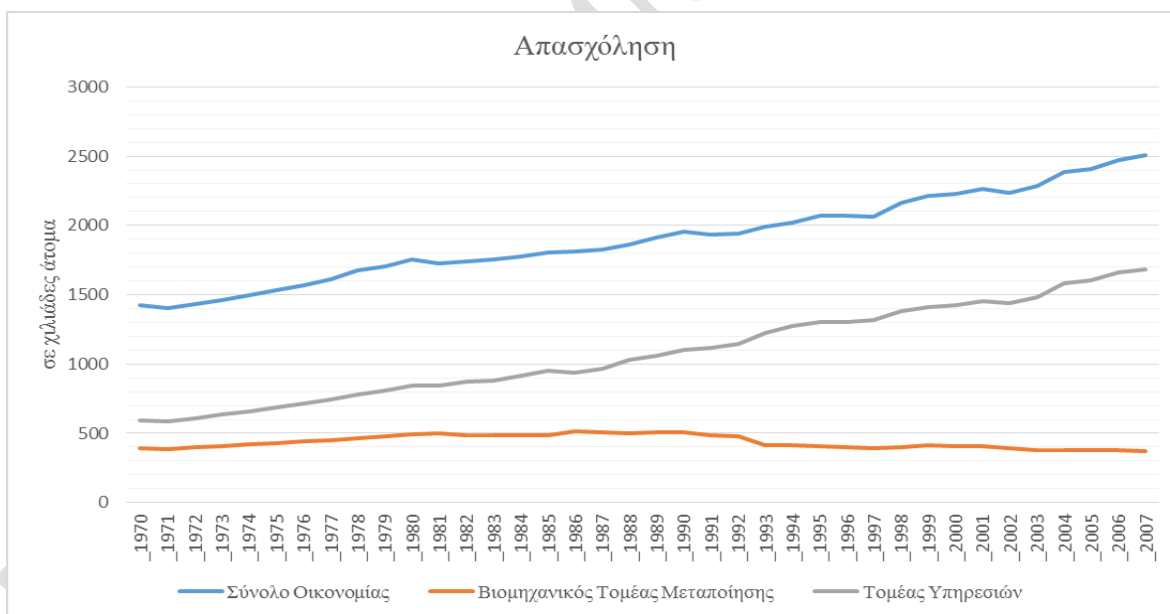

Απασχόληση

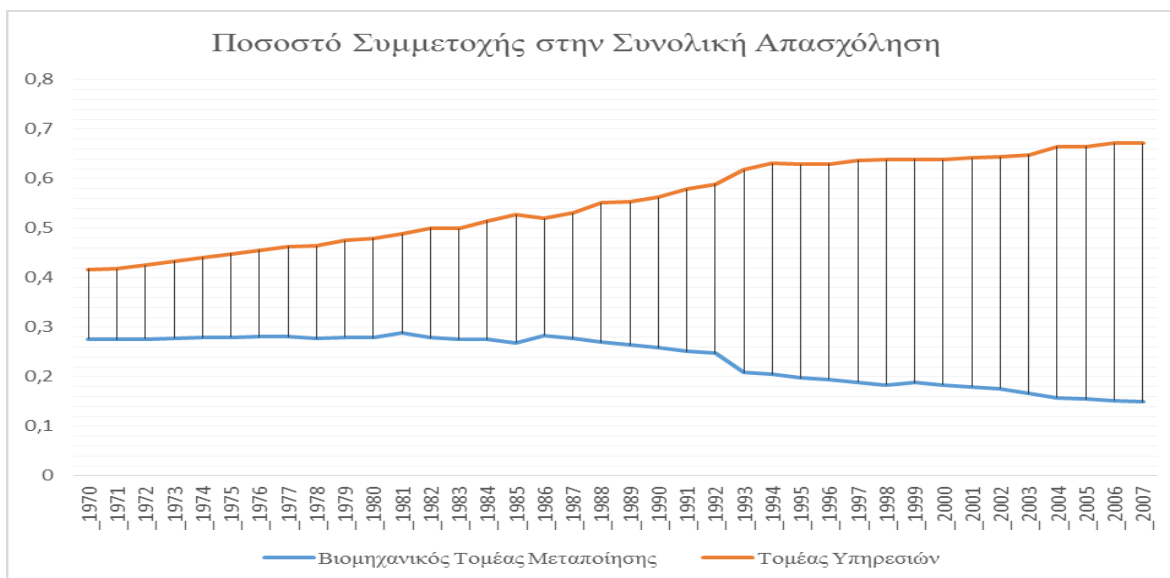
Σε όρους απασχόλησης, ο τομέας της μεταποίησης συγκαταλέγεται στους τομείς με τη μεγαλύτερη μείωση ειδικά από τη δεκαετία του '90 και έπειτα. Πιο συγκεκριμένα, ο μέσος ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης έλαβε αρνητικές τιμές την δεκαετία του '90 και την περίοδο 2000-07 για την πλειοψηφία των επιμέρους βιομηχανικών κλάδων της μεταποίησης επηρεάζοντας κατά συνέπεια και τον σύνολο αυτής. Η εξέλιξη αυτή εντάσσεται στη μακροχρόνια διαδικασία αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας που έχει ξεκινήσει τα

τέλη της δεκαετίας του 80' και έχει οδηγήσει τη μεταποίηση σε μερίδιο συνολικής απασχόλησης της τάξης του 14,92% το 2007 σε σχέση με το υψηλότερο ποσοστό 28,82% , που σημειώθηκε το 1981. Αντίθετα, σημαντικά ανοδική είναι η πορεία του τομέα υπηρεσιών όσον αφορά την απασχόληση, με τους κλάδους του εμπορίου, διάφορων επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων και τους κλάδους της υγείας, δημόσιας ασφάλειας, εκπαίδευσης και άλλων κοινωτικών και προσωπικών υπηρεσιών να εμφανίζουν σημαντικά ποσοστά αύξησης του εργατικού δυναμικού. Η αύξηση αυτή, σε συνδυασμό με τις διαχρονικά καθοδικές τάσεις της απασχόλησης στην μεταποίηση, δείχνει να επηρεάζει σε όλο και αυξανόμενο διαχρονικά βαθμό την εγχώρια απασχόληση του συνόλου της οικονομίας. Τα παρακάτω διαγράμματα, απεικονίζουν τόσο την τάση της απασχόλησης των τομέων της μεταποίησης και των υπηρεσιών, αλλά και ολόκληρης της εγχώριας οικονομίας, όσο και τα διαχρονικά μερίδια απασχόλησης των δυο αυτών τομέων στο σύνολο του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού.

Διάγραμμα 2.5: Διαχρονική Τάση Απασχόλησης (1970-2007)

Διάγραμμα 2.6: Διαχρονική Τάση Ποσοστού Συμμετοχής στη Συνολική Απασχόληση (1970-2007)

2.2.1. Διαχρονική τάση κλάδων Βιομηχανικού τομέα Μεταποίησης

Ο βιομηχανικός κλάδος παραγωγής ειδών διατροφής και ποτοποιίας (15-SIC) αποτελεί διαχρονικά τον βασικότερο πυλώνα του βιομηχανικού τομέα της μεταποίησης, με μέσο ποσοστό συμμετοχής στην συνολική ακαθάριστη παραγωγή 22,94% και 15,02% στην συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του βιομηχανικού τομέα της μεταποίησης. Η ανάπτυξη του ξεκίνησε μεταπολεμικά στη Ελλάδα με επενδύσεις που αποσκοπούσαν στην εκμετάλλευση των πρώτων υλών, στην αξιοποίηση της διαφοράς εργατικού κόστους με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες και στην εξαγωγή των παραχθέντων προϊόντων σε ανταγωνιστικές τιμές. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής του κλάδου ανήλθε από 18,75% για την περίοδο 1980-89 σε 6,45% για την περίοδο 2000-07. Η μείωση του αυτή οφείλεται κυρίως στην αδυναμία των μικρών επιχειρήσεων του κλάδου, στο ότι δε διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα και την δυνατότητα ευελιξίας για να περιορίσουν το υφιστάμενο κόστος λειτουργίας τους και αρκετές φορές δεν μπορούν να προσαρμόσουν την επιχειρησιακή στρατηγική τους στα νέα δεδομένα της αγοράς. Ο κλάδος περιλαμβάνει μερικές απο τις σημαντικότερες και δυναμικότερες, για την ελληνική οικονομία, επιχειρήσεις, των οποίων οι δραστηριότητες κατέχουν ένα σημαντικό μέρος της ελληνικής

αγοράς και επεκτείνονται με σταθερά βήματα στην διεθνή αγορά, με αποτέλεσμα πολλές μικρότερες επιχειρήσεις να αντιμετωπίζουν δυσκολίες επιβίωσης στο διαρκώς μεταβαλλόμενο επιχειρηματικό περιβάλλον. Ενδεικτικά, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης της απασχόλησης εργατικού δυναμικού από 2,14% την δεκαετία του '70, έλαβε αρνητικές τιμές την δεκαετία του '90 (-1,72%) και την χρονική περίοδο 2000-07 (-0,64%). Σημαντικές ανακατατάξεις έλαβαν μέρος στην σύνθεση του βιομηχανικού κλάδου τροφίμων και ποτών, το Grand Metropolitan απέκτησε τη Metaxa και η γαλλική εταιρία Food BSN απέκτησε την Henninger Hellas το 1989. Επίσης, η Nestle και η Jacobs Suchard απέκτησαν τρεις από τους κορυφαίους Έλληνες ζαχαροπλάστες (Λουμίδης, Ιων, Παυλίδη) το 1990. Τέλος, η ιταλική εταιρεία τροφίμων Barilla αγόρασε την γνωστή ελληνική βιομηχανία ζυμαρικών Misko το 1991 (Rezitis and Kalantzi 2012b).

Ο βιομηχανικός κλάδος παραγωγής προϊόντων καπνού (SIC-16) κατέχει ένα αρκετά μικρότερο μέσο ποσοστό συμμετοχής στον τομέα της παραγωγής-μεταποίησης με ποσοστό της τάξεως 0,95% όσον αφορά την συνολική παραγωγή και 1,35% όσον αφορά την συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του τομέα της μεταποίησης. Αναφορικά με την απασχόληση στον κλάδο της καπνοβιομηχανίας, ο οποίος απασχολεί το 1,82% κατά μέσο όρο του τομέα της μεταποίησης, σημαντική μείωση παρατηρήθηκε στον μέσο ρυθμό ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, τη δεκαετία του '90 και την χρονική περίοδο 2000-07 έλαβε αρνητικές τιμές (-1,35%) και (-0,45%) αντίστοιχα. Η αυξανόμενη αντικαπιλιστική εκστρατεία σε ΗΠΑ (Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής)-Ε.Ε (Ευρωπαϊκή Ένωση) και το γεγονός ότι η Ελλάδα διαθέτει μια από τις υψηλότερες θέσεις στην Ε.Ε. στην κατά κεφαλήν κατανάλωση τσιγάρων δεν επιτρέπουν αισιοδοξία για σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης του κλάδου. Μόνη διέξοδος είναι η στροφή στις εξαγωγές προς τις αναπτυσσόμενες ή μεταβατικές οικονομίες του εξωτερικού.

Η ελληνική κλωστοϋφαντουργία (SIC-17) πλήττεται από την κάμψη του κλάδου ένδυσης που αποτελεί και τον βασικό της πελάτη. Ο κλάδος της κλωστοϋφαντουργίας στην Ελλάδα εμφάνισε σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, περίοδο κατά την οποία διατηρούσε ισχυρή θέση στην εγχώρια μεταποίηση. Έκτοτε, εισήλθε σε περίοδο ύφεσης, με σημαντική μείωση της εγχώριας παραγωγής και των επενδυτικών δραστηριοτήτων, λόγω των ισχυρών πιέσεων που

ασκούνται μέχρι και σήμερα από χώρες χαμηλότερου κόστους παραγωγής. Συνεπώς, ο κλάδος αυτός να οδηγείται σε συρρίκνωση, με γνωστές κλωστοϋφαντουργικές μονάδες όπως τα Κλωστήρια Αττικής το 1995, η Πειραιϊκή – Πατραϊκή το 1996, αλλά και τη Κλωνατέξ, Tricolan, Ολυμπιακή και τα Κλωστήρια Β' Ναούσης και πολλές άλλες μετέπειτα να αναστείλουν την λειτουργία τους ή ακόμα και να οδηγούνται εκτός αγοράς.

Ο βιομηχανικός κλάδος ειδών ένδυσης (SIC-18) αποτελεί τον δεύτερο κατά σειρά κλάδο, όσον αφορά την μέση συμμετοχή στην ακαθάριστη παραγωγή του τομέα της μεταποίησης με ανάλογο ποσοστό της τάξεως του 11,34%. Οι αυξημένες συνθήκες εσωτερικού και κυρίως εξωτερικού ανταγωνισμού οδήγησαν σε μείωση της ακαθάριστης παραγωγής, λαμβάνοντας τιμές, κατά το έτος 2007, μειωμένες κατά 3,78% σε σχέση με το 2000. Σημαντική μείωση παρατηρήθηκε και στον μέσο ρυθμό ανάπτυξης της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου, με την περίοδο του 2000-07 να λαμβάνει το ποσοστό του 0,28% σε σχέση με τη δεκαετία του '70 που ανήλθε στο 21,28%. Η έξοδος από την αγορά, μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων του κλάδου ένδυσης, και τα υψηλά κόστη εργασίας που διαμορφώθηκαν με την πάροδο του χρόνου οδήγησαν σε σημαντική μείωση του εργατικού δυναμικού. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα, το 1985 το εργατικό δυναμικό ανέρχονταν στους 65.862 ενώ το 2007 κατήλθε στους 36.559, σημειώνοντας αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Αντίστοιχα με την πορεία του κλάδου ένδυσης κινήθηκε και ο κλάδος δέρματος και δερμάτινων ειδών (SIC-19). Τα ποσοστά συμμετοχής της ακαθάριστης παραγωγής και της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, στο σύνολο της μεταποίησης, ανήλθαν κατά μέσο όρο στα ποσοστά 2,26% και 2,71% αντίστοιχα. Κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής, έλαβε σημαντική άνοδο η οποία δεν συνεχίστηκε με τον ίδιο ρυθμό, κατά τη δεκαετία του '90 και έπειτα. Ανάλογα κινήθηκε και η απασχόληση λαμβάνοντας τις μεγαλύτερες τιμές κατά την δεκαετία του '80, αντιμετωπίζοντας μείωση στα ποσοστά μεταβολής κατά τα επόμενα έτη.

Σε χαμηλά ποσοστά συμμετοχής, κατά μέσο όρο, στην ακαθάριστη παραγωγή, στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία και στην απασχόληση, στο σύνολο της μεταποίησης, κινήθηκε και ο κλάδος της βιομηχανίας ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό (SIC-20). Αδιαμφισβήτητα, ένας κλάδος ισχυρά ενταγμένος στην βιομηχανική

παράδοση της ελληνικής οικονομίας μέχρι την δεκαετία του '80. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, οι εισαγωγές στην ελληνική αγορά ξένων έτοιμων προϊόντων ξύλου, οδήγησαν σε μείωση του ρυθμού ανάπτυξής του. Πολλές μικρές κυρίως, παραδοσιακές επιχειρηματικές μονάδες οδηγήθηκαν εκτός αγοράς λόγω υψηλού ανταγωνισμού και κόστους λειτουργίας, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια διαχρονική μείωση στο απασχολούμενο εργατικό δυναμικό του κλάδου, από το έτος του 1990 και έπειτα.

Η ανοδική πορεία της ελληνικής χαρτοποιίας (SIC-21) δεν φαίνεται να συνεχίστηκε με τον ίδιο ρυθμό ανάπτυξης των δεκαετιών του '70 και του '80, από τις αρχές του '90 και έπειτα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην αυξήσει σημαντικά τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής της στην διαμόρφωση του Α.Ε.Π και στην συνολική απασχόληση του εργατικού δυναμικού. Η αύξηση του κόστους παραγωγής, οι δυσκολίες χρηματοδότησης, η αντιαναπτυξιακή και αντιεπενδυτική συμπεριφορά των εκάστοτε κυβερνήσεων σε συνδυασμό με την μεταβλητότητα της εγχώριας ζήτησης και κατανάλωσης, επέφεραν την διαχρονική συρρίκνωση του κλάδου με σημαντικές απώλειες και στο απασχολούμενο εργατικό δυναμικό.

Όσον αφορά για τον κλάδο των εκτυπώσεων, εφημερίδων και αναπαραγωγής προγεγραμμένων μέσων (SIC-22) σημαντική άνοδος παρατηρείται των ποσοστών συμμετοχής στην βιομηχανική παραγωγή και στην διαμόρφωση του Α.Ε.Π (Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος) και της απασχόλησης, μέχρι τις αρχές της χιλιετίας. Η αυξανόμενη τάση της ενημέρωσης και ψυχαγωγίας των καταναλωτών μέσω της διαδικτυακής κυρίως πλατφόρμας αλλά και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, δεν φαίνεται να έκαμψε την θετική πορεία του ρυθμού ανάπτυξης του εν λόγω κλάδου κατά την περίοδο 2000-07.

Σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης ακολούθησε ο κλάδος της παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (SIC-23). Όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής του κλάδου στην διαμόρφωση του Α.Ε.Π. από 0,46% το 1970 κυμάνθηκε σε 1,34, ακολουθώντας μέσο ετήσιο ποσοστό ανάπτυξης 4,15%. Επίσης, ο συγκεκριμένος κλάδος εμφάνισε το μεγαλύτερο μέσο ποσοστό ρυθμού ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής (17,97%), για το χρονικό διάστημα 2000-2007, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους βιομηχανικούς κλάδους. Παρά τα αξιοσημείωτα ποσοστά ανάπτυξης, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών διυλιστηρίων, η οποία αποτελεί αναγκαία συνθήκη για τη βιωσιμότητά τους

και τη διατήρηση της ιδιαίτερα σημαντικής συνεισφοράς τους στην εθνική οικονομία, δεν είναι εξασφαλισμένη, καθώς επηρεάζεται από πλήθος εξωγενών για τον κλάδο παραγόντων. Μεταξύ αυτών η νομοθεσία και οι υπό διαμόρφωση πολιτικές της Ε.Ε. συνεχίζουν να δημιουργούν ένα σημαντικό πρόσθετο βάρος και μια στοιχειώδη αβεβαιότητα στον κλάδο δύλισης, οδηγώντας σε μια διαχρονική μείωση του ποσοστού απασχόλησης με σκοπό την μείωση του κόστους παραγωγής και την διασφάλιση της επιτυχούς παραγωγικότητας του κλάδου.

Η χαμηλή δυνατότητα αντιστάθμισης της επίδρασης της μεταβλητότητας των διεθνών τιμών των πρώτων υλών, η αυξανόμενη τάση του κόστους παραγωγής και η ύπαρξη φθηνότερων υποκατάστατων και εισαγόμενων υλικών από τις αγορές του εξωτερικού καθώς και το ρυθμιστικό πλαίσιο και οι ισχύοντες κανόνες περιβαλλοντικής συμμόρφωσης αποτελούν τις βασικότερες αιτίες της μεγάλης διακύμανσης του ρυθμού ανάπτυξης του βιομηχανικού κλάδου παραγωγής βασικών μετάλλων (SIC-27) και άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (SIC-26) . Αν και ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης, όσον αφορά την ακαθάριστη παραγωγή των κλάδων αυξήθηκε την δεκαετία του '80, σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, από τις αρχές του '90 παρατηρήθηκε μια διαχρονική σημαντική μείωση αυτού, η οποία επηρέασε το ποσοστό συμμετοχής τους στην συνολική παραγωγή του βιομηχανικού τομέα της μεταποίησης. Η μεγάλη αυτή μεταβλητότητα των τιμών του ρυθμού ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής, φαίνεται να επηρέασε και τους αντίστοιχους δείκτες της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, για τις ίδιες χρονικές περιόδους, επηρεάζοντας κατ' επέκταση τα ποσοστά συμμετοχής των δύο αυτών κλάδων στην διαμόρφωση του Α.Ε.Π. Τέλος όσον αφορά την απασχόληση, αξίζει να σημειωθεί ότι η βιομηχανία μετάλλου και ορυκτών προϊόντων στηρίζεται στη διαθεσιμότητα ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, ενώ τα τελευταία έτη συνεχίζει να αντιμετωπίζει όλο και μεγαλύτερες δυσκολίες στην προσέλκυση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού (ΣΕΒ 2013).

Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας και η ολοένα αυξημένη ανάγκη, του καταναλωτικού κοινού, χρήσης ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών οδήγησαν στην σημαντική μεγέθυνση της ακαθάριστης παραγωγής του αντίστοιχου βιομηχανικού κλάδου (SIC-31). Το ποσοστό συμμετοχής του κλάδου κατασκευής ηλεκτρικών ειδών στην συνολική ακαθάριστη παραγωγή του τομέα της μεταποίησης αυξήθηκε σημαντικά, από το

2000 και έπειτα. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και το ποσοστό συμμετοχής στην συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του βιομηχανικού τομέα της μεταποίησης, όπου το 2007 διαμορφώθηκε στο 4,9%, εμφανώς αυξανόμενο σε σχέση με το 1996 όπου ήταν στο 1,44%. Αντιθέτως, αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης ακολούθησε το σύνολο του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού στον συγκεκριμένο κλάδο.

Η αύξηση της ζήτησης για βιομηχανικά χημικά και πλαστικά προϊόντα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ακθάριστης παραγωγής του κλάδου κατασκευής ελαστικών και πλαστικών προϊόντων (SIC-25) και παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων (SIC-24). Το συνολικό, κατά μέσο όρο, ποσοστό συμμετοχής των δύο κλάδων, καλύπτει το 6,97% της ακαθάριστης παραγωγής του συνόλου της μεταποίησης. Η ανοδική πορεία του κλάδου περιορίζεται από τα τέλη της δεκαετίας του '90, σημειώνοντας χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με παλαιότερα. Οι δύο κλάδοι αυτοί, καλύπτουν κατά μέσο όρο το 8,58% της απασχόλησης του τομέα της μεταποίησης, σημειώνοντας αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης της απασχόλησης από την δεκαετία του '90 και έπειτα. Οι μειωμένοι και αρνητικοί, κατά περίπτωση, ρυθμοί ανάπτυξης των κλάδων αυτών οφείλονται κυρίως στο αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο και τις αντίστοιχες οδηγίες της Ε.Ε. που καλύπτουν την παραγωγή, αποθήκευση, διανομή και ανακλήσεις προϊόντων, στις διαχρονικά αποτυχημένες κρατικές παρεμβασεις στην αγορά και στην περιορισμένη αξιοποίηση της έρευνας και καινοτομίας.

Ανοδική πορεία διέγραψαν οι κλάδοι κατασκευής μεταλλικών προϊόντων (SIC-28) και μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού (SIC-29), όσον αφορά την ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενη αξία. Ο μέσος όρος συμμετοχής τους στην ακαθάριστη παραγωγή του συνόλου της μεταποιητικής βιομηχανίας σημείωσε σημαντική άνοδο από τις αρχές της δεκαετίας του '80, αυξάνοντας σημαντικά και τα αντίστοιχα ποσοστά στην σύνθεση του ακθάριστου εγχώριου προϊόντος. Την ανοδική αυτή τάση δεν ακολούθησε και η απασχόληση του εργατικού δυναμικού, και των δύο κλάδων, η οποία κυμάνθηκε σε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης από τις αρχές του '90 και έπειτα.

Ο βιομηχανικός κλάδος κατασκευής εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών (SIC-32) παρουσίασε σημαντική άνθιση κατά την περίοδο της δεκαετίας του '90, εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου σε συνδυασμό με την δυνατότητα διάθεσης τεχνολογικών προϊόντων στο ευρύ καταναλωτικό κοινό. Ωστόσο, αυτός ο ρυθμός ανάπτυξης

μετριάστηκε ακολούθως, κατά την περίοδο 2000-07. Ο κλάδος διαχρονικά παρουσιάζει ένα κατά μέσο ποσοστό συμμετοχής στην εγχώρια προστιθέμενη αξία του τομέα της μεταποίησης της τάξεως του 1,61%. Αντίστοιχα χαμηλό είναι και το ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση της μεταποίησης (0,63%) λαμβάνοντας τις μεγαλύτερες τιμές εργατικού δυναμικού, στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Μεγάλο πλήγμα της ελληνικής αποβιομηχανοποίησης αποτελεί ο κλάδος της κατασκευής μηχανοκίνητων οχημάτων (SIC-34). Οι σταδιακά ανοδικοί ρυθμοί ανάπτυξης του κλάδου, όσον αφορά την απασχόληση και την ακαθάριστη παραγωγή ελάβαν τέλος στα μέσα της δεκαετίας του '90. Το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής στην συνολική ακαθάριστη παραγωγή της μεταποίησης, που υπέστη μια σταδιακά διαχρονική μείωση από το 1992 και έπειτα, διαμορφώθηκε στο 0,54% το 2007 σε σχέση με το υψηλότερο 1,81% το 1972. Σημαντικές επιχειρήσεις της ελληνικής αυτοκινητοβιομηχανίας, όπως η ΤΕΟΚΑΡ του ομίλου Θεοχαράκη, λόγω κυρίως του υψηλού κόστους παραγωγής και της ασταθούς κρατικής πολιτικής σχετικά με το σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής.

Σε αντίθεση με τον παραπάνω κλάδο, από τα μεγαλύτερα ποσοστά ανάπτυξης της ακαθάριστης παραγωγής, την περίοδο 2000 με 2007, παρατηρήθηκαν στον βιομηχανικό κλάδο κατασκευής εξοπλισμού μεταφορών (SIC-35). Ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης, όσον αφορά την ακαθάριστη παραγωγή και την προστιθέμενη αξία, διαμορφώθηκε στο 11,88% και 11,02% αντίστοιχα, για την περίοδο 2000-2007. Κύρια αιτία της σημαντικής αυτής παραγωγικής ανόδου του κλάδου, αποτελεί η ανάπτυξη της αγοράς του κλάδου των μεταφορών, όπως αυτός θα αναλυθεί παρακάτω, αλλά και η τεχνολογική πρόοδος που επέτρεψε στις εγχώριες βιομηχανικές μονάδες του κλάδου, να ανταγωνιστούν με επιτυχία τα εισαγόμενα εξοπλιστικά είδη των μεταφορών, από αγορές χαμηλότερου κόστους. Την ανάλογη πορεία δεν φαίνεται να ακολούθησε η απασχόληση του κλάδου αυτού, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια διχρονική μείωση από τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Ο βιομηχανικός κλάδος κατασκευής επίπλων οικιακής χρήσης (SIC-36), χαρακτηρίζεται από διασπορά των μεριδίων αγοράς σε ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, κυρίως μικρού και μεσαίου μεγέθους. Ωστόσο, η όξυνση του ανταγωνισμού είχε ως αποτέλεσμα οι μεγάλες παραγωγικές και εισαγωγικές επιχειρήσεις να ενισχύσουν σημαντικά τη θέση τους, περιορίζοντας αντίστοιχα το ποσοστό των μικρότερων επιχειρήσεων. Επίσης, η αύξηση της

εισαγωγικής διείσδυσης και οι περιορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης, οδήγησαν σε μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της εγχώριας ακαθάριστης παραγωγής των επίπλων από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Η αγορά των επίπλων εκτιμάται ότι δεν παρουσιάζει σημαντικά περιθώρια περεταίρω ανάπτυξης και η εξέλιξή της θεωρείται άμεσα συνδεδεμένη με τις γενικότερες οικονομικές συνθήκες.

Τέλος, όσο αφορά τους βιομηχανικούς κλάδους μεταποίησης με το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής, διαχρονικά, στην ακαθάριστη παραγωγή κι στην απασχόληση, αυτοί είναι ο κλάδος των ανακυκλωθέντων υλικών (SIC-37), κατασκευής ιατρικών και οπτικών οργάνων (SIC-33) και κατασκευής μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών (SIC-30), τα αντίστοιχα ποσά τους δεν σημείωσαν μεγάλες διακυμάνσεις μέσα στο χρόνο. Από τους τρεις κλάδους αυτούς μόνο ο κλάδος κατασκευής ιατρικών και οπτικών οργάνων συνέχισε τη διαχρονική, ανοδική του πορεία στην ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενη αξία. Όσον αφορά τον αριθμό των εργαζομένων, στον κλάδο κατασκευής μηχανών γραφείου παρατηρείται μια μείωση μετά το έτος του 2000, σε αντίθεση με τους άλλους δύο που η απασχόληση αυξάνεται με μικρότερο όμως, ποσοστό από το 2000 κι έπειτα.

2.2.2. Διαχρονική τάση κλάδων τομέα Υπηρεσιών

Το εμπόριο (SIC-G) αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους διαχρονικά, παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης και εξωστρέφειας της Ελλάδας. Οι εμπορικές υπηρεσίες στο συνολό τους κατέχουν διαχρονικά το μεγαλύτερο, κατά μέσο όρο, ποσοστό συμμετοχής (23,70%) στην συνολική παραγωγή του τομέα των υπηρεσιών. Εξίσου, σημαντική είναι η συμβολή του εμπορικού κλάδου στην διαμόρφωση του ΑΕΠ, αλλά και στην απασχόληση του εγχώριου εργατικού δυναμικού. Η αλματώδης ανάπτυξη στους κλάδους του χονδρικού και του λιανικού εμπορίου (SIC-52) και στις δραστηριότητες πώλησης, κατασκευής και συντήρησης μηχανοκίνητων οχημάτων (SIC-50), που συνθέτουν τον ομαδοποιημένο κλάδο του εμπορίου, αναδεικνύουν την θετική πορεία του ομαδοποιημένου εμπορικού κλάδου. Πιο συγκεκριμένα:

- Η κατάργηση των διασυνοριακών περιορισμών και δασμών στις εμπορικές δραστηριότητες εντός της ευρωζώνης αλλά και η πρόοδος του τομέα των εμπορικών μεταφορών συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη του χονδρικού εμπορίου (SIC-51). Τα ποσοστά συμμετοχής του χονδρεμπορίου, τα οποία ακολουθήσαν διαχρονικά, σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης τόσο στην ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενη αξία όσο και στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού, δεν ξεπερνούν το 32% του εμπορικού τομέα. Το μερίδιο συμμετοχής του κλάδου στο ΑΕΠ, διαμορφώθηκε στο 3,56% κατά μέσο όρο, με αντίστοιχο μέσο ετήσιο ποσοστό μεταβολής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στο 8,43%, για την χρονική περίοδο του 2000-07. Όσον αφορά την συμμετοχή στην εγχώρια απασχόληση, τα μεγαλύτερα ποσοστά παρατηρήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '90 και έπειτα, ακολουθώντας αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης. Σημαντική επίδραση στην πορεία του κλάδου, όσον αφορά την εγχώρια κατανάλωση, έχει ο κλάδος του λιανεμπορίου καθώς αποτελεί τον τελικό διαμεσολαβητή μεταξύ καταναλωτή και πωλητή.
- Εξίσου θετική πορεία κατέγραψε και ο κλάδος του λιανικού εμπορίου (SIC-52) στην εγχώρια οικονομία. Το λιανεμπόριο φαίνεται να συμβάλει σε ποσοστά άνω του 50% στην διαμόρφωση της ακαθάριστης παραγωγής και προστιθέμενης αξίας του συνόλου των εμπορικών υπηρεσιών, διαχρονικά. Η αύξηση του εισοδήματος του καταναλωτή, η ανάπτυξη και μετακίνηση του πληθυσμού σε αστικά κέντρα, η διαμόρφωση των καταναλωτικών προτύπων και αναγκών, η ανάπτυξη πολιτικών παροχής δικαιωμάτων πώλησης, όπως το franchising και η εκμετάλλευση της τεχνολογικής πρόοδου μέσω κυρίως του ηλεκτρονικού εμπορίου είναι μερικοί από τους παράγοντες που επηρέασαν την οικονομική κατεύθυνση του κλάδου. Τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στην εγχώρια απασχόληση και στο ΑΕΠ παρατηρήθηκαν από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και έπειτα, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο, την αξιόλογη σημασία του κλάδου στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας κατά τα τελευταία εξεταζόμενα έτη .
- Η αύξηση της χρήσης και του αριθμού μηχανοκίνητων οχημάτων οδήγησε στην ανάπτυξη και στην ξεχωριστή ανάλυση του κλάδου που σχετίζεται με τις δραστηριότητες πώλησης , κατασκευής και συντήρησης μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (SIC-50). Αν και ο κλάδος αυτός καλύπτει το μικρότερο ποσοστό

απασχόλησης, ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενης αξίας στο σύνολο των εμπορικών δραστηριοτήτων σε σχέση με το λιανεμπόριο και το χονδρεμπόριο παρουσίασε εξίσου αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, τα μερίδια συμμετοχής του κλάδου στο ΑΕΠ και στην απασχόληση του εγχώριου εργατικού δυναμικού διαμορφώθηκαν στα κατά μέσο όρο, σχετικά ποσοστά της τάξεως του 2,8% και 1,76% αντίστοιχα, για την χρονική περίοδο 2000-07, εμφανώς αυξημένα σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες.

Οι δραστηριότητες εστίασης και παροχής καταλλύματος ή κοινώς οι υπηρεσίες τουρισμού στην χώρα μας (SIC-H) παρουσιάζουν μια αξιόλογα ανοδική πορεία με την πάροδο του χρόνου. Για την ελληνική οικονομία, ο τουρισμός αποτελεί κεντρικό πυλώνα ανάπτυξης με σημαντική συνεισφορά στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, στην απασχόληση και στις επενδύσεις. Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, η εκτεταμένη ακτογραμμή και το φυσικό περιβάλλον είναι ορισμένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που καθιστούν τη χώρα από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Ταυτόχρονα, ο τουρισμός μαζί με την ναυτιλία και το εμπόριο αποτελούν τους πιο εξωστρεφείς τομείς της ελληνικής οικονομίας, με την εισροή ταξιδιωτικού συναλλάγματος να επιδρά θετικά στο ισοζύγιο πληρωμών της χώρας, συμβάλλοντας στη μείωση του ελλείμματος των τρεχουσών συναλλαγών (IOBE, 2012). Με την σημαντική οικονομική συμμετοχή των ευρωπαϊκών προγραμμάτων στήριξης, αλλά και με τις συνεχείς άμεσες ξένες και εγχώριες επενδύσεις, ο κλάδος της εστίασης και παροχής καταλλύματος παρουσίασε σημαντική ανάπτυξη τόσο στα ποσά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και παραγωγής, όσο και στην απασχόληση του εγχώριου εργατικού δυναμικού. Ενδεικτικά, την χρονική περίοδο 2000-07 τα αντίστοιχα μέσα ποσοστά συμμετοχής στο ΑΕΠ και στην συνολική εγχώρια απασχόληση διαμορφώθηκαν στο 7,99% και 4,55%, κατά αντιστοιχία, σημειώνοντας παράλληλα, σταθερά ανοδικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες.

Ο ομαδοποιημένος κλάδος των υπηρεσιών μεταφοράς και αποθήκευσης (SIC-I) αποτελεί ενάν από τους καθοριστικότερους παράγοντες της μεγέθυνσης της εγχώριας οικονομίας, συμβάλλοντας σε μεγάλα ποσοστά στα βασικότερα οικονομικά μεγέθη αυτής. Οι δραστηριότητες της μεταφοράς και αποθήκευσης φαίνεται να παρουσιάζουν σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης τόσο στην ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενη αξία, όσο και στην

διαμόρφωση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Παρόλο την θετική πορεία που ακολούθησε ο κλάδος αυτός, σημαντικά ζητήματα τίθενται αναφορικά με την ανάπτυξη των υποδομών των επιμέρους κλάδων του, την εναρμόνιση τους με το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο και τους στόχους της ενοποίησης των μεταφορών της Ε.Ε, καθώς και με την δυνατότητα της ενίσχυσης του συνδυασμού των ποικίλων, σχετικά με το τρόπο μεταφοράς, υπηρεσιών. Ο συγκεκριμένος κλάδος διαχωρίζεται σε επιμέρους κλάδους, η ανάλυση των οποίων παρέχεται ακριβώς παρακάτω:

- ❖ Ο κλάδος των χερσαίων μεταφορών και μεταφορών μέσω αγωγών (SIC-60) περιλαμβάνει τόσο τις οδικές όσο και τις σιδηροδρομικές μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων. Στις οδικές μεταφορές έχουν προωθηθεί και υλοποιηθεί πολλά οδικά έργα, συμβάλλοντας σημαντικά στην ανάπτυξη του κλάδου τις τελευταίες δεκαετίες. Ο σιδηροδρομικός τύπος μεταφοράς, ο οποίος κυριαρχεί κατά βάση στην ανατολική χώρα, παρέχει αποδεκτά πλεονεκτήματα έναντι των άλλων μέσων μαζικής μεταφοράς και αποτελεί έναν σημαντικό τομέα επενδύσεων για τη μακροπρόθεσμη κάλυψη της σχετικής μεταφορικής εμπορευματικής και επιβατικής ζήτησης. Ο ενοποιημένος, ως προς το τρόπο μεταφοράς, κλάδος παρουσίασε αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης τόσο στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία και παραγωγή όσο και στην απασχόληση, κύριως από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Παρά την ανοδική πορεία του εν λόγω κλάδου, το μερίδιο της συμμετοχής του στη διαμόρφωση του ΑΕΠ φαίνεται να ακολουθεί καθοδική πορεία κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Ενδεικτικά, την χρονική περίοδο 2000-07, το παραπάνω ποσοστό συμμετοχής διαμορφώθηκε, κατά μέσο όρο, στο 1,8%, εμφανώς χαμηλότερο από τις προηγούμενες δεκαετίες όπου κυμαίνονταν σε ποσοστά της τάξεως, άνω του 2,24%. Τέλος, όσο αφορά την απασχόληση στο συγκεκριμένο κλάδο, αν και αυτή ακολούθησε ανοδικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε ονομαστικό επίπεδο, το αντίστοιχο ποσοστό μεταβολής του μεριδίου συμμετοχής στην συνολική απασχόληση του εγχώριου εργατικού δυναμικού, φαίνεται να σημειώνει σταδιακά αρνητική πορεία από τις αρχές της δεκαετίας του '90.
- ❖ Ο κλάδος της ελληνικής ναυτιλίας (SIC-61) αποτελεί έναν αξιόπιστο έταίρο στο παγκόσμιο εμπόριο, καλύπτοντας σημαντικό μέρος των αναγκών για τη μεταφορά ενέργειας και πρώτων υλών, ενώ παράλληλα διαδραματίζει καίριο ρόλο στη

διαμόρφωση της διεθνούς ναυτιλιακής πολιτικής. Η ναυτιλία στη χώρα προσδίδει προστιθέμενη αξία σε όλους τους τομείς που αφορούν στην παραγωγή, την απασχόληση στα πλοία, στα ναυτιλιακά γραφεία και στους ναυτιλιακούς συνεργατικούς σχηματισμούς στην ξηρά (clusters) και αποτελεί έναν από τους δύο βασικότερους πυλώνες της ελληνικής οικονομίας μαζί με τον τουρισμό. Στην θετική πορεία του κλάδου των πλωτών μεταφορών συνέβαλε διαχρονικά τόσο η γεωγραφική θέση της χώρας με την διάθεση και ανάπτυξη εκατοντάδων Λιμένων, διαφορετικού μεγέθους και σημασίας, μεγάλης χωροταξικής διασποράς και ποικιλίας χρήσεων (ΥΝΑ, 2013). Σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ο κλάδος των θαλάσσιων μεταφορών παρουσίασε τους μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο 2000-07, με το μέσο ποσοστό ετήσιας μεταβολής των ονομαστικών αξιών να διαμορφώνεται στο 12,73%, αντιπροσωπεύοντας παράλληλα, το 2,65% του συνόλου του ΑΕΠ. Τέλος όσον αφορά την απασχόληση, δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές μεταβολές στο σύνολο των εργαζομένων, όπου ανήλθε στα 12.676 άτομα κατά μέσο όρο, συμβάλλοντας σε αντίστοιχα, μέσα ποσοστά της τάξεως του 0,68% στο σύνολο του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού της χώρας, για την εξεταζόμενη περίοδο 1970-2007.

- ❖ Οι αεροπορικές μεταφορές (SIC-62) αφορούν το νεότερο μέσο μεταφοράς, οι οποίες πλέον έναν από τους αποτελεσματικούς μοχλούς παρέμβασης στην κοινωνική, οικονομική, χωροταξική- περιβαλλοντική, πληθυσμιακή, πολιτιστική εξέλιξη του τόπου. Πέρα από το μεγάλο και σημαντικό έργο του αερολιμένα Αθηνών «Ελευθέριος Βενιζέλος», προωθήθηκαν πολλά έργα σε περιφερειακούς αερολιμένες με σκοπό την εκσυγχρόνιση και την ανάπτυξη των υποδομών της εναέριας μεταφοράς στην χώρα. Παρά την θετική διαχρονικά πορεία του κλάδου αερομεταφορών τα ποσοστά συμμετοχής του στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και στην συνολική εγχώρια απασχόληση δεν ακολούθησαν τους ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους των μεταφορικών υπηρεσιών. Ενδεικτικά, τα ποσοστά συμμετοχής του κλάδου στην διαμόρφωση του ΑΕΠ, ανήλθαν στο 0,37%, σε μέσους όρους, λαμβάνοντας μάλιστα από το 2000 και έπειτα, αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής οι οποίοι οφείλονται στην διαφορά του ρυθμού ανάπτυξης του εν λόγω κλάδου σε ονομαστικές τιμές της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και παραγωγής

με τον ρυθμό της οικονομικής μεγέθυνσης της χώρας. Τέλος, σε όρους απασχόλησης, το εργατικό δυναμικό του κλάδου ανήλθε, κατά μέσο όρο, σε 10.571 άτομα συμβάλλοντας σε αντίστοιχα ποσοστά της τάξεως του 0,58% στην συνολική απασχόληση της εγχώριας οικονομίας.

❖ Ο κλάδος της αποθήκευσης και των υποστηρικτικών προς την μεταφορά δραστηριοτήτων (SIC-63), ή κοίτως αναγνωρισμένο ως διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας και διεθνώς ως LOGISTICS, η διαδικασία σχεδιασμού, εφαρμογής και ελέγχου μίας αποτελεσματικής και μεταφορικής ροής και αποθήκευσης των πρώτων υλών, των ημικατεργασμένων αποθεμάτων, των έτοιμων προϊόντων και της σχετικής πληροφορίας από το σημείο παραγωγής στο σημείο κατανάλωσης, με σκοπό την ικανοποίηση των απαιτήσεων των πελατών (ΣΕΒ, 2013). Ως αποτέλεσμα των οικονομικών, κοινωνικών και τεχνολογικών αλλαγών, η διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας αναπτύχθηκε γρήγορα και αναγνωρίστηκε ως μία ξεχωριστή μορφή οικονομικής δραστηριότητας, η οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει και να επιλύσει ζητήματα ειδικής φύσεως. Η συμβολή του συγκεκριμένου κλάδου στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και της εγχώριας απασχόλησης, κυμάνθηκε σε μέσα ποσοστά της τάξεως του 0,78% και 2,45% για την χρονική περίοδο 1970-2007, σημειώνοντας σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Ωστόσο παρά την ανοδική πορεία του κλάδου,θα πρέπει να σημειωθεί, ότι από την εγχώρια αγορά λείπουν οι σύγχρονες υποδομές, οι απλές και αποτελεσματικές διαδικασίες διεκπεραίωσης και το εθνικό marketing των εν λόγω υπηρεσιών, με αποτέλεσμα η εφοδιαστική αλυσίδα να μην έχει αναπτυχθεί όσο θα μπορούσε στην Ελλάδα σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Euro2day,2013).

❖ Τέλος, τον ομαδοποιημένο κλάδο των μεταφορών συμπληρώνουν οι ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες (SIC-64). Τρεις κατηγορίες επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται στην αγορά των ταχυμεταφορών με βάση το εύρος του δικτύου τους και κατ' επέκταση τον τύπο των δραστηριοτήτων τους. Αυτές είναι οι επιχειρήσεις διεθνής μεταφορικής κάλυψης (η κατηγορία αυτή αφορά σε μικρό αριθμό θυγατρικών εταιριών ξένων συμφερόντων όπως οι DHL, TNT, UPS, FEDEX που αναλαμβάνουν κυρίως αποστολές εξωτερικού,εθνικής κάλυψης (πρόκειται

ουσιαστικά για ελληνικές εταιρίες όπως οι ACS, Speedex, Ταχυμεταφορές ΕΛΤΑ κλπ, οι οποίες κατά κύριο λόγο πραγματοποιούν αποστολές εντός Ελλάδας στηριζόμενες στο δίκτυο υποκαταστημάτων και τοπικών αντιπροσώπων που διαθέτουν) και οι επιχειρήσεις τοπικού δικτύου (επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εντός πόλεως, κυρίως Αττική και Θεσσαλονίκη, οι οποίες και αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων του κλάδου σε αριθμό και το μικρότερο σε κύκλο εργασιών). Η ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου συνέβαλε σημαντικά στην θετική πορεία του κλάδου. Ενδεικτικά, τα ποσοστά συμμετοχής, των ταχυδρομικών και ταχυμεταφορικών υπηρεσιών στο ΑΕΠ, για την περίοδο 2000-07, υπολογίζονται στο 3,15%, ακολουθώντας διαχρονικά, αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης. Σε όρους απασχόλησης, ο συγκεκριμένος κλάδος καταλαμβάνει απασχολεί κατά μέσο όρο, το 25,75% του εργατικού δυναμικού του συνόλου των υπηρεσιών της μεταφοράς και αποθήκευσης συμβάλλοντας παράλληλα, σε αντίστοιχα, μέσα ποσοστά της τάξεως του 2,34% στην διαμόρφωση της συνολικής απασχόλησης της εγχώριας οικονομίας.

Θετική πορεία ακολούθησε και ο ομαδοποιημένος κλάδος των χρηματοπιστωτικών, ασφαλιστικών και συναφών υπηρεσιών (SIC-K), ο οποίος αύξησε σημαντικά τα ποσοστά συμμετοχής στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και την απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα:

- ❖ Όσον αφορά τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (SIC-65), η πιστωτική μεταρρύθμιση και ο θεσμικός, λειτουργικός και τεχνολογικός εκσυγχρονισμός του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος άρχισαν στα μέσα της δεκαετίας του 1980, περίοδος που η συμμετοχή του κλάδου διαμορφώνονταν στο 2,75% στο σύνολο του ΑΕΠ. Η περίοδος από το 1992 έως το 1999 χαρακτηρίζεται από την πλήρη απελευθέρωση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού κλάδου και την εναρμόνιση του με τους αντίστοιχους των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του ανταγωνισμού μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, την ανάπτυξη διαφόρων στρατηγικών για την εξάπλωση τους, τη διεθνοποίηση των αγορών, και την εξάπλωση σύνθετων προϊόντων. Ενδεικτικά, στα τέλη του 1997 λειτουργούσαν 41 χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα εκ των οποίων 19 ήταν ελληνικών συμφερόντων και 22 ξένων. Την περίοδο μετά το 2003,

όπου το σκηνικό πλέον είχε σταθεροποιηθεί, με το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής στον καθορισμό του ΑΕΠ να είναι της τάξεως του 4,16%, τα περισσότερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα εστίασαν σε προσπάθειες μείωσης του λειτουργικού τους κόστους μέσω της τεχνολογίας και μέσω αναπροσαρμογής του προσωπικού (Δελτίο Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, 2007), με αποτέλεσμα την επιβράδυνση του ανοδικού ρυθμού ανάπτυξης της απασχόλησης στον συγκεκριμένο κλάδο.

- ❖ Σημαντική είναι η συνεισφορά του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, στην ανάπτυξη του εγχώριου ασφαλιστικού τομέα, πλήν της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (SIC-66), αφού σημειώνεται ότι οι περισσότερες ασφαλιστικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια οικονομία, αποτελούν δημιούργημα των ελληνικών τραπεζών ή λειτουργούν ως πράκτορες μεγάλων ασφαλιστικών φορέων του εξωτερικού. Ο κλάδος της ιδιωτικής ασφάλισης γνώρισε μεγάλη άνθηση από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και έπειτα ακολουθώντας σταδιακά ανοδικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αν και η ανάπτυξη του θεωρείται αξιόλογη, δεν αύξησε σημαντικά τα ποσοστά συμμετοχής στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και της απασχόλησης του εγχώριου εργατικού δυναμικού. Συγκεκριμένα, στις αρχές της χιλιετίας εμφανίζονται τα υψηλότερα μερίδια συμμετοχής, 0,28% στον καθορισμό του ΑΕΠ και 0,42% στην συνολική απασχόληση, των οποίων η μεταβλητότητα των αντίστοιχων ονομαστικών τιμών τους δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλή.
- ❖ Αντιθέτως, ο κλάδος των συναφών υπηρεσιών τόσο με τις χρηματοπιστωτικές όσο και με τις ασφαλιστικές δραστηριότητες (SIC-67) ακολούθησε μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τον προηγούμενο κλάδο βασιζόμενος κυρίως στην διαχρονική εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η ανοδική του πορεία όσο αφορά την προστιθέμενη αξία και παραγωγή, παρατηρήθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του '90, καταλαμβάνοντας έτσι μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στον παραπάνω ομαδοποιημένο κλάδο. Ενδεικτικά, τα μερίδια που καταλαμβάνει ο κλάδος τόσο στην διαμόρφωση του ΑΕΠ, όσο στη συνολική απασχόληση, κατά την περίοδο του 2000-07, κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο στο 0,78% και 0,56% αντίστοιχα.

Ο κλάδος διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, ενοικιάσεων και άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (SIC-K) παρουσίασε αξιόλογη ανάπτυξη στα ποσοστά συμμετοχής τόσο

στην διαμόρφωση του ΑΕΠ, όσο και στην εγχώρια απασχόληση από τις αρχές τις δεκαετίας του '90. Το μικρότερο μερίδιο συμμετοχής όσον αφορά το ΑΕΠ παρατηρήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80 το οποίο κυμάνθηκε, κατά μέσο όρο, στο ποσοστό 11,69%. Το αντίστοιχο αυτό μέσο ποσοστό, στις αρχές τις χιλιετίας και έπειτα (2000-07), διαμορφώθηκε στο 15,44% , αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο, τους προοδευτικούς ρυθμούς ανάπτυξης του κλάδου. Όσον αφορά την απασχόληση του εργατικού δυναμικού του κλάδου, οι σταδιακά ανοδικοί ρυθμοί μεταβολής του συνόλου των εργαζομένων διαμόρφωσαν το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής στην εγχώρια απασχόληση το 2007 στο 6,22%, εμφανώς αυξημένο από το μέσο ποσοστό του 2,26% της δεκαετίας του '70. Η διαχρονική αυτή εξέλιξη του ομαδοποιημένου αυτού κλάδου οφείλεται στην ανοδική πορεία που διέγραψαν οι επιμέρους κλάδοι που τον συνθέτουν και των οποίων η ανάλυση ακολουθεί αμέσως παρακάτω.

- ❖ Οι υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (SIC-70), διεθνώς αναγνωριζόμενος με τον όρο REAL ESTATE, αποτελεί τον κλάδο με τα μεγαλύτερα μερίδια συμμετοχής, όσον αφορά την ακαθάριστη παραγωγή, προστιθέμενη αξία και την απασχόληση, στον παραπάνω ομαδοποιημένο κλάδο και έναν από τους σημαντικότερους αναπτυξιακούς παράγοντες της εγχώριας οικονομίας. Η αγοραπωλησία ακινήτων και η οικονομία αλληλεπιδρούν και αλληλοεπηρεάζονται σε τέτοιο βαθμό και συχνότητα, ώστε να γίνεται έκδηλη η στρατηγική σημασία του εν λόγω κλάδου στη μεγέθυνση κάθε οικονομίας (Karousos and Vlamis, 2008). Ο κλάδος της κτηματαγοράς συνέβαλε καθοριστικά στους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, που παρουσίασε η ελληνική οικονομία επί σειρά ετών. Σημαντική κρίνεται και η σχέση της αλληλοεξάρτησης του συγκεκριμένου κλάδου με τον κατασκευαστικό κλάδο, καθώς η πορεία του ενός κλάδου συμβάλει σε αρκετά αξιόλογο στον καθορισμό της εξέλιξης του άλλου. Ενδεικτικά, τα μερίδια συμμετοχής στην διαμόρφωση του ΑΕΠ έλαβαν διψήφια ποσοστά, κατά μέσον όρο, την δεκαετία του '90 (13,30%) και την περίοδο 2000-07 (12,07%). Ωστόσο, τα αντίστοιχα ποσοστά απασχόλησης παρέμειναν σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, σημειώνοντας παράλληλα τους μικρότερους ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού (0,05% σε μέσους όρους) σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους των υπηρεσιών.

- ❖ Η ανάγκη για μείωση του λειτουργικού κόστους του συνόλου των εγχώριων επιχειρήσεων και την μεταστροφή των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων σε νέες εγχωριές και ξένες αγορές, είχαν αποτελέσμα την άνοδο των ενοικιάσεων σε τεχνολογικό και λοιπό εξοπλισμό, την αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα αναπτυξή και στην εύρεση νέων καινοτομιών και στην παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών. Οι κλάδοι της ενοικίασης και εκμίσθωσης (SIC-71), δραστηριοτήτων προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών και παροχής συμβουλών (SIC-72) και των υπηρεσιών έρευνας και ανάπτυξης (SIC-73) αν και παρουσίασαν αξιόλογη άνοδο κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του '90, δεν αύξησαν σημαντικά τα μερίδια τους στον παραπάνω ομαδοποιημένο κλάδο των υπηρεσιών. ενδεικτικά, τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής, των παραπάνω κλάδων, στον υπολογισμό των βασικών οικονομικών μεγεθών της χώρας, παρατηρήθηκαν την χρονική περίοδο του 2000-07, όπου το 2003 συνέβαλαν, αθροιστικά, σε ποσοστό 0,85% στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και το 2008 απασχόλουνταν το 0,83% του εγχώριου εργατικού δυναμικού στους συγκεκριμένους κλάδους.
- ❖ Ο κλάδος των λοιπών επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (SIC-74) αποτελεί τον δεύτερο, διαχρονικά, κυριότερο παράγοντα της διαμόρφωσης των προαναφερθείσων βασικών οικονομικών μεταβλητών του ομαδοποιημένου κλάδου. Η σύνθεση του συγκεκριμένου κλάδου αποτελείται κατά κύριο λόγο από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, όπου ο αριθμός και η ανάπτυξή τους ακολούθησε ανοδική πορεία από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Οι παραγόντες στους οποίους οφείλεται η ανοδική πορεία του κλάδου ποικίλουν ανάλογα με το εκάστοτε αντικείμενο δραστηριότητας των επιχειρήσεων, ώστοσο μερικοί από αυτούς αποτελούν η ανοδική πορεία του κλάδου των κατασκευών και άλλων συναφών με το αντικείμενο κλάδων, η αύξηση των χρηματοδοτικών προγραμμάτων με χαμηλά επιτόκια των ελληνικών εμπορικών τραπεζών στους νέους ελεύθερους επαγγελματίες, η γενικότερη μεταστροφή του εργατικού δυναμικού σε ατομικές κατά κύριο λόγο, επιχειρήσεις τεχνικού και επαγγελματικού χαρακτήρα, αλλά και η εξέλιξη και εξειδίκευση αυτού. Τέλος, η συμμετοχή των παραπάνω δραστηριοτήτων στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και στην εγχώρια απασχόληση, υπολογίζεται σε κατά μέσον όρο ποσοστά της τάξεως του 2,62% και 5,06% αντίστοιχα, για την περίοδο

του 2000-07, αποκαλύπτοντας κατά συνέπεια την αναπτυξιακή πορεία και την σημασία του κλάδου αυτού για το σύνολο της εγχώριας οικονομίας.

Σημαντική άνοδο στις ονομαστικές τιμές και στα ποσοστά συμμετοχής όσον αφορά την ακαθάριστη παραγωγή, προστιθέμενη αξία και απασχόληση του τομέα των υπηρεσιών, κατέγραψαν οι κλάδοι κοινωνικής και ιδιωτικής ωφέλειας, όπως μπορούμε να χαρακτηρίσουμε στο σύνολο τους την εκπαίδευση, την δημόσια υγεία και μέριμνα, την δημόσια διοίκηση και άμυνα και την κοινωνική ασφάλιση. Συγκεκριμένα, στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης-άμυνας και υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (SIC-L) παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση στα ποσοστά συμμετοχής στην ακαθάριστη παραγωγή και την προστιθέμενη αξία του τομέα των υπηρεσιών, από τις αρχές της χιλιετίας. Τα ποσοστά αυτά διαμορφώθηκαν σε μέσα επίπεδα της τάξεως του 11,85% στην ακαθάριστη παραγωγή και 10,20% στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του τομέα των υπηρεσιών, για την περίοδο 2000-07, εμφανώς αυξημένα σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Όσον αφορά την συμμετοχή στην απασχόληση, ο συγκεκριμένος κλάδος φαίνεται να κατέχει το, μέσο μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης (20,65%) του εργατικού δυναμικού του συνόλου των υπηρεσιών, διατηρώντας παράλληλα αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης, τις τελευταίες χρονικές περιόδους.

Η αύξηση των δημόσιων δαπάνων στην εκπαίδευση με σκοπό την αποδοτικότερη και ασφαλέστερη φοίτηση των μαθητών και σπουδαστών και η σημαντική ανάπτυξη των ιδιωτικών σχολών αλλά και των επιχειρήσεων υποστηρικτικής κυρίως εκμάθησης, είχε ως αποτέλεσμα την καταγραφή ανοδικής πορείας του κλάδου της δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης (SIC-M). Η συμβολή του συνόλου των εκπαιδευτικών υπηρεσιών στην διαμόρφωσή του ΑΕΠ ακολούθησε σταδιακά θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, καταγράφοντας αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής το 2007 της τάξεως του 4,55%. Τέλος, διαχρονική αύξηση παρατηρείται και στον αριθμό των εκπαιδευτικών αλλά του υποστηρικτικού, σε σχέση με τους φορείς της εκπαίδευσης, εργατικού δυναμικού, με μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης της τάξεως του 3,53%, συμβάλλοντας σε σημαντικό βαθμό στην συνολική απασχόληση του εγχώριου εργατικού δυναμικού.

Όπως και στον κλάδο της εκπαίδευσης, έτσι και στον κλάδο της περίθαλψης (SIC-N) η αύξηση των δημόσιων δαπανών και η ενίσχυσή τους μέσω κοινωτικών προγραμμάτων στήριξης της ΕΕ, αλλά και η ανάπτυξη ιδιωτικών κλινικών και η ενίσχυση συμμετοχής σε

αυτές μέσω ασφαλιστικών φορέων συντέλεσαν στην οικονομική ανέλιξη του κλάδου της ανθρώπινης υγείας. Η συμμετοχή του κλάδου στην συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του συνόλου των υπηρεσιών αυξήθηκε σημαντικά την περίοδο του 2000 και έπειτα, ακολουθώντας σταδιακά ανοδικούς ρυθμούς ανάπτυξης, με μέσο ποσοστό 9,34% για την περίοδο 2000-07. Παρόμοια αξιόλογη ανοδική πορεία ακολούθησε και η απασχόληση του εργατικού δυναμικού στους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς της υγείας, όπου το 2007 καταγράφηκε και το αντίστοιχο, ανώτερο μερίδιο (8,06%) στην διαμόρφωση της απασχόλησης του εγχώριου εργατικού δυναμικού.

Τέλος, θετική πορεία κατάγραψε και ο ομαδοποιημένος κλάδος των υπόλοιπων κοινοτικών, κοινωνικών και προσωπικών υπηρεσιών (SIC-O) διατηρώντας όμως, τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής στην ακαθάριστη παραγωγή και προστιθέμενη αξία σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους των υπηρεσιών. Η σύνθεση του κλάδου περιλαμβάνει τους επιμέρους κλάδους των υπηρεσιών αποχέτευσης και διαθέσης απορριμάτων (SIC-90), δραστηριοτήτων οργάνωσης (SIC-91), ψυχαγωγικών, πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων (SIC-92) και παροχής προσωπικών υπηρεσιών (SIC-93). Από τους επιμέρους αυτούς κλάδους, τους σημαντικότερους ρυθμούς ανάπτυξης τόσο στην ακαθάριστη παραγωγή όσο και στην προστιθέμενη αξία, κατέγραψε ο κλάδος των ψυχαγωγικών και αθλητικών δραστηριοτήτων. Η ανάπτυξη του επαγγελματικού αθλητισμού κυρίως, αλλά και των σχετικών με αυτόν παραγόντων και των φορέων ψυχαγωγικού και πολιτιστικού χαρακτήρα συνέβαλαν σε αρκετά μεγάλο βαθμό, άνω του 50% διαχρονικά, στην παραγωγική εξέλιξη του παραπάνω ομαδοποιημένου κλάδου. Το μερίδιο συμμετοχής του συγκεκριμένου κλάδου στον καθορισμό του ΑΕΠ, αν και κινήθηκε σε χαμηλά μέσα ποσοστά (1,4%), διαχρονικά, σημείωσε διψήφιους ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης. Όσον αφορά την απασχόληση, τα ποσοστά του συνόλου των εργαζόμενων παρουσίασαν θετική πορεία στους περισσότερους επιμέρους κλάδους, με τα μεγαλύτερα, κατά μέσο όρο, ποσοστά ανάπτυξης και συμμετοχής στην απασχόληση, του ομαδοποιημένου κλάδου, να παρατηρούνται στις αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, με 2,95% και 50,38% αντίστοιχα.

2.2.3. Σύνοψη

Στην ανωτέρω παρουσίαση, πραγματοποιήθηκε μία σύντομη έρευνα και ανάλυση των δύο βασικότερων τομέων της ελληνικής οικονομίας, τόσο του τομέα των Υπηρεσιών όσο και του Βιομηχανικού τομέα της Μεταποίησης, κατά την χρονική περίοδο 1970 έως 2007. Η ανάλυση αυτή επεκτάθηκε, εμβαθύνοντας κατά περίπτωση, στους κυριότερους παράγοντες διαμόρφωσης της οικονομικής εξέλιξης του εκάστοτε κλάδου. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι βασικότεροι οικονομικοί δείκτες και οι διαγραμματικές απεικονίσεις της διαχρονικής τάσης αυτών, που παρουσιάστηκαν κατά περίπτωση στους ανώτερω κλάδους, αποτελούν αποτελέσματα της ανάλυσης της βάσης δεδομένων (EU KLEMS) που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη. Δίνεται επίσης η δυνατότητα, μέσω διαγραμματικών απεικονίσεων αλλά και πινάκων παρουσίασης δεδομένων (Π1,Π2,Π3) για επιλεγμένα έτη που παρατίθενται στο παράρτημα που βρίσκεται στο τέλος της μελέτης, να γίνει περισσότερο αντιληπτή η πορεία των κλάδων τόσο μεμονωμένα όσο και στο σύνολό τους, μέσα στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Η διαχρονική αυτή ανασκόπηση κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, διότι παρέχει μία αρχική εικόνα σχετικά με την διαμόρφωση των αγορών και των υποδομών τους στον εκάστοτε κλάδο. Ο βαθμός ανταγωνισμού στην αγορά του κάθε κλάδου επηρεάστηκε καταφανώς από τις μεταβολές στις παραπάνω οικονομικές μεταβλητές, οι οποίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο κύριο αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, τα οικονομετρικά αποτελέσματα της έρευνας για την εκτίμηση της έντασης των ανταγωνιστικών συνθηκών στην αγορά του κάθε κλάδου, που πραγματοποιείται στη συνέχεια της μελέτης, επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από την μεταβλητότητα των βασικών οικονομικών στοιχείων και την διαμόρφωση της δομής της εκάστοτε αγοράς, όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

3.1. Ανασκόπηση

Κεντρικό σημείο ενδιαφέροντος για πολλούς οικονομολόγους και για μεγάλη χρονική περίοδο, υπήρξε και η εκτίμηση της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά, και αποτέλεσε ένα σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας που αφορούσε στην εκτίμηση των βασικών παραγόντων του ανταγωνισμού σε πολλές χώρες και βιομηχανίες. Καταρχήν, υπάρχουν δύο διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην εκτίμηση του επιπέδου της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά. Η πρώτη προτάθηκε από τον Roeger (1995) και εκτιμούσε το μέσο δείκτη Lerner και το δείκτη mark up υιοθετώντας την υπόθεση του πλήρους ανταγωνισμού. Η δεύτερη προσέγγιση αφορά στην εκτίμηση της σχέσης μεταξύ προφοράς και ζήτησης, η οποία συμπληρώνεται και με τις συναρτήσεις ζήτησης των εισροών (Bresnahan, 1982). Με άλλα λόγια, σκοπεύει στην εκτίμηση του οριακού κόστους και, επιπλέον, στο δείκτη Lerner και ενσωματώνει την ελαστικότητα ζήτησης και τον προσαρμοσμένο δείκτη Lerner στην ελαστικότητα ως παραμέτρους προς εκτίμηση.

Με βάση τα παραπάνω, η πλειοψηφία αυτών των μελετών βασίζεται στη μεθοδολογία του Roeger (1995) με σκοπό να εκτιμηθούν τα βιομηχανικά mark up. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες συναινούν στο ότι οι δείκτες mark up ξεπερνούν τη μονάδα, υποδηλώνοντας την απουσία ανταγωνιστικών συνθηκών σε συγκεκριμένους κλάδους (Martins et al, 1996; Dobbelaere, 2004; Molnar, 2010; Bottini and Molnar, 2010; Christopoulou and Vermeulen, 2012). Το εύρημα αυτό αποτελεί μια βασική υπόθεση, εμπειρικά δοκιμασμένη από τη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομετρικών τεχνικών, όπως σε διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (panel data methods) –με σταθερές και τυχαίες επιδράσεις (fixed and random effects)- ή σε διαστρωματική (cross-section) ανάλυση δεδομένων με σκοπό να εκτιμηθεί το επίπεδο των ανταγωνιστικών συνθηκών σε έναν κλάδο.

Οι Martins et al (1996), εφαρμόζοντας την προσέγγιση του Roeger (1995), κατάφεραν να επεκταθούν συμπεριλαμβάνοντας και ενδιάμεσα αγαθά, με σκοπό να εκτιμήσουν το mark up στον βιομηχανικό τομέα μεταποίησης και παραγωγής σε 14 χώρες του ΟΟΣΑ,

συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, για την περίοδο 1970-1992, χρησιμοποιώντας τη βάση δεδομένων STAN του ΟΟΣΑ. Σύμφωνα με τα ευρήματά τους, τα εκτιμώμενα mark ups είναι θετικά και στατιστικά σημαντικά σε όλες τις χώρες που εξετάστηκαν. Το ύψος του δείκτη mark up φαίνεται να συνδέεται με τη δομή της αγοράς μιας συγκεκριμένης βιομηχανίας ενώ υπάρχει και μια αξιολογική διακύμανση των mark up ανάμεσα στις χώρες και τους βιομηχανικούς κλάδους. Ο Wu (2009) χρησιμοποίησε τα δεδομένα από τους Martins et al. (1996) και διαπίστωσε ασήμαντες επιρροές των εμποδίων εισόδου πάνω στους δείκτες mark-up. Συγκεκριμένα, συμπεραίνει ότι οι δείκτες mark-up είναι υψηλοί, σε χώρες με υψηλό εισόδημα και σε τομείς με φυσικά εμπόδια εισόδου. Ο Weiss (2010) διερεύνησε 299 τετραμήφιες αμερικανικές μεταποιητικές βιομηχανίες για την περίοδο 1961 -1989 και διαπίστωσε κατά συνέπεια, ότι οι τα περιθώρια κέρδους είναι σημαντικά υψηλότερα στις συγκεντρωμένες και κεφαλαιουχικές βιομηχανίες με υψηλά ποσοστά ανάπτυξης και υψηλή αναλογία διαφήμισης προς τις πωλήσεις. Επίσης, δεν βρίσκει σημαντικές διαφορές στις στους δείκτες mark-up κατά τον οικονομικό κύκλο.

Οι Martins και Scarpetta (1999) εκτίμησαν τους δείκτες προσαύξησης των τιμών για το σύνολο των μεταποιητικών βιομηχανιών των ΗΠΑ, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιαπωνίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, για την περίοδο 1970-1992. Οι συγγραφείς καθόρισαν τα περιθώρια κέρδους έναντι της ακαθάριστης παραγωγής, αντί της προστιθέμενης αξίας και καταλήξαν στο συμπέρασμα ότι οι εκτιμώμενοι συντελεστές προσαυξήσεως των τιμών (περιθώρια κέρδους) στην αμερικανική βιομηχανία διακυμαίνονται από 10 έως 15 τοις εκατό, ενώ έτειναν να είναι υψηλότεροι στις άλλες χώρες υπό έλεγχο, εντός του συγκεκριμένου εύρους (15-30%).

Η προσέγγιση των Christopoulou και Vermeulen (2012), εφάρμοσε την ίδια μεθοδολογία με σκοπό να παρέχει εκτιμητές των δεικτών mark up για 50 βιομηχανικούς κλάδους σε οκτώ χώρες του ευρώ (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Αυστρία και Φινλανδία) και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τη βάση δεδομένων της EU KLEMS και καλύπτουν την περίοδο 1981-2004. Η μελέτη αυτή συμπίπτει με την αντίληψη ότι ο τέλει ανταγωνισμός μπορεί να απορριφθεί για όλους τους τομείς και σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες, εφόσον οι σχετικοί δείκτες mark up ξεπερνούν τη μονάδα. Ακόμα, οι μέσοι δείκτες mark up παρουσίαζαν ετερογένεια ανάμεσα στις χώρες και τους

κλάδους, με τον κλάδο των υπηρεσιών να έχει υψηλότερα mark up κατά μέσο όρο από ότι ο βιομηχανικός τομέα μεταποίησης και παραγωγής. Τέλος, από τη μελέτη αναδείχθηκε το ότι οι κλάδοι των υπηρεσιών παρουσιάζουν υψηλότερα mark up στη ζώνη του ευρώ από ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ τα αποτελέσματα είναι αντίστροφα για τον βιομηχανικό τομέα μεταποίησης και παραγωγής. Τέλος, δίδονται επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για το γεγονός ότι το μέγεθος του δείκτη mark up δεν αλλάζει απαραίτητα όταν γίνεται διαχωρισμός των χρονικών περιόδων.

Σε μία παρόμοια μελέτη (Molnar, 2010), εκτίμησαν τους δείκτες mark up χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία του Roeger (1995) για τους κλάδους της βιομηχανίας και των υπηρεσιών στη Σλοβενία σε ένα αναλυτικό τομεακό επίπεδο. Η εκτίμηση τους, αφορά στην περίοδο 1993-2006 και χρησιμοποιεί στοιχεία από τη βάση δεδομένων Amadeus. Τα εμπειρικά ευρήματα έδειξαν ότι οι εκτιμώμενοι δείκτες mark up είναι υψηλότεροι για τις υπηρεσίες παρά για τον μεταποιητικό τομέα. Τα ίδια αποτελέσματα απορρέουν και από τη μελέτη των Bottini και Molnar (2010). Στη μελέτη αυτή, εκτιμήθηκαν τα mark up για τη βιομηχανία υπηρεσιών στις Ευρωπαϊκές χώρες του ΟΟΣΑ (συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας) για την περίοδο 1993-2006. Γενικά, οι εκτιμώμενοι συντελεστές mark up εμφανίζονται υψηλότεροι για τις επαγγελματικές υπηρεσίες, την αγορά ακινήτων, τις ενοικιάσεις και τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, ενώ φαίνεται να είναι σημαντικά μικρότερα για τις κατασκευές, τις υπηρεσίες πληροφορικής, το λιανικό και χονδρικό εμπόριο και την τροφοδοσία. Υπάρχει επίσης μεγάλη απόκλιση μεταξύ των χωρών σε ό,τι αφορά το μέγεθος του εκτιμώμενου δείκτη mark up. Οι ανταγωνιστικές πιέσεις, θα έπρεπε να είναι μεγάλες στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις περισσότερες Σκανδιναβικές χώρες και, σχετικά μικρές στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, στη Σουηδία και την Ιταλία.

Σε μια πιο πρόσφατη μελέτη σύγκρισης μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικά οικονομιών (ΗΠΑ-Ιαπωνία-Ευρωζώνη), τοποθετείται και η προσέγγιση των Polemis και Fotis (2015) για τον υπολογισμό των αναλογιών των τιμών με τα αντίστοιχα οριακά κόστη και την μετέπειτα σύγκριση των οικονομετρικών αποτελεσμάτων μεταξύ τους. Η μελέτη αυτή επεκτείνεται τόσο στις βιομηχανίες μεταποίησης όσο και σε αυτές των υπηρεσιών, για την περίοδο 1970-2007, βασιζόμενη στην μεθοδολογία που αναπτύχθηκε από το Hall (1988) και παρατάθηκε από τον Roeger (1995). Τα δεδομένα της εμπειρικής έρευνας αντλήθηκαν από

τη βάση δεδομένων της EU KLEMS. Τα ευρήματα που προέκυψαν κατέληξαν σε τρία βασικά σημεία: α) δεν υπάρχουν ενδείξεις ατελούς ανταγωνισμού στην πλειονότητα των βιομηχανιών της Ευρωζώνης, των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας, β) οι τομείς που είναι πιο «ανοιχτοί» στη διεθνοποίηση, παρουσιάζουν σχετικά χαμηλότερους δείκτες mark-up από ό,τι οι λιγότερο «ανοιχτοί» τομείς προς διεθνοποίηση και γ) οι απελευθερωμένες-από ρυθμιστικά κανονιστικά πλαίσια- βιομηχανίες γενικά έχουν χαμηλότερο περιθώριο κέρδους σε σχέση με τις βιομηχανίες που βρίσκονται υπό ρύθμιση.

Δυστυχώς, υπάρχει έλλειψη μελετών που εκτιμούν τους δείκτες mark-up στον ελληνικό βιομηχανικό τομέα μεταποίησης καθώς και στον τομέα των υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, μελέτες που ερευνούν τη δομή στην ελληνική μεταποιητική βιομηχανία σε επίπεδο δυο ψηφίων κωδικοποίησης με βάση την ISIC κλαδική κατηγοριοποίηση, είναι εκείνες που έγιναν από τον Rezitis και Kalantzi (2011, 2012a, 2012b, 2013). Αυτές οι μελέτες αποκάλυψαν ότι υπάρχει σημαντική δύναμη αγοράς στους εξεταζόμενους κλάδους και επέκτειναν την προσέγγιση των Hall (1988) και Roeger (1995), με σκοπό να εκτιμήσουν το βαθμό της δύναμης της αγοράς στις ελληνικές μεταποιητικές- παραγωγικές βιομηχανίες.

Σε συνέχεια της εξέτασης της μονοπωλιακής δύναμης στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, τοποθετείται και η πιο πρόσφατη σχετική- μελέτη του Polemis (2014). Στην μελέτη αυτή, διερευνήθηκε το επίπεδο της μονοπωλιακής ισχύος στην ελληνική μεταποιητική βιομηχανία και στην βιομηχανία των υπηρεσιών κατά την περίοδο 1970-2007. Τα εμπειρικά αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ελληνικές βιομηχανίες παραγωγής και υπηρεσιών λειτουργούν σε μη ανταγωνιστικές συνθήκες αγοράς. Επιπλέον, οι μέσοι δείκτες mark-up είναι ετερογενείς στους διάφορους κλάδους, με την βιομηχανία της μεταποίησης να εμφανίζει μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους κατά μέσο όρο από τις υπηρεσίες. Επίσης, εξετάζεται και η μεταβολή των δεικτών mark-up κατά την διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου.

Αντίθετα, οι Nishimuraa et al. (1999), επεσήμαναν σε έναν πίνακα με 21 ιαπωνικές βιομηχανίες για την περίοδο 1971-1994, μια εναλλακτική μέθοδο βασιζόμενη στη σχέση μεταξύ της βραχυχρόνιας ελαστικότητας εκροών ως προς τις εισροές, στο δείκτη mark up και στις μετοχές του κλάδου αντίστοιχα. Συμφώνησαν ότι υπάρχουν ισχυρά αποδεικτικά στοιχεία ατελούς ανταγωνισμού με τις διεθνείς ανταγωνιστικές βιομηχανίες να

παρουσιάζουν χαμηλά mark up. Επιπλέον κατέληξαν στο ότι ο δείκτης mark up διαφέρει σημαντικά μεταξύ επιχειρήσεων και η κατανομή του είναι ασύμμετρη, ενώ ο δείκτης mark up πάνω από το οριακό κόστος δείχνει ισχυρή κυκλικότητα.

Ο Maioli (2004) υπολογίζει τα mark up για 30 γαλλικές μεταποιητικές βιομηχανίες κατά την περίοδο 1977-1997, ακολουθώντας δύο διαφορετικές μεθοδολογίες. Η πρώτη βασίζεται στην κλασσική προσέγγιση του καταλοίπου του Solow, όπως αυτή υιοθετήθηκε από τον Roeger (1995), ενώ η δεύτερη εκτιμά από κοινού τα mark up και τις οικονομίες κλίμακας. Τα αποτελέσματα αποκαλύπτουν την απουσία ανταγωνιστικών συνθηκών, αφού οι δείκτες mark up είναι αρκετά μεγαλύτεροι της μονάδας και στις δύο μεθοδολογίες, ενώ υπάρχει και ετερογένεια στο μέγεθος των δεικτών ανάμεσα στους βιομηχανικούς κλάδους.

Διαφοροποιημένη αλλά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι και η μελέτη των Konings και Vandenbussche (2005), οι οποίοι ασχολήθηκαν κυρίως με την πολιτική AD (Anti-Dumping Policy). Μια χώρα κάνει “dumping” όταν εξάγει ένα προϊόν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε χαμηλότερες τιμές από την κανονική αξία του προϊόντος (τις εγχώριες τιμές ή το κόστος παραγωγής του προϊόντος) στην εγχώρια αγορά. Η έρευνα αυτή ανέδειξε στοιχεία για το ότι τα mark-up των εγχώριων κλάδων αυξάνουν σημαντικά αν υιοθετήσουν την Anti-Dumping πολιτική ενάντια στις εισαγωγές τέτοιων προϊόντων.

Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Konings, Van Cayseele και Warzynski (2005) στο βιομηχανικό τομέα της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, αναλύθηκε το πώς τα περιθώρια κέρδους επηρεάζονται από τις ιδιωτικοποιήσεις και τις ανταγωνιστικές πιέσεις. Η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων συνδέεται με υψηλά περιθώρια κέρδους. Το αποτέλεσμα αυτό είναι πιο ισχυρό σε κλάδους υψηλής ανταγωνιστικότητας, γεγονός που υποδεικνύει ότι η δημιουργία ανταγωνιστικών αγορών και η ιδιωτικοποίηση πηγαίνουν μαζί. Επίσης η μελέτη υποστήριξε πως οι ιδιωτικοποιημένοι κλάδοι, αντί να αυξάνουν τις τιμές, μειώνουν τα κόστη, εφόσον στους ανταγωνιστικούς κλάδους, οι επιχειρήσεις είναι, κατά βάση, δέκτες τιμών. Η διείδυση των εισαγωγών συνδέεται με χαμηλά περιθώρια κέρδους, σε τομείς όπου η συγκέντρωση της αγοράς προϊόντων είναι υψηλή, αλλά σε πιο ανταγωνιστικούς τομείς το αποτέλεσμα αυτό μπορεί και να αντιστραφεί.

Συνοψίζοντας, η πλειοψηφία των μελετών που παρουσιάστηκαν παραπάνω καταλήγουν στο ότι οι ακόλουθες σημαντικές σχέσεις που μπορεί είτε να συνιστούν είτε να διαφωνούν με τις υποθέσεις της παρούσας μελέτης: (α) εκτίμησαν πως οι δείκτες mark up είναι μεγαλύτεροι της μονάδας, υποδηλώνοντας την απουσία ανταγωνιστικών συνθηκών σε συγκεκριμένους κλάδους/ βιομηχανίες, (β) υπάρχει σημαντική διακύμανση των δεικτών mark up μεταξύ χωρών και βιομηχανιών και (γ) οι κλάδοι των υπηρεσιών γενικότερα, έχουν υψηλότερους δείκτες mark up σε σύγκριση με τους βιομηχανικούς κλάδους της μεταποίησης.

Πίνακας 3.1. Βασικές εμπειρικές μελέτες εκτίμησης δεικτών mark-up.

Μελέτη	Χώρα/ες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κύρια Ευρήματα
Martins et al. (1996)	ΗΠΑ, Ιαπωνία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Καναδάς, Αυστραλία, Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία	36 μεταποιητικοί κλάδοι	1970-1992	Roeger (1995)/ OLS σε χρονοσειρές (time series)	(α) Τα εκτιμώμενα mark up είναι θετικά και στατιστικά σημαντικά σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες. (β) Το επίπεδο του mark up φαίνεται να συνδέεται με τη δομή της αγοράς μιας συγκεκριμένης βιομηχανίας. (γ) Υπάρχει σημαντική απόκλιση των mark up μεταξύ των χωρών και των βιομηχανιών.
Nishimuraa et al. (1999)	Ιαπωνία	21 κλάδοι μεταποίησης και υπηρεσιών	1971-1994	Μέθοδος Ελαστικότητας/ Τεχνικές Παλινδρόμησης με διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel Data)	(α) Υπάρχουν ισχυρά στοιχεία ατελούς ανταγωνισμού. (β) Ο δείκτης mark up διαφέρει σημαντικά μεταξύ επιχειρήσεων και η κατανομή του είναι ασύμμετρη. (γ) Οι δείκτες mark up δείχνουν ισχυρή προκυκλικότητα και ευαισθησία στις αλλαγές εντός της βιομηχανίας.
Martins and Scarpetta (1999)	Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο, Η.Π.Α	36 μεταποιητικοί κλάδοι	1970-1992	Roeger (1995)/ Ακαθάρτιστη παράγωγη-OLS με χρονοσειρές (time series)	(α) Οι εκτιμώμενοι δείκτες mark up στην αμερικανική βιομηχανία διακυμαίνονται από 10 έως 15 % (β) Στις λοιπές χώρες υπό έλεγχο έτειναν να είναι υψηλότεροι, εντός του συγκεκριμένου εύρους (15-30%).

Μελέτη	Χώρες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κύρια Ευρήματα
Maioli (2004)	Γαλλία	30 κλάδοι μεταποίησης και υπηρεσιών	1977-1997	α) Roeger (1995)/ OLS σε χρονοσειρές, (β) Lopez et al. (2002)/ Μη γραμμική μέθοδος τριών σταδίων (N3SLS).	(α) Οι δείκτες mark up είναι μεγαλύτεροι της μονάδας και στις δύο μεθοδολογίες. (β) Τα μέσα mark up είναι ετερογενή ανάμεσα στις βιομηχανίες.
Konings and Vanvenbussche (2005)	Ευρώπη	Κλάδοι βιομηχανίας	1992-2000	α) Roeger (1995)/ OLS σε χρονοσειρές (time series)	Τα mark-ups των εγχώριων κλάδων αυξάνουν σημαντικά αν υιοθετήσουν την Anti-Dumping πολιτική ενάντια στις εισαγωγές τέτοιων προϊόντων.
Konings, Van Cayseele and Warzynski (2005)	Βουλγαρία, Ρουμανία	Κλάδοι βιομηχανίας	1997-1998	Hall- Roeger (1995)/ τεχνικές Panel Data	Η πολιτική των ιδιοτικοποιήσεων συνδέεται με υψηλά περιθώρια κέρδους.
Cristopoulou and Veermeulen (2012)	ΗΠΑ, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Αυστρία, Φινλανδία	50 κλάδοι μεταποίησης και υπηρεσιών	1981-2004	Roeger (1995)/ OLS σε χρονοσειρές (time series)	(α) Οι δείκτες mark up είναι σημαντικά μεγαλύτεροι της μονάδας. (β) Ο μέσος όρος mark up παρουσιάζει ετερογένεια μεταξύ των χωρών. (γ) Οι δείκτες mark up είναι ετερογενείς μεταξύ των κλάδων, με τον κλάδο υπηρεσιών να έχει υψηλότερα mark up κατά μέσο όρο από ότι στη μεταποίηση. (δ) Οι κλάδοι υπηρεσιών έχουν υψηλότερους δείκτες mark up στις χώρες του ευρώ από ότι στις ΗΠΑ όπου το μοτίβο είναι αντίθετο.

Μελέτη	Χώρα/ες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κόρια Ευρήματα
Borg (2009)	Κύπρος, Λιθουανία, Ιταλία, Λετονία, Πολωνία, Μάλτα, Νορβηγία, Εσθονία, Αυστρία, Σλοβακία, Τσεχία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Γερμανία, Φινλανδία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Δανία, Σουηδία, Βέλγιο, Ελβετία	15 κλάδοι μεταποίησης και υπηρεσιών	1990-2006	Roeger (1995), OLS σε χρονοσειρές (time series)	(α) Οι δείκτες mark up διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των κλάδων, είναι μεγαλύτεροι στις υπηρεσίες από ότι στη μεταποίηση-παραγωγή. (β) Το επίπεδο ανταγωνισμού σχετίζεται θετικά με τη διαφάνεια και αρνητικά με το μέγεθος της οικονομίας και το επίπεδο ανάπτυξης.
Molnar (2010)	Σλοβενία	37 κλάδοι μεταποίησης και υπηρεσιών	1993-2006	Roeger (1995)/ OLS σε διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel Data) με σταθερές επιδράσεις (fixed effects)	(α) Οι δείκτες mark up είναι υψηλότεροι σε μερικές βιομηχανίες, όπως η αγορά ακινήτων και ο κλάδος τροφίμων και ποτών. (β) Οι δείκτες mark up είναι επίσης υψηλοί στις μεταφορές, την τροφοδοσία και τις επαγγελματικές υπηρεσίες (γ) Οι δείκτες mark up είναι χαμηλότεροι για τις περισσότερες μεταποιητικές βιομηχανίες, τις κατασκευές, τις υπηρεσίες πληροφορικής και το λιανικό και χονδρικό εμπόριο.

Μελέτη	Χώρα/ες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κόρια Ευρήματα
Bottini and Molnar (2010)	Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Δανία, Φινλανδία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία	28 κλάδοι υπηρεσιών	1993-2006	Roeger (1995)/ OLS σε διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel data) με και χωρίς σταθερές επιδράσεις (fixed effects)	(α) Οι δείκτες mark up είναι υψηλότεροι για επαγγελματίες υπηρεσίες, αγορά ακινήτων, ενοικίαση και υπηρεσίες κοινής ωφελείας. (β) Είναι χαμηλότεροι για τις κατασκευές, τις υπηρεσίες πληροφορικής, το λιανικό και χονδρικό εμπόριο και την τροφοδοσία. (γ) Υπάρχει μεγάλη απόκλιση μεταξύ χωρών σε ό,τι αφορά στο μέγεθος των εκτιμώμενων δεικτών mark up.
Rezitis and Kalantzi (2011)	Ελλάδα	Μεταποιη- τικός τομέας	1984-2007	Hall-Roeger (1995)/ Παλινδρόμηση με διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel data)	(α) Ολόκληρη η ελληνική βιομηχανία μεταποίησης- παραγωγής, όπως και κάθε τομέας της, λειτουργεί σε μη ανταγωνιστικές συνθήκες. (β) Η ένταση εργασίας, το μέγεθος του τομέα και ο αριθμός των εγκαταστάσεων επηρεάζουν το δείκτη mark up σε τομεακό επίπεδο.

Μελέτη	Χώρα/ες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κύρια Ευρήματα
Rezitis and Kalantzi (2012α)	Ελλάδα	9 υποτομείς της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών.	1984-2007	Extended Hall (1998) και Roeger (1995)/ μέθοδος Bootstrap	(α) Ο βαθμός της ισχύος στην αγορά είναι περίπου 0,24 και ο δείκτης mark up 2,44. (β) Η καθαρή απώλεια ευημερίας είναι 0,11% και η συνολική απώλεια ευημερίας είναι 0,97%.
Rezitis and Kalantzi (2012β)	Ελλάδα	9 υποτομείς της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών	1984-2007	Hall- Roeger (1995)/ τεχνικές με διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel Data)	(α) Η συνολική ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών, όπως και κάθε τομέας της βιομηχανίας, λειτουργεί σε μη ανταγωνιστικές συνθήκες. (β) Η βιομηχανία λειτουργεί σε μη ανταγωνιστικές συνθήκες για συγκεκριμένες υποπεριόδους μεταξύ 1984-2007. (γ) Το μέγεθος του τομέα, η ένταση κεφαλαίου και ο αριθμός των εγκαταστάσεων, επηρεάζουν το δείκτη mark up της βιομηχανίας.
Rezitis and Kalantzi (2013)	Ελλάδα	Κλάδος μεταποίησης/ παραγωγής	1983-2007	Bresnahan 1982/ Μέθοδος Bootstrap	(α) Κάθε τομέας της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας λειτουργεί κάτω από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού, με τον κλάδο τροφίμων και ποτών, τον σπανάρακα και τον εξοπλισμό επικοινωνιών να παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό ισχύος στην αγορά. (γ) Υπάρχει μια διακύμανση στο βαθμό μονοπωλιακής ισχύος στην αγορά κατά την περίοδο 1983-1992.

Μελέτη	Χώρα/ες	Κλάδοι	Περίοδος	Μεθοδολογία/ Οικονομετρική Τεχνική	Κόρια Ευρήματα
Polemis M. (2014)	Ελλάδα	Μεταποίηση- παραγωγή, Υπηρεσίες	1970-2007	Roeger (1995), Μέθοδος OLS, 2SLS, Bootstrap, Ανάλυση σε διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel Data)	(α) Ο κλάδος μεταποίησης- παραγωγής και οι υπηρεσίες λειτουργούν υπό συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού. (β) Οι μέσοι δείκτες mark-up παρουσιάζουν ετερογένεια μεταξύ των τομέων με τον τομέα των υπηρεσιών να παρουσιάζει χαμηλότερους δείκτες mark-up.
Polemis M. and Fotis P. (2015)	Η.Π.Α, Ιαπωνία και Ευρωζώνη	Μεταποίηση- παραγωγή, Υπηρεσίες	1970-2007	Roeger (1995), Μέθοδος OLS, 2SLS, Bootstrap, Ανάλυση σε με διαστρωματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (Panel Data)	(α) Δεν υπάρχουν ενδείξεις ατελούς ανταγωνισμού στην πλειονότητα των βιομηχανιών της Ευρωζώνης, των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας, (β) Οι τομείς που είναι πιο “ανοιχτοί” στη διεθνοποίηση, παρουσιάζουν σχετικά χαμηλότερους δείκτες mark-up από ό, τι οι λιγότερο “ανοιχτοί” τομείς προς διεθνοποίηση και (γ) Οι απελευθερωμένες-από ρυθμιστικά κανονιστικά πλαίσια- βιομηχανίες γενικά έχουν χαμηλότερο περιθώριο κέρδους σε σχέση με τις βιομηχανίες που βρίσκονται υπό ρύθμιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1. Ανάλυση μεθοδολογίας

Η προσέγγιση που έχει χρησιμοποιηθεί στην παρούσα μελέτη, βασίζεται σε μια μεθοδολογία που αναπτύχθηκε από τον Hall (1988) και επεκτάθηκε από τον Roeger (1995). Η βασική του ιδέα είναι ότι το παραδοσιακό κατάλοιπο του Solow (Solow Residual) πρέπει να είναι ανεξάρτητο από τη διακύμανση των λογαριθμικών αλλαγών των εκροών σε απουσία μονοπωλιακής δύναμης. Η βασική συνεισφορά του Roeger (1995) είναι το ότι έδειξε πως οι διαφορές μεταξύ του, βασιζόμενου στην παραγωγή (πρωτογενούς), καταλοίπου Solow και του, βασιζόμενου στο κόστος, καταλοίπου Solow, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ελαχιστοποιήσουν τις μη παρατηρήσιμες διαταραχές της παραγωγικότητας με σκοπό να εξασφαλίσουν έναν αμερόληπτο εκτιμητή της μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά (Rezitis, Kalantzi, 2012b).

Ας υποθέσουμε ότι η συνάρτηση παραγωγής, η οποία είναι ομογενής βαθμού λ (οικονομίες κλίμακας), ορίζεται από την παρακάτω νεοκλασική εξίσωση:

$$Q = Af(L, M, K) \quad (\text{Εξίσωση 4.1})$$

όπου Q η εκροή, A η πολυπαραγοντική ανάπτυξη της παραγωγικότητας (Hicks) και υπάρχουν τρεις βασικές εισροές στην παραγωγική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, το L δηλώνει την εργασία, M είναι οι ενδιάμεσες εισροές και K το κεφάλαιο.

4.1.1. Μεθοδολογία του Hall

Η προσέγγιση του Hall στην εκτίμηση των δεικτών mark up βασίζεται στην μέθοδο που περιέχεται στην μελέτη του Solow (1957) για τη μέτρηση της παραγωγικότητας. Η μεθοδολογία που αναπτύχθηκε από τον Hall δεν περιλαμβάνει τις ενδιάμεσες εισροές συνεπώς, για μια επιχείρηση που τυγχάνει τεχνολογικής προόδου στη χρήση της εργασίας

και στο κεφάλαιο, μια εύλογη προσέγγιση του οριακού κόστους μπορεί να δοθεί με την ακόλουθη έκφραση:

$$MC = \frac{W*\Delta L + R*\Delta K}{\Delta Q - \theta Q} \quad (\text{Εξίσωση 4.2})$$

όπου το Q αποτελεί την καθαρή προστιθέμενη αξία, το W και το R την αποζημίωση των εργαζομένων και την τιμή εκμίσθωσης του κεφαλαίου αντίστοιχα, καθώς και το θ το ποσοστό της τεχνολογικής προόδου. Στον παρονομαστή, η μεταβολή της παραγωγής προσαρμόζεται για το ποσό κατά η παραγωγή θα αυξανόταν εάν δεν υπήρχε αύξηση των εισροών παραγωγής. Η εξίσωση (4.2) μπορεί να αναδιατυπωθεί ως εξής:

$$\Delta q = \frac{W*L}{MC*Q} * \Delta I + \frac{R*K}{MC*Q} * \Delta k + \theta \quad (\text{Εξίσωση 4.3})$$

όπου οι πεζοί χαρακτήρες αποτελούν τους λογαρίθμους των αντίστοιχων μεταβλητών. Υπό την υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού, τα μερίδια του κεφαλαίου και της εργασίας στην παραγωγή που αποτιμούνται στο οριακό κόστος μετρούν την ελαστικότητα της παραγωγής με βάση τις εισροές. Κάτω από σταθερές αποδόσεις κλίμακας το άθροισμα των μεριδίων αυτών ισούται με μονάδα³. Κάτω από αυτές τις υποθέσεις, και καθορίζοντας την αναλογία του mark up ως $\mu = P / MC$, η εξίσωση (4.3) μπορεί να αναδιαρθρωθεί ως εξής:

$$\Delta q = \mu*\alpha*\Delta I - (1-\mu*\alpha)*\Delta k + \theta \quad (\text{Εξίσωση 4.4})$$

όπου το $\alpha = W*L / P*Q$, δηλαδή το μερίδιο της εργασίας στη συνολική προστιθέμενη αξία. Αφαιρώντας ένα $(\Delta I - \Delta k)$ και από τις δύο πλευρές της εξίσωσης, μπορεί να ληφθεί το λεγόμενο κατάλοιπο Solow (SR):

$$SR = \Delta q - \alpha*\Delta I - (1-\alpha)*\Delta k = (\mu-1)*\alpha*(\Delta I - \Delta k) + \theta \quad (\text{Εξίσωση 4.5})$$

Αυτή η εξίσωση απεικονίζει την βασική ιδιότητα του καταλοίπου Solow. Εάν $\mu = 1$ (τέλειος ανταγωνισμός), το SR δεν θα πρέπει να συσχετίζεται με τον ρυθμό ανάπτυξης της αναλογίας

³ Εναλλακτικά, εάν η εισροή του κεφαλαίου υποτίθεται ότι παραμένει σταθερή από το ένα έτος στο άλλο, μόνο η εισροή εργασίας εμφανίζεται στην έκφραση συνάρτησης για το οριακό κόστος. Κάτι τέτοιο θα επιτρέπει τον υπολογισμό των εκτιμήσεων ανεξάρτητα από την επιλεγμένη μέθοδο κατασκευής για τη σειρά της εισροής του κεφαλαίου.

κεφαλαίου / εργασίας⁴ και επομένως είναι ταυτόσημη με το μη παρατηρήσιμο δείκτη ρυθμού τεχνολογικής προόδου (θ). Αυτή η ιδιότητα του καταλοίπου Solow αποτελεί τη βάση της πιο συνηθισμένης μεθόδου υπολογισμού του ρυθμού ανάπτυξης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής (Total Factor Productivity). Ωστόσο, η παραπάνω ιδιότητα του καταλοίπου Solow συχνά αποτυγχάνει να παρατηρηθεί. Συνήθως, το κατάλοιπο τείνει να είναι υψηλότερο σε έτη οικονομικής ανάπτυξης σε σχέση με τα έτη ύφεσης. Μια πιθανή επίπτωση της παρατήρησης αυτής, που προκύπτει, είναι ότι η υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού απορρίπτεται από τα δεδομένα³. Υποδηλώνεται επίσης, ότι η εκτίμηση του άγνωστου όρου παραγωγικότητας από το υπολειπόμενο Solow είναι προκατειλημμένη.

Με βάση αυτές τις κατευθύνσεις, η προσέγγιση του Hall προσπαθεί να υπολογίσει το περιθώριο κέρδους από την εξίσωση (4.4), υποθέτοντας ότι ο ρυθμός της τεχνολογικής προόδου μπορεί να περιγραφεί ως τυχαία απόκλιση από μια υποκείμενη σταθερή τιμή:

$$\theta_t = \theta + u_t \quad (\text{Εξίσωση 4.6})$$

Με την αναδιάταξη της εξίσωσης (4.4) και υποθέτοντας ότι τα περιθώρια κέρδους (mark up) είναι σταθερά σε σχέση με το χρόνο, η εξίσωση που εκτιμάται είναι:

$$\Delta(qt-kt) = (\mu \cdot at) \cdot \Delta(lt-kt) + \theta + u_t \quad (\text{Εξίσωση 4.7})$$

Το (παρατηρούμενο) μερίδιο της εργασίας στα συνολικά έσοδα χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τον εκτιμητή που συνδέεται με την αύξηση του λόγου εργασίας προς κεφαλαίο. Κατ' αρχήν, αυτό θα επέτρεπε τον προσδιορισμό της αξίας του δείκτη mark up . Ωστόσο, όπως επισημαίνεται από τον Hall, η εξίσωση (4.7) δεν μπορεί να εκτιμηθεί άμεσα. Πράγματι, κάτω από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού, ο λόγος εργασίας/ κεφαλαίου συσχετίζεται με τον όρο παραγωγικότητας (και συνεπώς με το τυχαίο σφάλμα) και οι εκτιμήσεις της μεθόδου των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) δεν θα είναι συνεπείς. Ο συνηθισμένος τρόπος για να διορθωθεί αυτό είναι να αντικατασταθεί ο λόγος εργασίας/ κεφαλαίου με ένα σύνολο συντελεστικών μεταβλητών, δηλ. μεταβλητές που συσχετίζονται με την αύξηση του δείκτη εργασίας / κεφαλαίου και ταυτόχρονα δεν συσχετίζονται με τις

⁴ "Το κατάλοιπο της παραγωγικότητας δεν συσχετίζεται με οποιαδήποτε μεταβλητή που είναι ασυσχέτιστη με τον πραγματικό ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας" (Hall, 1990).

διαταραχές της παραγωγικότητας. Για την περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών, ο Hall πρότεινε έναν αριθμό συντελεστών, συμπεριλαμβανομένου του συνολικού πραγματικού ΑΕΠ, των στρατιωτικών δαπανών, της τιμής του πετρελαίου και των κυβερνητικών δαπανών.

Ωστόσο, ορισμένα από τα μέσα αυτά έχουν επικριθεί ως μάλλον απίθανα. Εξάλλου, το πρόβλημα με την προσέγγιση των συντελεστικών μεταβλητών είναι ότι, σε μικρά δείγματα, τα σχετικά πλεονεκτήματα της διαδικασίας αυτής για την απλή εκτίμηση OLS δεν είναι σαφή. Για παράδειγμα, μια πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ των συντελεστών και της αύξησης της παραγωγικότητας μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο προβληματική από τις μεροληψίες που προκύπτουν από την εκτίμηση ελαχιστων τετραγώνων OLS (Caballero and Lyons, 1989).

4.1.2. Μεθοδολογία του Roeger και χρήση ενδιάμεσων εισροών

Ο Roeger (1995) πρότεινε έναν διαφορετικό τρόπο υπολογισμών των περιθωρίων κέρδους που ξεπερνά τα προβλήματα ταυτοποίησης που προκύπτουν από τη συσχέτιση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής και του τυχαίου σφάλματος. Προκειμένου να δούμε πώς μπορεί να προκύψει αυτή η εναλλακτική μέθοδος, είναι σκόπιμο να γίνει πιο συγκεκριμένη η σχέση μεταξύ του κατάλοιπου Solow και του δείκτη Lerner (L). Εξ ορισμού:

$$L = \frac{P-MC}{P} = 1 - \frac{1}{\mu} \quad \text{ή} \quad \mu = \frac{1}{1-L} \quad (\text{Εξίσωση 4.8})$$

Με την ενσωμάτωση της εξίσωσης (4.8) στην εξίσωση (4.5), μπορεί να ληφθεί μια νέα έκφραση για το κατάλοιπο Solow:

$$SR = \Delta q - \alpha * \Delta I - (1-\alpha) * \Delta k = L * (\Delta q - \Delta k) + (1-L) * \theta \quad (\text{Εξίσωση 4.9})$$

Αυτή η εξίσωση είναι ένας άλλος τρόπος να δηλωθεί ότι, υπό τον τέλει ανταγωνισμό ($L = 0$), το υπόλοιπο Solow είναι πανομοιότυπο με το ρυθμό ανάπτυξης της τεχνολογικής προόδου. Ο Roeger έδειξε ότι μπορεί να προκύψει μια ισοδύναμη έκφραση για το μέτρο διπλής παραγωγικότητας, δηλ. ένα νέο κατάλοιπο Solow με βάση την τιμή (SRP), ως εξής:

$$SRP = \alpha * \Delta w + (1-\alpha) * \Delta r - \Delta p = -L * (\Delta p - \Delta r) + (1-L) * \theta \quad (\text{Εξίσωση 4.10})$$

Αφαιρώντας την εξίσωση (4.10) από την (4.9) και προσθέτοντας έναν όρο τυχαίου σφάλματος, μια κατάλληλη έκφραση για την εκτίμηση του δείκτη Lerner-L μπορεί να ληφθεί:

$$\Delta y_t = L^* \Delta x_t + e_t \quad (\text{Εξίσωση 4.11})$$

Όπου:

$$\Delta y = (\Delta q + \Delta p) - \alpha^*(\Delta l + \Delta w) - (1-\alpha)^*(\Delta k + \Delta r)$$

$$\Delta x = (\Delta q + \Delta p) - (\Delta k + \Delta r)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή (Δy) μπορεί να ερμηνευτεί ως το ονομαστικό κατάλοιπο Solow και ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιείται ο ρυθμός αύξησης του δείκτη παραγωγής προς κεφαλαίο. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της εξίσωσης (4.11) είναι ότι ο όρος της παραγωγικότητας εξαφανίζεται και μια άμεση εκτίμηση του L μπορεί να πραγματοποιηθεί από τις διάφορες συνήθειες οικονομετρικές τεχνικές. Ένα άλλο πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι ότι οι μεταβλητές τιμών και όγκου μπορούν να ομαδοποιηθούν μαζί και μόνο οι ονομαστικές μεταβλητές εμφανίζονται στην εξίσωση. Αυτό βοηθά να ξεπεραστεί οποιοδήποτε πρόβλημα διαθεσιμότητας που σχετίζεται με τα δεδομένα των τιμών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν, μια απλή επέκταση της εξίσωσης (4.11) καθιστά δυνατή την ενσωμάτωση ενδιάμεσων εισροών και τον καθορισμό των δεικτών mark up έναντι της ακαθάριστης παραγωγής αντί της προστιθέμενης αξίας. Η διόρθωση αυτή είναι μάλλον κρίσιμη, δεδομένου ότι ο καθορισμός του περιθώριου κέρδους της προστιθέμενης αξίας προκαλεί σαφή ανοδική κλίση στην εκτίμηση (Norrbinn, 1993; Basu, 1995). Η συμπερίληψη λοιπόν των ενδιάμεσων εισροών που προτείνει ο Roeger, επιτρέπει τον ορισμό των δεικτών mark up χρησιμοποιώντας τις ακαθάριστες εκροές και ξεπερνώντας έτσι την ανοδική τάση που θα διαφαινόταν αν είχε χρησιμοποιηθεί αντί αυτών η προστιθέμενη αξία (Martins et al, 1996; Bottini and Molnar, 2010). Συνεπώς, εάν ληφθούν υπόψη οι ενδιάμεσες εισροές, οι εξαρτημένες και ανεξάρτητες μεταβλητές της εξίσωσης (4.11) γίνονται:

$$\Delta y = (\Delta q^o + \Delta p^o) - \alpha^*(\Delta l + \Delta w) - \beta^*(\Delta m + \Delta p_m) - (1-\alpha-\beta)^*(\Delta k + \Delta r)$$

$$\Delta x = (\Delta q^o + \Delta p^o) - (\Delta k + \Delta r)$$

Όπου q^o και p^o αντιστοιχούν στην ακαθάριστη παραγωγή και την αντίστοιχη τιμή, και m και pm σε ενδιάμεσες εισροές και τις τιμές τους. Ωστόσο, η αντιμετώπιση του κόστους κεφαλαίου απαιτεί ξεχωριστό υπολογισμό του όγκου και της τιμής μίσθωσης του κεφαλαίου όπως περιγράφεται παρακάτω.

4.1.3. Πιθανή μεροληψία της εξίσωσης του Roeger

Η εξίσωση (4.11) διακρίνεται για την απλότητα της, αλλά η διαισθητική της σημασία δεν είναι άμεσα ξεκάθαρη. Στην πραγματικότητα, η εξίσωση του Roeger μπορεί επίσης να προκύψει από τον ορισμό ενός "μέσου" δείκτη mark up (μ^a)⁵, δηλαδή της αναλογίας μεταξύ των τιμών και των μέσων κόστων (AC):

$$\mu^a = \frac{P}{\frac{W*L+R*K}{Q}} = \frac{\mu}{\lambda} \quad (\text{Εξίσωση 4.12})$$

Η οποία εξ ορισμού είναι ίση με την προσαύξηση του οριακού κόστους (περιθώριο κέρδους) διαιρούμενη με ένα δείκτη απόδοσης σε κλίμακα ($\lambda = AC / MC$). Υπό την παραδοχή ότι αυτή η μέση προσαύξηση είναι σταθερή και λαμβάνοντας τη συνολική διαφορική και μεταβαλλόμενη εξίσωση (4.12) σε μορφή ρυθμού ανάπτυξης, μπορεί να προκύψει η ακόλουθη σχέση:

$$\Delta(p+q) = \frac{\mu}{\lambda} * \left[\frac{W*L}{P*Q} * \Delta(w+1) + \frac{R*K}{P*Q} * \Delta(r+k) \right] \quad (\text{Εξίσωση 4.13})$$

Η οποία μπορεί να αναδιατυπωθεί ως εξής:

$$\Delta(p+q) = \frac{\mu}{\lambda} * \alpha * \Delta(w+1) + \left(1 - \frac{\mu}{\lambda} * \alpha\right) * \Delta(r+k) \quad (\text{Εξίσωση 4.14})$$

όπου $\alpha = W*L / P*Q$. Μπορεί να σημειωθεί ότι αυτή η εξίσωση είναι ισοδύναμη με την εξίσωση (4.4) που ορίζεται σε ονομαστική τιμή αλλά χωρίς τον παραγωγικό όρο. Τέλος, σημειώνοντας ότι το $\mu = 1 / (1-L)$ και προσθέτοντας ένα τυχαίο σφάλμα, η εξίσωση Roeger μπορεί να ληφθεί:

⁵ Ο Kalecki (1940) ανέπτυξε μια θεωρία του ατελούς ανταγωνισμού, όπου οι επιχειρήσεις καθόρισαν την τιμή του προϊόντος ως ποσοστό προσαύξησης πάνω από το μέσο κόστος. Αυτό έχει γίνει μια τυπική παραδοχή σε πολλά μακροοικονομικά μοντέλα.

$$\Delta y_t = [\lambda*(L-1)+1]*\Delta x_t + \varepsilon_t \quad (\text{Εξίσωση 4.15})$$

όπου Δx και Δy ορίζονται όπως προηγουμένως. Επομένως, υπό την προϋπόθεση των σταθερών αποδόσεων κλίμακας ($\lambda = 1$), η εξίσωση του Roeger παρέχει μια αμερόληπτη εκτίμηση του δείκτη Lerner-L. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παρουσία αυξανόμενων αποδόσεων κλίμακας προκαλεί μια πτωτική τάση στην εκτίμηση του περιθώριου κέρδους⁶.

Η παρουσία του μη ανακτήσιμου κόστους είναι επίσης πιθανό να προκαλέσει μια πτωτική τάση στην εξίσωση (4.10). Πράγματι, αν ένα τμήμα του μετοχικού κεφαλαίου δεν έχει ανακτηθεί, αυτό πρέπει να αφαιρεθεί από το συνολικό κεφάλαιο που οδηγεί σε ένα χαμηλότερο οριακό κόστος και υψηλότερο δείκτη mark up. Ο ίδιος συλλογισμός μπορεί να εφαρμοστεί και στις ακαμψίες προς τα κάτω, του αποθέματος κεφαλαίου ή της συσώρευσης εργασίας. Όταν το κεφάλαιο ή το εργατικό δυναμικό δεν μπορεί να προσαρμοστεί προς τα κάτω κατά τη διάρκεια περιόδων ύφεσης, το οριακό κόστος θα ήταν υψηλότερο από ό, τι σε μια κατάσταση με απόλυτα ευέλικτες εισροές παραγωγής. Η διόρθωση για αυτές τις μεροληψίες συνεπάγεται υψηλότερους δείκτες mark up από αυτούς που προκύπτουν από την εκτίμηση της εξίσωσης (4.11)(Martins et al,1996).

Συνοψίζοντας, η προσέγγιση του Roeger μπορεί να συσχετιστεί άμεσα με τον ορισμό του μέσου δείκτη mark up. Επιπλέον, οι εκτιμήσεις των δεικτών mark up είναι πιθανό να αντιπροσωπεύουν χαμηλότερο όριο για τους κλάδους που λειτουργούν κάτω από αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας, μεγάλες μη ανακτήσιμες δαπάνες ή ισχυρές δυσκαμψίες προσαρμογής στον επιχειρηματικό κύκλο. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι έχουμε κάνει υποθέσεις για διαφορετικού τύπου σφάλματα για την εκτίμηση των δεικτών mark-up του κάθε κλάδου. Ως μη παρατηρήσιμος όρος παραγωγικότητας, το a ακυρώνεται και η εξίσωση (4.11) είναι σχετικά εύκολο να εκτιμηθεί με την εφαρμογή οικονομετρικών τεχνικών. Αντίθετα, η εκτίμηση της εξίσωσης (4.9) θα οδηγήσει σε προκαταλήψεις και αντιφάσεις στην εκτίμηση του δείκτη mark-up, καθώς οι εισερχόμενες μεταβλητές συσχετίζονται με τις διαταραχές της παραγωγικότητας (Bottini and Molnár 2010).

⁶ Για παράδειγμα, αν ο "πραγματικός" εκτιμώμενος συντελεστής L είναι 0,25 και το λ είναι ίσο με 1,2, τότε το mark up υπολογίζεται με τη βοήθεια της εξίσωσης του Roeger (δηλαδή υποθέτοντας ότι $\lambda = 1$) θα είναι 1,10 αντί 1,33. Αντίθετα, η παρουσία φθίνουσων αποδόσεων κλίμακας προκαλεί ανοδική τάση κατά την εκτίμηση των mark up.

4.2. Δεδομένα

Στην παρούσα έρευνα και προκειμένου να γίνει μια βαθύτερη έρευνα του επιπέδου ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα, χρησιμοποιήσαμε δεδομένα από 47 κλάδους βιομηχανίας και υπηρεσιών σε επίπεδο δύο ψηφίων κωδικοποίησης - σύμφωνα με την κλαδική κατηγοριοποίηση SIC Rev. 3 (NACE 1) – από τη βάση δεδομένων που παρέχεται από την ιστοσελίδα της EU KLEMS (March 2011 update of the November 2009 release)⁷ για την περίοδο 1970–2007, με προσαρμοσμένο έτος βάσης το 2005 (2005=100). Η ερμηνεία των μεταβλητών, οι οποίες εκφράζονται στους φυσικούς τους λογαρίθμους είναι η ακόλουθη: το q και το p υποδηλώνουν την ένταση του ακαθάριστου προϊόντος-παραγωγής και το δείκτη τιμών αντίστοιχα. Το l υποδηλώνει τον αριθμό των εργαζομένων και το w μετρά την αποζημίωση των εργαζομένων. Το m και το p_m υποδηλώνουν τον όγκο των ενδιάμεσων εισροών για την παραγωγική διαδικασία και των τιμών τους αντίστοιχα. Το K είναι η αποζημίωση του κεφαλαίου σε βασικές τρέχουσες τιμές και r είναι το κόστος χρήσης (ενοικίασης) του κεφαλαίου. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία, η αποζημίωση του κεφαλαίου προέρχεται ως η προστιθέμενη αξία πλην την αποζημίωση της εργασίας, η οποία με τη σειρά της προκύπτει εφαρμόζοντας την αναλογία των ωρών που εργάστηκαν όλα τα άτομα που αναμείχθηκαν με το σύνολο των αποζημιούμενων ωρών των εργαζομένων. Δεδομένου ότι η βάση δεδομένων δεν εμπεριέχει μια σειρά τιμών για το κεφάλαιο, πρέπει να την κατασκευάσουμε εμείς, ακολουθώντας την προσέγγιση των Hall και Jorgensen (1967). Ως εκ τούτου, η τιμή ενοικίασης του κεφαλαίου r μπορεί να υπολογιστεί από την ακόλουθη εξίσωση⁸:

⁷ Ο βασικός λόγος για τον οποίο δεν χρησιμοποιείται η βάση δεδομένων OECD STAN είναι ότι παρέχει περιορισμένα δεδομένα για τους ελληνικούς τομείς.

⁸ Ο τύπος της τιμής ενοικίασης του κεφαλαίου είναι (Hall, 1990):

$$R = (r + \delta) \frac{1 - k - \tau d}{1 - \tau} p_k$$

Όπου r είναι το πραγματικό κόστος των κεφαλαίων της επιχείρησης, δ το οικονομικό ποσοστό απόσβεσης, k ο αποτελεσματικός ρυθμός της φορολογικής πίστωσης των επενδύσεων της επιχείρησης, η παρούσα αναπροσαρμοσμένη αξία των φορολογικών ελαφρύνσεων για αποσβέσεις, τ ο φορολογικός συντελεστής επί του κεφαλαίου και p_k ο αποπληθωριστής για τις επιχειρηματικές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Οι όροι που σχετίζονται με τους επενδυτικούς φόρους, τους φόρους του κεφαλαίου και τις μειώσεις όσον αφορά την απόσβεση εισάγονται με λογαριθμικό τρόπο στην εξίσωση και δεν έχουν ισχυρή διαχρονική διακύμανση. Επομένως, ενώ είναι σημαντικοί για τον υπολογισμό του ύψους του κεφαλαιουχικού κόστους, οι παραπάνω

$$r = (i - \pi_e + \delta) \cdot P_i \quad (\text{Εξίσωση 4.16})$$

όπου P_i ο αποπληθωριστής των σταθερών πάγιων επενδύσεων, $(i - \pi_e)$ το πραγματικό επιτόκιο και δ ο συντελεστής απόσβεσης ενσώματων ακινητοποιήσεων, που ορίζεται στο 5% σε όλους τους τομείς (Martins, et al. 1996). Το πραγματικό επιτόκιο είναι το μακροπρόθεσμο επιτόκιο πλην το αναμενόμενο επίπεδο πληθωρισμού⁹. Για το P_i χρησιμοποιήθηκε ο αποπληθωριστής των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου της συνολικής οικονομίας δεδομένου ότι οι αποπληθωριστές των συγκεκριμένων κλάδων ξεχωριστά, δεν είναι διαθέσιμοι για την Ελλάδα από τις βάσεις δεδομένων εξειδικευμένων ιστοσελίδων που χρησιμοποιήθηκαν στην μελέτη.

4.3. Εμπειρικά Αποτελέσματα

Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται τα εμπειρικά ευρήματα της εκτίμησης των δεικτών mark-up στους διάφορους κλάδους του ελληνικού βιομηχανικού τομέα μεταποίησης και του τομέα των υπηρεσιών για την περίοδο 1970 έως 2007. Το λογισμικό το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση του δείκτη Lerner και των δεικτών mark-up είναι το Stata13. Η ανάλυση της παλινδρόμησης έγινε για κάθε κλάδο ξεχωριστά με την χρησιμοποίηση time-series (χρονοσειρές) δεδομένων.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα των εκτιμήσεων της εξίσωσης (4.11), συμπεριλαμβανομένων των ενδιάμεσων εισροών, φαίνονται στον πίνακα (4.3.1). Σύμφωνα με αυτά, οι εκτιμώμενοι συντελεστές mark-up (στήλη 2) είναι, κατά μέσο όρο, στατιστικά σημαντικοί σε οποιοδήποτε συμβατικό επίπεδο σημαντικότητας. Επιπρόσθετα, ο εκτιμητής F υποστηρίζει την από κοινού στατιστική σημαντικότητα των εκτιμώμενων παλινδρομήσεων, ενώ οι όροι σφάλματος δε συσχετίζονται με την πάροδο του χρόνου -έλλειψη αυτοσυσχέτισης

όροι δεν αναμένεται να έχουν ισχυρή επίδραση στους ρυθμούς ανάπτυξης της τιμής μίσθωσης του κεφαλαίου.

⁹ Τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια είναι οι αποδόσεις των ομολόγων δημοσίου τομέα αναφοράς με διάρκεια περίπου 10 ετών. Οι προσδοκίες για τον πληθωρισμό δημιουργούνται με τη χρήση της συνιστώσας χαμηλής συχνότητας της ετήσιας ποσοστιαίας μεταβολής σε ευρώ του αποπληθωριστή του ΑΕΠ χρησιμοποιώντας ένα φίλτρο Hodrick-Prescott. Στη διαδικασία φιλτραρίσματος χρησιμοποιήθηκε τιμή λάμδα 100. Τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια και οι αποπληθωριστές του ΑΕΠ προέρχονται από την αναλυτική βάση δεδομένων της AMECO.

(Durbin&Watson LM-test). Όσον αφορά στο μέγεθος των σχετικών εκτιμήσεων, υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις αλλά όλα τα ποσοστά mark-up υπερβαίνουν την ενότητα, υπονοώντας την παρουσία μη ανταγωνιστικών συνθηκών για την ελληνική βιομηχανία μεταποίησης και υπηρεσιών για την περίοδο 1970-2007. Αξίζει να σημειωθεί ότι το μέγεθος των (OLS) εκτιμήσεων δε διαφέρει σημαντικά από τη μέθοδο παλινδρόμησης 2 σταδίων (2SLS), γεγονός που καταδεικνύει ότι τα αποτελέσματα είναι αρκετά ισχυρά. Με άλλα λόγια, οι εκτιμητές 2SLS υποδηλώνουν ότι τα ευρήματα OLS είναι ισχυρά απέναντι σε οποιαδήποτε ταυτόχρονη προκατάληψη μεταξύ των μεταβλητών και των τυχαίων σφαλμάτων.

Πίνακας 4.3.1. Αποτελέσματα παλινδρόμησης ανά κλάδο													
SIC	Κλάδος	OLS						2SLS - (DY ⁻¹)(DX ⁻¹)					
		Lerner Index -t-	Mark-up ratio	N	R ²	F-statistic	LM test (D-W)	Lerner Index -z-	Mark-up ratio	N	R ²	X ² -statistic	LM test (D-W)
15	Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας	0.179* (11.82)	1.218	37	0.80	139.65[0.00]	1.54	0.18* (12.16)	1.220	36	0.73	147.77[0.00]	1.53
16	Παραγωγή προϊόντων καπνού	0.266* (11.58)	1.362	37	0.79	134.01[0.00]	1.68	0.266* (11.83)	1.362	36	0.80	139.91 [0.00]	1.55
17	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	0.272* (17.95)	1.374	36	0.90	332.21[0.00]	1.62	0.272* (18.47)	1.374	36	0.90	341.17[0.00]	1.62
18	Παραγωγή ειδών ένδυσης- καταργασία και βαφή γουναρικών	0.292* (17.97)	1.412	37	0.90	323.04 [0.00]	1.59	0.292* (18.19)	1.412	36	0.90	330.86 [0.00]	1.55
19	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	0.203* (11.55)	1.255	37	0.79	133.43[0.00]	2.57	0.205* (11.98)	1.258	36	0.80	143.54[0.00]	2.66
20	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό	0.303* (15.51)	1.435	33	0.89	240.54[0.00]	1.79	0.303* (16.00)	1.435	33	0.80	256.06[0.00]	1.79
21	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	0.289* (19.05)	1.407	35	0.92	363.02[0.00]	1.64	0.29* (19.56)	1.408	34	0.92	382.50[0.00]	1.41
22	Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0.181* (8.71)	1.221	37	0.68	75.80[0.00]	1.57	0.159* (8.11)	1.189	36	0.65	65.71 [0.00]	1.56
23	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	0.227* (8.98)	1.294	37	0.70	80.70[0.00]	1.93	0.229* (9.72)	1.297	36	0.72	94.45[0.00]	2.15
24	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	0.207* (16.16)	1.261	33	0.89	261.18[0.00]	1.59	0.207* (16.67)	1.261	33	0.89	278.03 [0.00]	1.59
25	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	0.156* (13.60)	1.185	37	0.84	185.06[0.00]	2.11	0.157* (13.84)	1.186	36	0.84	191.60 [0.00]	1.84
26	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	0.221* (15.76)	1.284	37	0.88	248.30[0.00]	1.81	0.221* (16.02)	1.284	36	0.88	256.75[0.00]	1.4
27	Παραγωγή βασικών μετάλλων	0.231* (16.12)	1.300	37	0.88	259.87[0.00]	1.88	0.231* (16.36)	1.300	36	0.88	267.65[0.00]	1.88

28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	0.223* (12.37)	1.287	17	0.91	152.91 [0.00]	1.87	0.223* (13.16)	1.287	17	0.91	173.29[0.00]	1.87
30	Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών	0.224* (6.67)	1.289	29	0.62	44.50[0.00]	1.77	0.224* (6.91)	1.289	29	0.62	47.80[0.00]	1.77
31	Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών	0.258* (19.50)	1.348	37	0.92	380.25 [0.00]	1.67	0.258* ** (19.78)	1.462	36	0.92	391.13 [0.00]	1.66
32	Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών	0.315* (20.78)	1.460	37	0.93	431.76 [0.00]	1.42	0.316* (21.57)	1.462	36	0.93	465.46 [0.00]	1.45
33	Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρίβειας, ρολογιών	0.283* (17.83)	1.394	34	0.91	318.07[0.00]	1.33	0.285* (18.01)	1.397	33	0.91	324.19[0.00]	1.26
34	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36	Κατασκευή επίπλων	0.219* (12.54)	1.280	36	0.82	157.14 [0.00]	1.31	0.219* (12.90)	1.280	36	0.82	166.38[0.00]	1.31
37	Ανακύκλωση	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50	Πώληση, συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και	0.125* (5.44)	1.143	37	0.46	29.62[0.00]	1.50	0.125* (5.56)	1.142	36	0.46	30.88[0.00]	1.52

	μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα												
51	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	0.134* (9.44)	1.155	37	0.72	89.18[0.00]	1.55	0.133* (9.58)	1.153	36	0.72	91.75[0.00]	1.50
52	Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	0.118* (7.83)	1.134	37	0.64	61.24[0.00]	1.30	0.118* (8.15)	1.134	36	0.65	66.38[0.00]	1.38
H	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	0.137* (11.94)	1.159	37	0.80	142.63[0.00]	1.70	0.137* (12.99)	1.159	36	0.82	168.78[0.00]	1.95
60	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	0.16* (12.81)	1.191	25	0.88	164.19[0.00]	1.10	0.16* (13.36)	1.191	25	0.88	178.47 [0.00]	1.10
61	Πλωτές μεταφορές	0.178* (7.58)	1.216	37	0.62	57.49[0.00]	1.33	0.177* (7.96)	1.215	36	0.64	63.30[0.00]	1.44
62	Αεροπορικές μεταφορές	0.156* (12.13)	1.185	26	0.86	147.05[0.00]	0.91	0.156* (12.62)	1.185	26	0.86	159.30[0.00]	0.92
63	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	0.143* (13.94)	1.167	37	0.85	194.32[0.00]	1.29	0.143* (14.61)	1.167	36	0.86	213.56[0.00]	1.26
64	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	0.174* (6.92)	1.211	37	0.58	47.85 [0.00]	2.02	0.174* (7.04)	1.211	36	0.58	49.61[0.00]	2.0
65	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	0.096* (5.68)	1.106	37	0.48	32.30 [0.00]	2.25	0.095* (13.36)	1.105	36	0.51	37.83 [0.00]	2.58
66	Ασφαλιστικά, αντ'ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
67	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις	0.123* (6.25)	1.140	37	0.53	39.03[0.00]	1.41	0.122* (6.71)	1.139	36	0.55	44.97 [0.00]	1.59

	ασφαλιστικές δραστηριότητες												
70	Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	0.219* (5.66)	1.280	37	0.48	32.04[0.00]	2.35	0.219* (6.65)	1.280	36	0.55	44.21 [0.00]	2.99
71	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)	0.182* (5.04)	1.222	37	0.42	25.44[0.00]	2.33	0.182* (5.18)	1.222	36	0.43	26.79 [0.00]	2.38
72	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	0.099* (7.88)	1.110	32	0.67	62.08[0.00]	1.96	0.099* (8.49)	1.110	31	0.7	72.15 [0.00]	2.12
73	Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	0.093* (7.89)	1.102	37	0.64	62.25[0.00]	1.96	0.083* (7.75)	1.090	36	0.63	60.05 [0.00]	2.02
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	0.11* (7.79)	1.124	32	0.67	60.64[0.00]	1.81	0.11* (8.04)	1.124	32	0.67	64.68[0.00]	1.81
L	Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M	Εκπαίδευση	0.092* (11.49)	1.101	16	0.90	132.10[0.00]	0.73	0.092* (12.29)	1.101	16	0.90	150.97[0.00]	0.73
N	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	0.151* (12.45)	1.178	37	0.82	155.06[0.00]	1.79	0.151* (13.37)	1.178	36	0.83	178.84[0.00]	2.00
90	Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	0.159* (15.89)	1.189	37	0.88	252.41[0.00]	1.39	0.158* (16.52)	1.188	36	0.88	272.84[0.00]	1.46
91	Δραστηριότητες οργανώσεων	0.145* (13.16)	1.170	37	0.83	173.17[0.00]	2.67	0.145* (13.42)	1.170	36	0.83	180.02[0.00]	2.66
92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	0.139* (7.98)	1.161	37	0.65	63.67[0.00]	2.37	0.14* (8.23)	1.163	36	0.65	67.71[0.00]	2.44
93	Άλλες δραστηριότητες	0.151* (7.15)	1.178	37	0.59	51.15[0.00]	2.11	0.088* (6.39)	1.097	36	0.53	40.84[0.00]	2.84

παροχής προσωπικών υπηρεσιών													
------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Επισημάνσεις: Τα αριθμητικά στοιχεία στις παρενθέσεις () δηλώνουν τα t-statistics, ενώ τα στοιχεία στις αγκύλες [] αποτελούν τα p-values . Στατιστικά σημαντικά σε * $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.1$ αντίστοιχα. Οι εκτιμήσεις των δεικτών περιθώριου κέρδους (mark-up) είναι στατιστικά σημαντικές σε ποσοστό 5%. Το στοιχείο – δηλώνει είτε ότι τα δεδομένα δεν είναι επαρκή για στατιστική ανάλυση είτε ότι η εν λόγω εκτίμηση του ποσοστού περιθώριου κέρδους δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Από τα ευρήματα της εμπειρικής μελέτης προέκυψαν αρκετά ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Όσον αφορά τους τομείς της μεταποίησης (15 έως 37 SIC), οι δείκτες mark-up κυμαίνονται από 1.185 (Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό- καουτσούκ-και πρώτες ύλες) έως 1.460 (Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών). Το εύρος αυτό φαίνεται πιο λογικό από τα υψηλά mark-ups που λήφθηκαν από προηγούμενες μελέτες στην Ελλάδα (Bottini και Molnár 2010; Rezitis και Kalantzi 2011; Rezitis και Kalantzi 2013). Μια εξήγηση της διαφοράς αυτής είναι ότι οφείλεται στην προσαρμογή που έχει γίνει και που αφορά στις ενδιάμεσες εισροές. Αυτή η προσαρμογή τείνει να μειώνει ουσιαστικά τα mark-ups, ειδικά για τους τομείς με μεγάλο μερίδιο ενδιάμεσων εισροών στη συνολική παραγωγή, όπως για παράδειγμα ο κλάδος κατασκευής προϊόντων από ελαστικό-καουτσούκ- και πρώτων υλών.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως αυτοί οι τομείς χαρακτηρίζονται από σχετικά έναν μικρό αριθμό επιχειρήσεων και από σημαντικά εμπόδια εισόδου. Ωστόσο, η πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη ύφεση στην πραγματική οικονομία, έχει επηρεάσει αρνητικά τους σχετικούς κλάδους στην Ελλάδα υπερβαίνοντας το μέγεθος των δεικτών mark-up. Κατά μέσο όρο, οι δείκτες mark-up στις ελληνικές βιομηχανίες δεν είναι ιδιαίτερα υψηλοί σε σύγκριση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ (Maioli 2004; Molnár 2010; Christopoulou and Vermeulen 2012) αλλά ο μέσος όρος αποκαλύπτει μεγάλες διαφορές ανάμεσα στους διάφορους κλάδους (ετερογένεια). Αυτό βέβαια δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι, αφ' ενός, τα χαρακτηριστικά ενός συγκεκριμένου κλάδου επηρεάζουν την τιμολογιακή πολιτική των επιχειρήσεων που τον αποτελούν (η τιμή μεγαλύτερη από το μέσο κόστος), ενώ από την άλλη πλευρά, τα κανονιστικά εμπόδια (πχ νομοθεσία) διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των τομέων, στρεβλώνοντας το επίπεδο του ανταγωνισμού.

Ενώ τα mark-ups τείνουν να είναι υψηλότερα στις πολύ οργανωμένες και λιγότερο εμπορεύσιμες βιομηχανίες υπηρεσιών, στην Ελλάδα, οι δείκτες mark-up στη βιομηχανία τροφίμων και ποτοποιίας (SIC 15), που αντιπροσωπεύει το 28,2% της συνολικής ακαθάριστης παραγωγής (2007) ξεπερνά την μονάδα κατά 21,8%. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την παρουσία της κάθετης ολοκλήρωσης των λιανοπωλητών και των επιχειρήσεων επεξεργασίας τροφίμων, επιτρέποντας σημαντικά mark-ups που μπορούν να μετακλιστούν στους καταναλωτές υπό τη μορφή των υψηλότερων τιμών λόγω της υψηλής συγκέντρωσης του κλάδου και των περιστασιακών συμπτωμάτων της συμπαιγνιακής συμπεριφοράς μεταξύ των πιο ισχυρών παικτών (HCC 2007a; HCC 2007b; HCC 2009). Μια άλλη πιθανή εξήγηση μπορεί να είναι η εξειδίκευση σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας όπως είναι τα φρούτα και τα λαχανικά, που επιτρέπει τη χρέωση μεγαλύτερων τιμών σε σχέση με το υφιστάμενο κόστος (Molnár 2010). Παραμένοντας στο βιομηχανικό τομέα μεταποίησης, ιδιαίτερα υψηλό mark-up παρουσιάζουν επίσης οι βιομηχανικοί κλάδοι παραγωγής ειδών ένδυσης-κατεργασίας και βαφής γουναρικών (SIC 18), η βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό (SIC 20) καθώς επίσης και η χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων (SIC 21). Στον τομέα των υπηρεσιών (από 50 έως 93), οι δείκτες mark-up κυμαίνονται από 1.101 (OLS εκτίμηση) στον τομέα της εκπαίδευσης έως 1.280 (OLS εκτίμηση) για τις υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας. Ιδιαίτερα υψηλά είναι και οι δείκτες mark up στις ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες (SIC 64), καθώς και στις δραστηριότητες πλωτών μεταφορών (SIC 61) και τις δραστηριότητες εκμίσθωσης ενοικίασης (SIC 71). Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την παρουσία νέων εργαλείων, όπως το leasing ακινήτων το οποίο θεσμοθετήθηκε και αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας και πλέον χρησιμοποιείται εντατικά για την αγορά επαγγελματικής στέγης χωρίς εκταμίευση τόσο από επιχειρήσεις όσο και από ελεύθερους επαγγελματίες. Γενικά, οι δείκτες mark-up είναι σχετικά υψηλοί στον τομέα των μεταφορών, της αποθήκευσης και των υποστηρικτικών προς τις μεταφορές υπηρεσιών.

Ωστόσο, συγκρινόμενοι με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ (Bottini and Molnár 2010), δεν είναι ιδιαίτερα υψηλοί. Το εύρημα αυτό μπορεί να επεξηγηθεί από το γεγονός ότι οι τομείς μεταφορών και αποθήκευσης συνήθως συνιστούν υπηρεσίες οργανωμένες σε δίκτυα, οι οποίες εν γένει πετυχαίνουν υψηλότερα mark-ups από ότι οι ανταγωνιστικοί τομείς που δεν αποτελούν δίκτυα και επιβαρύνονται επιπλέον με υψηλά πάγια και σταθερά κόστη (Molnár

2010). Το σταθερό κόστος παραγωγής και τα υψηλά πάγια, δεν επηρεάζουν άμεσα το επίπεδο τιμών, ωστόσο, όσο υψηλότερα είναι αυτά τα κόστη, τόσο μικρότερος θα είναι ο αριθμός των επιχειρήσεων στην αγορά αυτή, και έμμεσα τόσο υψηλότερες θα είναι οι τιμές στην αγορά. Τέτοια χαρακτηριστικά γνωρίσματα των υπηρεσιών δικτύου μπορεί να αναστείλουν την ανάπτυξη ανταγωνιστικών αγορών.

Από την άλλη μεριά, τα χαμηλότερα mark-ups παρατηρούνται τόσο στον κλάδο των υπηρεσιών επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης (1.102), όσο και στις δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφών δραστηριοτήτων (1.110) υποδηλώνοντας μεγάλες ανταγωνιστικές πιέσεις στον τομέα αυτόν. Ακόμα, χαμηλά mark-up εμφανίζονται και για τις υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία και αυτό επίσης προκύπτει λόγω των ανταγωνιστικών πιέσεων.

Τέλος, ο βιομηχανικός κλάδος της πώλησης, συντήρησης και επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών και λιανικής πώλησης καυσίμων για οχήματα, παρουσιάζει επίσης ένα σχετικά χαμηλό mark-up (1.143) αναδεικνύοντας τον επίσης υψηλό ανταγωνισμό στον τομέα αυτό. Το τελευταίο αυτό εύρημα συμπίπτει και με άλλες εμπειρικές μελέτες (Polemis M., 2012). Ωστόσο, ο τομέας των καυσίμων στην Ελλάδα, παρουσιάζει διάφορες στρεβλώσεις ως συνέπεια του υπάρχοντος νομικού πλαισίου, όπως η απουσία υπεραγορών και τα κανονιστικά εμπόδια στις μεταφορές καυσίμων (Polemis M., 2012; Fafaliou and Polemis, 2012).

4.4. Σύγκριση αποτελεσμάτων ανά επιλεγμένα χρονικά διαστήματα

Οι παρακάτω πίνακες 4.4.1 και 4.4.2 απεικονίζουν τους εκτιμώμενους δείκτες mark up για επιλεγμένες χρονικές περιόδους. Πιο συγκεκριμένα, οι σχετικές υποπερίοδοι περιλαμβάνουν τη χρονική περίοδο πριν την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1970–1981), την περίοδο πριν την Ενιαία Ευρωπαϊκή Ένωση (1982–1993) και τέλος την περίοδο που ακολούθησε (1994– 2007).

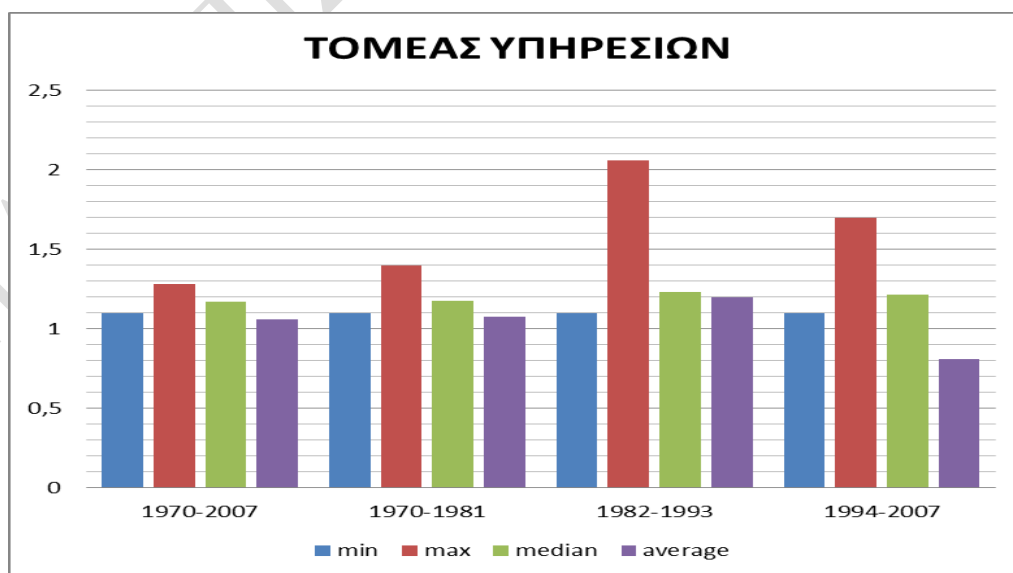
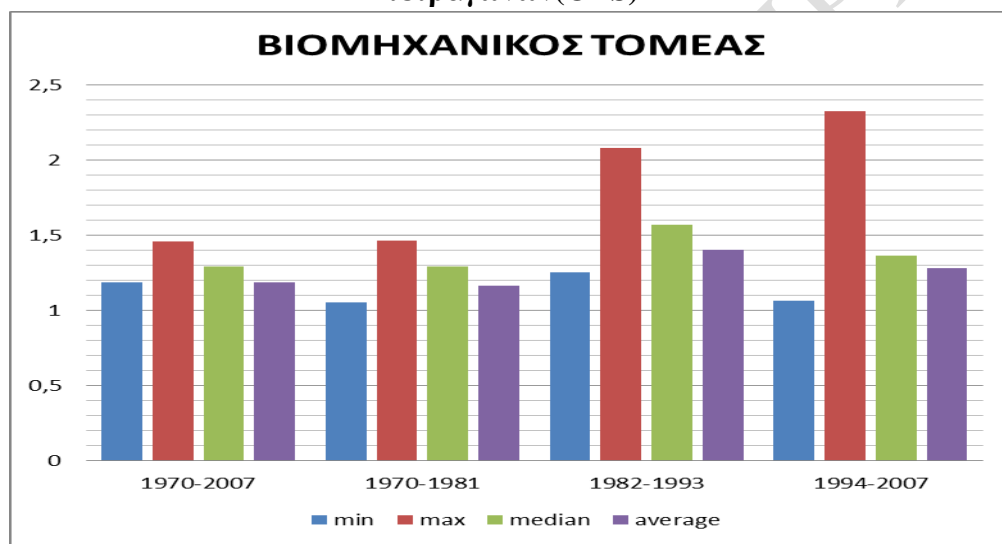
Πίνακας 4.4.1: Τμηματικά διαχρονική εκτίμηση των δεικτών mark-up στον τομέα μεταποίησης						
<i>SIC</i>	<i>Κλάδος</i>	<i>1970-2007</i>	<i>1970-1981</i>	<i>1982-1993</i>	<i>1994-2007</i>	<i>Μερίδιο παραγωγής</i>
15	Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας	1.218 (1.220)	1.196 (1.193)	1.550 (1.383)	1.408 (1.449)	0,282
16	Παραγωγή προϊόντων καπνού	1.362 (1.362)	1.332 (1.326)	1.898 (1.587)	2.242 (2.611)	0,012
17	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1.374 (1.374)	1.385 (1.381)	1.587 (1.599)	1.184 (1.175)	0,034
18	Παραγωγή ειδών ένδυσης- κατεργασία και βαφή γουναρικών	1.412 (1.412)	1.397 (1.395)	1.599 (1.618)	1.449 (1.429)	0,066
19	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	1.255 (1.258)	1.307 (1.306)	1.506 (1.502)	1.066 (1.056)	0,012
20	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό	1.435 (1.435)	1.054 (1.052)	- (1.216)	1.527 (1.524)	0,017
21	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	1.407 (1.408)	1.425 (1.420)	1.493 (1.490)	1.370 (1.381)	0,017
22	Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	1.221 (1.189)	1.129 (1.127)	1.252 (1.274)	1.453 (1.355)	0,050
23	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	1.294 (1.297)	1.259 (1.259)	1.389 (1.383)	1.393 (1.527)	0,116
24	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1.261 (1.261)	1.264 (1.263)	1.414 (1.429)	1.142 (1.121)	0,057
25	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	1.185 (1.186)	1.181 (1.181)	1.307 (1.325)	1.178 (1.181)	0,023
26	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	1.284 (1.284)	1.269 (1.264)	1.402 (1.404)	2.326 (2.008)	0,061
27	Παραγωγή βασικών μετάλλων	1.300 (1.300)	1.295 (1.292)	1.815 (1.808)	1.214 (1.206)	0,078
28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)	0,044
29	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1.287 (1.287)	1.203 (1.191)	1.423 (1.403)	- (-)	0,028
30	Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών	1.289 (1.289)	1.236 (1.235)	1.961 (1.650)	1.342 (1.344)	0,000
31	Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών	1.348 (1.348)	1.316 (1.314)	1.745 (1.548)	1.364 (1.405)	0,021
32	Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών	1.460 (1.462)	1.464 (1.462)	2.083 (1.779)	1.335 (1.385)	0,014
33	Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρίβειας, ρολογιών	1.394 (1.397)	1.351 (1.349)	1.675 (1.653)	1.431 (1.439)	0,006
34	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)	0,008
35	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	- (-)	- (-)	- (-)	1.099 (1.098)	0,023
36	Κατασκευή επίπλων	1.280 (1.280)	1.401 (1.397)	2.058 (1.736)	1.239 (1.239)	0,031
37	Ανακύκλωση	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)	0,001
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ		1.186 (1.185)	1.164 (1.161)	1.404 (1.357)	1.279 (1.310)	

Πίνακας 4.4.2: Τμηματικά διαχρονική εκτίμηση των δεικτών mark-up στον τομέα υπηρεσιών						
50	Πώληση, συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	1.143 (1.142)	1.171 (1.171)	1.468 (1.499)	- (-)	0,037
51	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	1.155 (1.153)	1.159 (1.159)	1.375 (1.404)	- (-)	0,059
52	Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών- επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	1.134 (1.134)	1.147 (1.147)	1.385 (1.416)	- (-)	0,112
H	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	1.159 (1.159)	1.147 (1.147)	1.326 (1.346)	1.302 (1.233)	0,137
60	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	1.191 (1.191)	1.188 (1.181)	1.248 (1.269)	- (-)	0,029
61	Πλωτές μεταφορές	1.216 (1.215)	1.202 (1.198)	1.263 (1.279)	- (-)	0,039
62	Αεροπορικές μεταφορές	1.185 (1.185)	1.214 (1.209)	1.179 (1.190)	- (-)	0,005
63	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	1.167 (1.167)	1.170 (1.170)	1.231 (1.255)	1.159 (1.163)	0,017
64	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	1.211 (1.211)	1.245 (1.239)	1.314 (1.337)	- (-)	0,048
65	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	1.106 (1.105)	1.117 (1.116)	1.098 (1.111)	- (-)	0,047
66	Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	- (-)	- (-)	- (-)	1.159 (1.159)	0,007
67	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	1.140 (1.139)	1.131 (1.131)	1.116 (1.129)	1.701 (1.565)	0,010
70	Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	1.280 (1.280)	1.401 (1.397)	2.058 (1.736)	1.239 (1.239)	0,129
71	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)	1.224 (1.222)	1.224 (1.222)	1.127 (1.141)	- (-)	0,006
72	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	1.110 (1.110)	1.097 (1.089)	1.125 (1.125)	- (1.239)	0,005
73	Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1.102 (1.090)	1.117 (1.119)	1.114 (1.124)	- (-)	0,002
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	1.124 (1.124)	1.138 (1.135)	- (-)	1.215 (1.218)	0,032
L	Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια	- (-)	- (-)	- (-)	1.136 (1.135)	0,119
M	Εκπαίδευση	1.101 (1.101)	1.111 (1.100)	1.123 (1.095)	- (-)	0,050
N	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	1.178 (1.178)	1.182 (1.179)	1.232 (1.238)	1.253 (1.203)	0,065
90	Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	1.189 (1.188)	1.202 (1.199)	1.314 (1.316)	1.117 (1.105)	0,005
91	Δραστηριότητες οργανώσεων	1.170 (1.170)	1.174 (1.172)	1.300 (1.292)	1.099 (1.105)	0,003
92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	1.161 (1.163)	1.174 (1.170)	1.297 (1.300)	- (-)	0,026
93	Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	1.178 (1.097)	1.114 (1.111)	1.235 (1.227)	1.282 (-)	0,008
	TOMEAS YΠHPECΙΩN	1.034 (1.033)	1.053 (1.051)	1.194 (1.164)	[0.655] {0.630}	

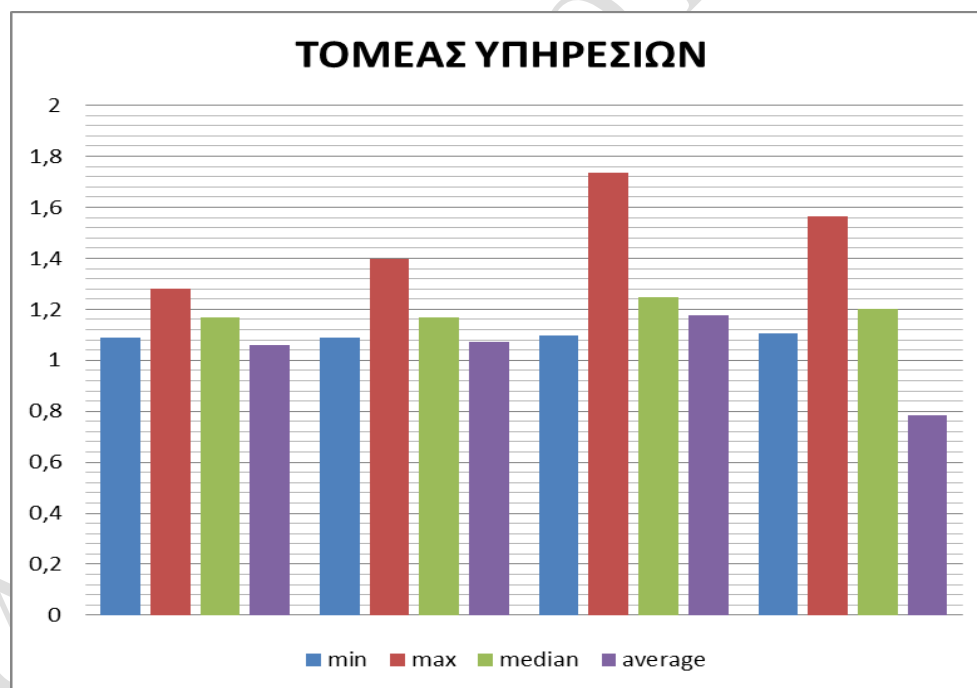
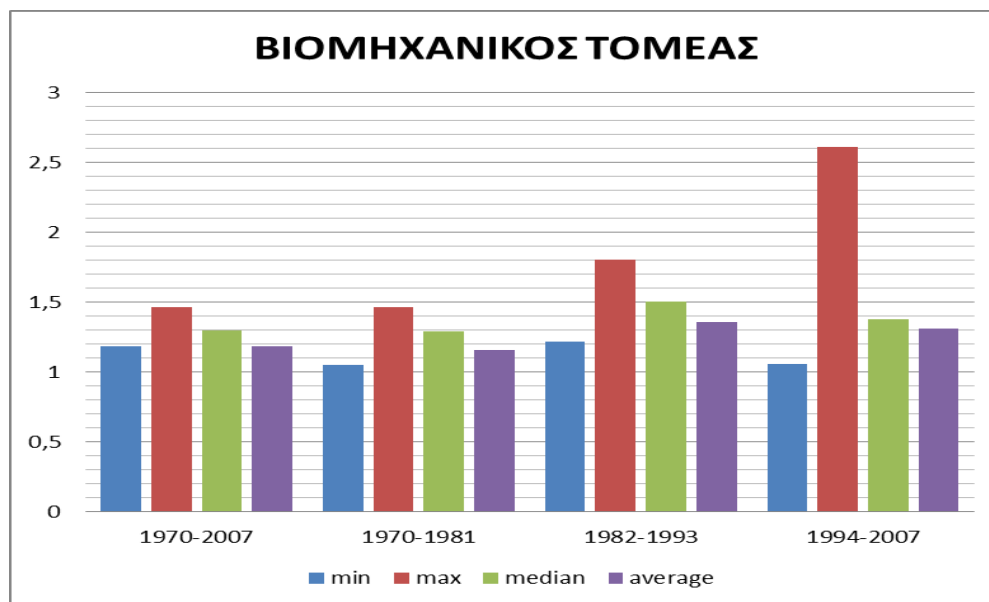
Επισημάνσεις: Τα παραπάνω ποσοστά περιθωρίου κέρδους δείχνουν τα αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS) και στις παρενθέσεις τα αντίστοιχα μέσω της μεθόδου δυο σταδίων ελαχίστων τετραγώνων (2SLS). Τέλος είναι σταθμισμένα με βάση το μερίδιο παραγωγής σύμφωνα με το έτος βάσης (2005).

Αντίστοιχα, τα διαγράμματα 4.4.1 και 4.4.2 συνοψίζουν τους δείκτες mark-up του πίνακα 4.2 σε κάθε υποπερίοδο στο διάστημα 1970–2007 για τους 23 και τους 24 βιομηχανικούς κλάδους μεταποίησης και υπηρεσιών αντίστοιχα. Στο Διάγραμμα 4.1 έχει γίνει ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS), ενώ στο Διάγραμμα 4.2, έχει γίνει ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου 2 σταδίων-ελαχίστων τετραγώνων (2SLS).

Διάγραμμα 4.4.1: Ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων(OLS)

Διάγραμμα 4.4.2: Ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου 2 σταδίων-ελαχίστων τετραγώνων (2SLS)

Επισημάνσεις: Τα παραπάνω γραφήματα απεικονίζουν τις μέγιστες, ελάχιστες, ενδιάμεσες και μέσες τιμές των εκτιμώμενων ποσοστών περιθωρίου κέρδους που προκύπτουν από την ανάλυση παλινδρόμησης μέσω της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS) και της μεθόδου δυο σταδίων ελαχίστων τετραγώνων (2SLS) - για τις αναφερόμενες χρονικές περιόδους. Τέλος οι μέσες τιμές τους είναι σταθμισμένες με βάση το μερίδιο παραγωγής σύμφωνα με το έτος βάσης (2005).

Σύμφωνα με το διάγραμμα που αφορά το βιομηχανικό τομέα της μεταποίησης, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1982–1993 υπήρχε μια αύξηση στους δείκτες mark-up σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο 1970–1981. Αυτό οφείλεται κυρίως στο κύμα συγχωνεύσεων και εξαγορών που έλαβαν χώρα στην ελληνική βιομηχανία, ιδίως κατά την περίοδο 1989–1992 και στην εισχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1981), που οδήγησε στην έξοδο ορισμένες επιχειρήσεις. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι δείκτες mark-up όλων των βιομηχανικών τομέων αυξήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (Πίνακας 4.4.1). Η μεγαλύτερη αύξηση σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο (1970–1981) εκτιμάται στο 58,65% (Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών). Εντυπωσιακή είναι και η αύξηση στον κλάδο της κατασκευής επίπλου, αύξηση της τάξης του 46,9% καθώς επίσης και της καπνοβιομηχανίας (42,5%) σε σύγκριση με την περίοδο 1970-1981. Επιπρόσθετα, τα ευρήματα υποστηρίζουν πως κάθε κλάδος της ελληνικής βιομηχανίας μεταποίησης εμφανίζεται να λειτουργεί κάτω από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού για την υπό εξέταση περίοδο, με τον κλάδο κατασκευής μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών (SIC-30), τον τομέα της καπνοβιομηχανίας (SIC-16) και τον τομέα κατασκευής επίπλων (SIC-36) να δείχνουν τον υψηλότερο βαθμό μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά, ενώ ο κλάδος των εκτυπώσεων, εκτυπώσεων εφημερίδων και αναπαραγωγής προεγγεγραμμένων μέσων (SIC-22) να έχει το χαμηλότερο βαθμό μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά (1.252). Τέλος, ο κλάδος τροφίμων και ποτών (SIC-15) παρουσιάζει και εκείνος μια αξιοσημείωτη αύξηση της τάξης του 29,6%. Η παραγωγή ειδών διατροφής και ποτοποιίας είναι ο μεγαλύτερος βιομηχανικός κλάδος της ελληνικής μεταποίησης και είχε σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση πορείας για το σύνολο της βιομηχανίας της μεταποίησης.

Από την άλλη πλευρά, οι δείκτες mark-up στον κλάδο των υπηρεσιών (Πίνακας 4.4.2) παρουσιάζουν ακόμα και μειώσεις που κυμαίνονται από -7% (δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης - μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών) έως και -0,2% (υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης) ή παρουσιάζουν μικρότερες αυξήσεις που κυμαίνονται από 1,08% (υπηρεσίες εκπαίδευσης) έως 46,89% (υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας). Στη βιομηχανία αυτή, ο τομέας της πώλησης, συντήρησης και επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών-λιανικής πώλησης καυσίμων για οχήματα (SIC-50) μαζί με τον τομέα υπηρεσιών

διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (SIC-70) παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά (1.468 και 2.058 αντίστοιχα), ενώ οι υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία (SIC-65) παρουσιάζει το μικρότερο βαθμό μονοπωλιακής δύναμης, ήτοι 1.098.

Αντίθετα, στην επόμενη περίοδο (1994–2007), οι σχετικοί δείκτες mark-ups στους περισσότερους βιομηχανικούς κλάδους έχουν μειωθεί αισθητά. Η ολοκλήρωση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς (1992) και η εφαρμογή διάφορων αναπτυξιακών νόμων και επιχειρησιακών προγραμμάτων είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του ελεύθερου εμπορίου μεταξύ της Ελλάδας και των άλλων μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό προκάλεσε μια πτώση του περιθωρίου κέρδους καθώς και πτώση στις αναλογίες του mark-up (Rezitis and Kalantzi, 2013). Από την άλλη πλευρά, ξένες επιχειρήσεις έκαναν σημαντικές επενδύσεις σε ελληνικούς βιομηχανικούς κλάδους (τρόφιμα και ποτοποιία, βασικά μέταλλα, χημικά, κτλ.) αυξάνοντας την ανταγωνιστική πίεση στη βιομηχανία και ελαττώνοντας το δείκτη μονοπωλιακής δύναμης στην αγορά (Significant Market Power-SMP). Ωστόσο, ορισμένοι κλάδοι, όπως αυτός της παραγωγής ειδών ένδυσης φαίνεται να παρουσίασε οριακή μείωση του δείκτη mark-up από τη μία περίοδο στην άλλη, καθώς βρέθηκε σε φθίνουσα πορεία εκείνη την περίοδο, με συνεχείς μειώσεις της παραγωγής του. Η συνεχής μείωση της παραγωγής του συγκεκριμένου κλάδου κατά την περίοδο 2000 με 2007, είχε ως αποτέλεσμα σύμφωνα με έρευνες της Οικονομικής Συγκυρίας, ένα πολύ υψηλό ποσοστό επιχειρήσεων (77%) να κρίνει, ότι ο κύριος ανασταλτικός παράγοντας της δραστηριότητας του κλάδου ήταν η ανεπάρκεια ζήτησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΝΤΙ-ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

5.1. Εισαγωγή

Τα οφέλη του ανταγωνισμού είναι πολλά και σημαντικά για την ανάπτυξη μιας οικονομίας. Ο ανταγωνισμός σαφώς συνεισφέρει στη βελτίωση των επιδόσεων μιας οικονομίας, αφού αυξάνει δυνατότητες του επιχειρηματικού τομέα ενώ ταυτόχρονα μειώνει το κόστος αγαθών και υπηρεσιών σε ολόκληρη την οικονομία (Aiginger, 2008). Όμως υπάρχουν ακόμα και σήμερα αρκετοί νόμοι και ρυθμιστικοί κανόνες που αντί να ενισχύουν τον ανταγωνισμό, αντίθετα τον περιορίζουν. Σύμφωνα με τον «Οδηγό Αξιολόγησης Συνθηκών Ανταγωνισμού» του ΟΟΣΑ, υπάρχει μια γενική μεθοδολογία για τον εντοπισμό των μη απαραίτητων φραγμών του ανταγωνισμού και την ανάπτυξη εναλλακτικών, λιγότερο περιοριστικών πολιτικών που να μην ενισχύουν τον ανταγωνισμό και από την άλλη, δεν εμποδίζουν σε τίποτα τις κυβερνήσεις στο να επιτύχουν τους στόχους τους. Ο οδηγός αυτός του ΟΟΣΑ, παρέχει στοιχεία και υλικό, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι κυβερνήσεις ως μέρος της αξιολόγησης της υπάρχουσας νομοθεσίας και ρυθμίσεων (στην οικονομία συνολικά ή σε συγκεκριμένους τομείς), ως μέρος της αξιολόγησης των σχεδίων νόμου και ρυθμίσεων (για παράδειγμα, μέσω προγραμμάτων ανάλυσης επιπτώσεων των ρυθμίσεων) και από κυβερνητικά όργανα στην ανάπτυξη και αναθεώρηση των πολιτικών, όπως τα υπουργεία κατά την ανάπτυξη νομοσχεδίων ή την αρχή ανταγωνισμού κατά την αξιολόγηση των επιπτώσεων που επιφέρουν διάφορες ρυθμίσεις στον ανταγωνισμό.

Για να αποφευχθεί η άσκηση ισχύος στην αγορά, που συνήθως προκύπτει λόγω των φυσικών μονοπωλίων, οι κυβερνήσεις συνήθως εφαρμόζουν ρυθμίσεις που αφορούν κυρίως στην αποδοτικότητα και στην τιμολόγηση.

Ένας επιπλέον παράγοντας που καθιστά την κανονιστική μεταρρύθμιση αναγκαία, είναι και το σταδιακό άνοιγμα των παγκόσμιων αγορών στις ροές αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Σαφώς, η επιτυχία στις παγκόσμιες αγορές προϋποθέτει ανταγωνιστικές και

καινοτόμες εγχώριες αγορές. Η παραδοσιακή μορφή «διοίκησης και ελέγχου» των ρυθμίσεων (command-and-control forms of regulation), συχνά γίνεται εμπόδιο στην ελεύθερη ροή των αγαθών, των υπηρεσιών, των επενδύσεων και της τεχνολογίας εντός των περιφερειών μιας χώρας ενώ ταυτόχρονα δεν προσφέρει στους καταναλωτές τα οφέλη του ανταγωνισμού και της καινοτομίας.

Πολλές μελέτες έχουν υποστηρίξει πως η μείωση των κανονιστικών ρυθμίσεων θα έδινε τη δυνατότητα στις εθνικές οικονομίες να προσαρμοστούν γρηγορότερα στις παγκόσμιες αγορές που συνεχώς μεταβάλλονται και να μεταφέρουν τους διαθέσιμους πόρους που προορίζονταν για τις φθίνουσες βιομηχανίες, σε δραστηριότητες ταχύτερης ανάπτυξης και μεγαλύτερης καινοτομίας (Motta, 2004). Ωστόσο, λαμβάνοντας υπ' όψιν το ότι στις βιομηχανίες που χαρακτηρίζονται από ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις ή από διεθνή κινητικότητα, η αποτυχία απομάκρυνσης των περιορισμών του ανταγωνισμού ίσως ζημιώσει τις ατομικές επιχειρήσεις και την οικονομία συνολικά, τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες χώρες εφαρμόζουν διάφορα προγράμματα για τον περιορισμό των επιβαρύνσεων που προκαλούν οι κανονιστικές ρυθμίσεις και τη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητάς τους. Οι δύο αυτές αλλαγές, μπορούν να βελτιώσουν την παραγωγικότητα και να οδηγήσουν σε πτώση των τιμών, και παράλληλα μπορούν να οδηγήσουν στη βελτίωση της ποιότητας και την αύξηση της ποικιλίας των αγαθών και υπηρεσιών. Αρκετές μελέτες, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων του ΟΟΣΑ, υποστήριξαν τα ευεργετικά οφέλη των κανονιστικών μεταρρυθμίσεων σε συγκεκριμένους κλάδους. Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ (1997), η μεταρρύθμιση πολλών τομέων στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι παρέχει ετήσια οφέλη σε καταναλωτές και παραγωγούς μεταξύ \$42 δις και \$54 δις. Η αντικατάσταση πολλών ξεχωριστών εθνικών απαιτήσεων από κοινές απαιτήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπολογίζεται ότι αύξησε το ευρωπαϊκό ΑΕΠ μέχρι 1,5% την περίοδο 1987-1993.

Την ίδια στιγμή που οι κυβερνήσεις θεσπίζουν ρυθμίσεις για την προώθηση συμφερόντων κοινωνικής και οικονομικής φύσεως, είναι σημαντικό να υπολογίσουμε τα οφέλη που πιθανά να συσσωρευτούν στις εθνικές οικονομίες και τους καταναλωτές χάρη στην αύξηση του επιπέδου του ανταγωνισμού (Christiansen, 2006). Εφόσον οι ανταγωνιστικές αγορές αναμένεται να αποφέρουν υψηλή οικονομική ευημερία στην πλειοψηφία των περιπτώσεων,

μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η αξιολόγηση του αντίκτυπου των νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων στον ανταγωνισμό θα παρέχει σημαντικά οφέλη. Άλλωστε, όπως αναφέρει και η έκθεση του ΟΟΣΑ (1997), «Η οικονομική και κοινωνική πολιτική πρέπει να αλληλοσυμπληρώνονται. Οι περιορισμοί στον ανταγωνισμό, όπως για παράδειγμα οι περιορισμοί εισόδου όσον αφορά στην αγορά, την τιμολόγηση, την παραγωγή ή τις παραγωγικές μεθόδους, αποτελούν πολύ δαπανηρά μέσα για την προώθηση τέτοιων δημοσίων συμφερόντων και συχνά είναι αναποτελεσματικά. Ενδεχομένως να υπάρχουν προσεγγίσεις με χαμηλότερο κόστος, όπως τα κίνητρα αγοράς ή οι ουδέτερες προς τον ανταγωνισμό προσεγγίσεις, οι οποίες λειτουργούν καλύτερα στις ανταγωνιστικές αγορές. Πρέπει να αξιολογείται η αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε ακολουθούμενης προσέγγισης, να ισχύουν λογικές προδιαγραφές για όλους τους παραγωγούς, και να βασίζονται στην ανάλυση κόστους-ωφέλειας σε επιστημονικά κριτήρια, και στις τεχνικές αξιολόγησης κινδύνου, που ενισχύονται μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής, και που είναι καίριας σημασίας για κάθε σωστή ρύθμιση».

5.2. Παράγοντες που ενισχύουν την μονοπωλιακή ισχύ στην αγορά

5.2.1. Περιορισμός του αριθμού ή του εύρους των προμηθευτών

Ορισμένες νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις ενδεχομένως να μπορούν να επηρεάζουν τον πραγματικό αριθμό ή το είδος των προμηθευτών των αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά. Αυτό κυρίως συμβαίνει όταν η ρυθμιστική πρόταση:

- Αυξάνει σημαντικά το κόστος εισόδου ή εξόδου ενός προμηθευτή από την αγορά.
- Χορηγεί αποκλειστικά δικαιώματα σε μια επιχείρηση για παροχή ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας.
- Θέτει ως προϋπόθεση λειτουργίας τη θέσπιση διαδικασίας αδειοδότησης ή εξουσιοδότησης.
- Περιορίζει τη δυνατότητα ορισμένων επιχειρήσεων να συμμετέχουν σε δημόσιες συμβάσεις.

- Θέτει γεωγραφικά εμπόδια στη δυνατότητα επιχειρήσεων να προμηθεύουν αγαθά ή υπηρεσίες, να επενδύουν κεφάλαια ή να παρέχουν εργατικό δυναμικό.

Συχνά κατά το παρελθόν και σε μερικές περιπτώσεις ακόμα και σήμερα, οι φορείς διαμόρφωσης πολιτικών έχουν ποικίλα οικονομικά και κοινωνικά επιχειρήματα για την επιβολή περιορισμών όσον αφορά στον αριθμό και τη μορφή των επιχειρήσεων. Το πρόβλημα, ωστόσο, έγκειται στο γεγονός ότι τέτοιες ρυθμίσεις μπορεί να έχουν τελικά αρνητικές επιπτώσεις στο επίπεδο ανταγωνισμού στην αγορά με πιθανές δυσμενείς επιπτώσεις στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Άρα, στις περιπτώσεις όπου ο αριθμός ή το είδος των προμηθευτών ενδεχομένως να επηρεάζεται, θα ήταν χρήσιμη η διεξαγωγή μιας αναλυτικής αξιολόγησης της σχέσης κόστους-ωφέλους της ρύθμισης, καθώς και της ζημίας που μπορεί να επιφέρει στον ανταγωνισμό (Varga, 2013). Οι δύο πιο σημαντικές περιοχές όπου οι επιπτώσεις στον ανταγωνισμό θα έπρεπε να αξιολογηθούν προσεκτικά, αναλύονται αμέσως μετά.

5.2.2. Ρυθμίσεις εισόδου

Η είσοδος νέων επιχειρήσεων στην αγορά έχει μεγάλη βαρύτητα προκειμένου οι αγορές να διατηρούνται ζωντανές, καθώς προκαλεί ανταγωνισμό μεταξύ των υπαρχόντων επιχειρήσεων και ενισχύει έτσι την καινοτομία και την ανάπτυξή τους. Είναι εμφανές πως οι νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις που περιορίζουν την είσοδο των επιχειρήσεων πιθανότατα να έχουν ουσιαστικό αρνητικό αντίκτυπο στον ανταγωνισμό και την ευημερία, και επομένως χρειάζονται ιδιαίτερα προσεκτική αξιολόγηση και εκτίμηση.

Οι ρυθμίσεις εισόδου μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές και υπάρχουν πολλοί λόγοι που τις δικαιολογούν. Για παράδειγμα, στην περίπτωση ενός φυσικού μονοπωλίου, η κυβέρνηση χορηγεί το νόμιμο δικαίωμα στο μονοπωλητή, περιορίζοντας έτσι την είσοδο νέων επιχειρήσεων, εφόσον υπάρχουν υψηλά λειτουργικά έξοδα και οι οικονομίες κλίμακας για τους νεοεισερχόμενους στην παραγωγική διαδικασία. Ταυτόχρονα, οι επαγγελματικοί σύλλογοι, όπως οι νομικοί και οι ιατρικοί, πιθανόν αρχικά να είχαν καλές αιτιολογήσεις για τη θέσπιση κανόνων που περιορίζαν την είσοδο, αλλά τέτοιοι περιορισμοί μπορεί να θέτουν αδικαιολόγητους φραγμούς στην ανταγωνιστική εμπορική συμπεριφορά. Οι αιτιολογήσεις συνήθως περιλαμβάνουν τη διασφάλιση των ποιοτικών προδιαγραφών κατά την άσκηση του

επαγγέλματος. Επίσης, οι ρυθμίσεις εισόδου και μεγέθους και των επιχειρήσεων λιανικής, είναι συνηθισμένες σε πολλές χώρες. Μερικές από τις αιτιολογήσεις περιλαμβάνουν τον έλεγχο της συμμόρφωσης των αστικών κέντρων και την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας.

Ενώ σε πολλές περιπτώσεις η αρχική αιτιολόγηση περί δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί τη θέσπιση νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων είναι λογική, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι μπορεί να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην ευημερία των καταναλωτών και ενδεχομένως να επιβραδύνει την ανάπτυξη και εξέλιξη των αγορών μακροπρόθεσμα. Γενικά, οι περιορισμοί εισόδου των νέων επιχειρήσεων στην αγορά πρέπει να αποφεύγονται, ιδίως εκείνοι που βασίζονται στη ρύθμιση της δομής της αγοράς.

Όμως, οι ρυθμίσεις που αφορούν τη χρήση της γης, μπορεί και να είναι λογικές, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των φυσικών μονοπωλίων και της παροχής καθολικών υπηρεσιών, είναι προτιμότερο να μην περιλαμβάνονται στις συμφωνίες, ρήτρες για αποκλειστικά δικαιώματα. Αν για κάποιο λόγο υπάρχουν τέτοιες ρήτρες, σαφώς θα πρέπει να υπόκεινται σε συνεχή αξιολόγηση και επανεξέταση καθώς οι συνθήκες της αγοράς διαρκώς αλλάζουν.

Στις περιπτώσεις τώρα όπου οι χώρες επιβάλλουν περιορισμούς εισόδου προβάλλοντας ως επιχείρημα τη σταθερότητα, όπως στις χρηματοοικονομικές και τραπεζικές αγορές, όλες οι ενέργειες πρέπει να είναι ξεκάθαρες, να υπάρχει διαφάνεια και να εφαρμόζεται η αρχή των ελάχιστων περιορισμών. Δεδομένων των πιθανών σημαντικών αρνητικών επιπτώσεων, οι ρυθμιστικές αρχές πρέπει να εξετάζουν διεξοδικά κάθε κανονισμό που οδηγεί σε άμεσους ή έμμεσους περιορισμούς εισόδου στην αγορά.

5.2.3. Χορήγηση ή παράταση της ισχύος των αποκλειστικών δικαιωμάτων

Οι κυβερνήσεις πολλές φορές επιλέγουν να χορηγούν αποκλειστικά δικαιώματα σε επιχειρήσεις με σκοπό τη δημιουργία πνευματικού έργου, την παραγωγή και την αγορά αγαθών και την παροχή υπηρεσιών σε διάφορους επιχειρηματικούς τομείς, όπως για παράδειγμα στις αγορές διάθεσης στερεών αποβλήτων όπου μια ιδιωτική εταιρεία συλλογής τους έχει τα αποκλειστικά δικαιώματα. Παράλληλα, στο παρελθόν, είχε χορηγηθεί με νόμιμο τρόπο στους κλάδους παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, τηλεπικοινωνιών, υδροδότησης, ταχυδρομικών υπηρεσιών και σιδηροδρομικών γραμμών το δικαίωμα για

σύσταση μονοπωλίου ή τα αποκλειστικά δικαιώματα έτσι ώστε να παρέχουν τις σχετικές υπηρεσίες. Τέλος, είναι σύνηθες το φαινόμενο, οι τοπικοί περιφερειακοί ή οι εθνικοί δημόσιοι φορείς να έχουν τη δυνατότητα σύναψης συμβάσεων που χορηγούν αποκλειστικά δικαιώματα σε ιδιωτικές επιχειρήσεις για την παροχή συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών. Η παραπάνω διαδικασία μπορεί να προκύψει, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις συμβάσεων που αφορούν την άμυνα ή την προμήθεια παραγωγικών μέσων.

Τα κίνητρα ωστόσο που αιτιολογούν τη χορήγηση ή την παράταση της ισχύος των αποκλειστικών δικαιωμάτων είναι πολλά και ποικίλα. Σε ορισμένους κλάδους, η χορήγηση δικαιώματος νόμιμου μονοπωλίου (ή αποκλειστικών δικαιωμάτων) μπορεί να σχετίζεται με τις οικονομίες κλίμακας που προκύπτουν από τα υψηλά λειτουργικά κόστη. Ωστόσο, με το πέρασμα των ετών, λόγω των εξελίξεων στην τεχνολογία κυρίως, πολλές χώρες, ιδιωτικοποίησαν ορισμένες κρατικές επιχειρήσεις και αύξησαν έτσι το επίπεδο του ανταγωνισμού. Επίσης, χάρη στις πιο εξειδικευμένες ρυθμιστικές προσεγγίσεις επισημάνθηκαν τα συγκεκριμένα προϊόντα των κλάδων που χαρακτηρίζονται από φυσικό μονοπώλιο και διαχωρίστηκαν από άλλα προϊόντα (που προκύπτουν από αγορές είτε προηγούμενου είτε επόμενου σταδίου παραγωγής) που ενδεχομένως να είναι ανταγωνιστικά. Οι κατέχοντες τα αποκλειστικά δικαιώματα παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, τείνουν να έχουν μεγάλη μονοπωλιακή δύναμη. Στην περίπτωση των φυσικών μονοπωλίων το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε εισάγοντας ρυθμίσεις τιμολόγησης ή ρυθμίσεις όσον αφορά στην απόδοση των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας.

Σε ό,τι αφορά στα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, είναι ένα θέμα που έχει προκαλέσει έντονη αντιπαράθεση και προβληματισμό τα τελευταία χρόνια και σχετίζεται με την «παράταση» των χρονικών περιόδων εκμετάλλευσης των εφευρέσεων αυτών. Οι φαρμακευτικές εταιρείες, για παράδειγμα, έχουν επιχειρήσει να παρατείνουν τις περιόδους ισχύος των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας με επιθετικό τρόπο. Η παράταση των περιόδων προστασίας τους όμως εμπεριέχει σημαντικούς κινδύνους για τους καταναλωτές, μιας και με τον τρόπο αυτό, παρατείνεται η περίοδος κατά την οποία οι καταναλωτές πληρώνουν αυξημένες τιμές, λόγω της μονοπωλιακής κατάστασης η οποία δημιουργείται. Παράλληλα, οι κάτοχοι διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, στην έντονη προσπάθειά τους να παρατείνουν την ισχύ των δικαιωμάτων τους, πιθανά να επιβάλλουν υψηλά κόστη (π.χ. δικαστικά έξοδα) σε υποψήφιες

νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις. Κάτι τέτοιο μπορεί να μειώσει σημαντικά τη διάθεση και την πιθανότητα εισόδου στις αγορές στο μέλλον.

Οι ζημιολύγες επιδράσεις στον ανταγωνισμό μπορεί να είναι σημαντικές και μακροπρόθεσμα. Αν και η νομιμοποίηση των μονοπωλίων ήταν αιτιολογημένη σύμφωνα με τη βιβλιογραφία που εξετάζει τις επιπτώσεις των ρυθμίσεων, υπήρχαν σημαντικές ανεπάρκειες σχετιζόμενες με την έλλειψη καινοτομίας, την ανεπάρκεια παραγωγής και την υιοθέτηση νεότερων τεχνολογιών που ζημίωναν την ανάπτυξη αυτών των κλάδων μακροπρόθεσμα. Σε άλλες περιπτώσεις όπου οι κυβερνήσεις χορηγούν αποκλειστικά δικαιώματα, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα είναι ανάμεικτα και αξιολογούνται καλύτερα ανάλογα με την περίπτωση.

5.2.4. Νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις όσον αφορά στη ροή αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου σε δια-πολιτειακό (ή ενδοκρατικό) επίπεδο.

Οι ρυθμίσεις στη ροή αγαθών και υπηρεσιών είναι συνήθεις σε πολλές χώρες και σε εγχώριο επίπεδο. Κατά το παρελθόν, συνηθισμένη ήταν η επιβολή διοδίων στη μεταφορά αγαθών μεταξύ διαφορετικών χωρών. Παρόλο που πολλοί από τους δασμούς αυτούς καταργήθηκαν, εξακολουθούν να υπάρχουν περιπτώσεις όπου τέτοιοι περιορισμοί εξακολουθούν να υφίστανται. Οι λόγοι για την ύπαρξή τους είναι καταρχάς η προστασία των επιχειρήσεων από τον ανταγωνισμό εντός ενός κράτους. Επίσης, δεδομένου ότι οι δρόμοι σε μια περιφέρεια ή μια πολιτεία αποτελούν συνήθως αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι περιφέρειες και οι πολιτείες, διαμέσου των οποίων μπορούσαν να πραγματοποιηθούν οι μεταφορές, επέβαλαν ρυθμίσεις και φόρους στο βάρος των αγαθών και το μέγεθος των φορτηγών που τα μετέφεραν. Γενικά, οι ρυθμίσεις που περιορίζουν τη γεωγραφική διακίνηση των αγαθών μπορούν να λάβουν πολύ εμφανείς μορφές, όπως είναι για παράδειγμα οι ρητές απαγορεύσεις στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών εκτός του κράτους ή της περιφέρειας.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η ελεύθερη ροή αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας είναι απαραίτητη ώστε οι καταναλωτές να επωφεληθούν από τον ανταγωνισμό και οι επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε ευρύτερες αγορές για τις πωλήσεις των προϊόντων τους και την ανάπτυξή τους. Τα οφέλη αυτά

ενδεχομένως να μην αξιοποιηθούν εάν οι περιφέρειες ή οι πολιτείες επιβάλλουν περιορισμούς στη ροή αγαθών και υπηρεσιών, όπως περιγράφηκε πιο πάνω. Αυτό συνεπάγεται ότι οι προτεινόμενες νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις που περιορίζουν τη ροή τους πρέπει να ελεγχθούν λεπτομερώς και να αξιολογηθούν τα αναμενόμενα οφέλη και κόστη, καθώς και οι επιπτώσεις τους στον ανταγωνισμό. Η εξάλειψη τέτοιων περιορισμών αποτελεί γενική αρχή που θα έπρεπε να λάβουν υπόψη όλες οι χώρες (Voigt, 2006).

Οι αρχές αυτές είναι πολύ σημαντικές ακόμα και στην περίπτωση της επανεξέτασης των υπάρχοντων νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων. Το βασικό σημείο που χρήζει προσοχής είναι το να συνδυάσει κανείς διαφορετικούς περιορισμούς ανάλογα με την περίπτωση, με σκοπό πάντα την αύξηση του επιπέδου του ανταγωνισμού.

Το να υπάρχει σαφής εικόνα των στόχων των ρυθμίσεων και το να έχει γίνει σωστή αξιολόγηση των συνεπειών των ρυθμίσεων στο επίπεδο ανταγωνισμού, μπορεί να διευκολύνει την επίτευξη των οικονομικών στόχων κάθε οικονομίας. Μια οικονομία αναπτύσσεται μόνο όταν οι αγορές είναι σχετικά ανταγωνιστικές, καθώς αυτό αναγκάζει τις επιχειρήσεις να είναι πιο αποδοτικές και καινοτόμες. Τα μακροπρόθεσμα οφέλη για τις εθνικές οικονομίες μπορεί να είναι εξίσου σημαντικά όσον αφορά στην καλύτερη κατανομή των πόρων, στην πτώση των τιμών, στη βελτιωμένη ανταγωνιστική θέση έναντι των εμπορικών εταίρων, καθώς και στην υψηλότερη οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται η τάση πολλών κυβερνήσεων να κάνουν βήματα για την αξιολόγηση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων των διαφόρων νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων, έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθεί η ζημία στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

5.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανταγωνισμού

Η ευρωπαϊκή πολιτική ανταγωνισμού ιδρύθηκε με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957 και καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στο έργο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τη Συνθήκη της Ρώμης θεσπίστηκε ένα καθεστώς που εξασφαλίζει τον ανόθευτο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς. Το ζητούμενο της Συνθήκης, ήταν να δημιουργηθεί ένα σύνολο λειτουργικών

κανόνων ανταγωνισμού για την εύρυθμη λειτουργία της ευρωπαϊκής αγοράς και για να επωφελούνται οι καταναλωτές από τα πλεονεκτήματα του συστήματος ελεύθερης αγοράς, που ήταν και ο τελικός στόχος.

Ως πολιτική ανταγωνισμού ορίζεται ένα σύνολο κανόνων που εφαρμόζονται για να εξασφαλίζεται ο θεμιτός ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων. Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής, ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα, αυξάνει την αποδοτικότητα, διευρύνει τις επιλογές των καταναλωτών και συμβάλλει στη μείωση των τιμών και τη βελτίωση της ποιότητας. Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμάχεται τις μονοπωλιακές πρακτικές, ελέγχει τις συγχωνεύσεις και τις κρατικές ενισχύσεις και ενθαρρύνει την απελευθέρωση των αγορών.

Αν τυχόν παραβιαστούν οι κανόνες που έχουν τεθεί από κάποια χώρα, οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού παρεμβαίνουν άμεσα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαθέτει στις περισσότερες περιπτώσεις τα κατάλληλα εργαλεία για να χειρίζεται αυτές τις υποθέσεις σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς έχει την εξουσία όχι μόνο να διεξάγει έρευνες, αλλά και να λαμβάνει δεσμευτικές αποφάσεις και να επιβάλλει υψηλά πρόστιμα στους παραβάτες.

Η δικαιοδοσία και η ευθύνη για τη διερεύνηση πιθανών αντιανταγωνιστικών πρακτικών δόθηκε στην Επιτροπή το 1962, ενώ από το 1990 επεκτάθηκε και στις μεγάλες συγχωνεύσεις. Η Επιτροπή εφαρμόζει τους ευρωπαϊκούς κανόνες ανταγωνισμού σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι αρχές αυτές λειτουργούν σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι αρμόδιες για την εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, έχοντας στην ουσία τις ίδιες εξουσίες με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

5.4. Τρόποι προστασίας του ανταγωνισμού

Η προστασία του ανταγωνισμού περιλαμβάνει τις ενέργειες αποτροπής ή ελέγχου της ένωσης επιχειρήσεων ή άλλων μονοπωλίων, με σκοπό πάντα την προαγωγή του ανταγωνισμού.

Αντιανταγωνιστικές συμφωνίες

Με τον όρο «αντιανταγωνιστικές συμφωνίες» νοείται ένα σύνολο συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων που αποσκοπούν στον περιορισμό του ανταγωνισμού. Κανόνες και νομοθετικές ρυθμίσεις προκειμένου να προστατευθεί ο ανταγωνισμός, περιλαμβάνονται σε αρκετές νομοθετικές πράξεις, ορισμένες εκ των οποίων ρυθμίζουν είτε συγκεκριμένες πρακτικές είτε συγκεκριμένους κλάδους. Στις διατάξεις αυτές περιγράφονται επίσης οι εξουσίες της Επιτροπής σε ό,τι αφορά τη διεξαγωγή ερευνών στις επιχειρήσεις, όπως και το δικαίωμα της Επιτροπής να ερευνά τις εγκαταστάσεις των επιχειρήσεων για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων όταν υπάρχουν υποψίες παράβασης. Το άρθρο 101 της ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) απαγορεύει τις αντιανταγωνιστικές συμφωνίες, δηλαδή κάθε συμφωνία που περιορίζει σκοπίμως ή μη τον ανταγωνισμό.

Η Επιτροπή έχει εκδώσει και διάφορες ανακοινώσεις στις οποίες επεξηγείται αναλυτικότερα η πολιτική της Επιτροπής και αφορούν είτε στην ερμηνεία σημαντικών διατάξεων του δικαίου για την προστασία του ανταγωνισμού είτε σε διαδικαστικά ζητήματα, όπως η πρόσβαση στους φακέλους των υποθέσεων ανταγωνισμού.

α. Καρτέλ

Για παράδειγμα, οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε ένα καρτέλ συμφωνούν να μην ανταγωνίζονται η μία την άλλη ή καθορίζουν από κοινού τις τιμές πώλησης των προϊόντων τους (Schinkel, 2007). Τα καρτέλ συγκεκριμένα, βλάπτουν σε μεγάλο βαθμό τον ανταγωνισμό. Συμμετέχοντας σε καρτέλ για τον έλεγχο των τιμών και την κατανομή των αγορών μεταξύ τους, οι επιχειρήσεις προστατεύονται από τις πιέσεις των ανταγωνιστών όσον αφορά την προώθηση νέων προϊόντων, τη βελτίωση της ποιότητας και τη μείωση των τιμών. Έτσι, οι καταναλωτές καταλήγουν να πληρώνουν ακριβότερα για χαμηλότερη ποιότητα.

Σύμφωνα με το δίκαιο ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα καρτέλ θεωρούνται παράνομα και η Επιτροπή επιβάλλει υψηλά πρόστιμα στις επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε αυτά. Προκειμένου να εντοπιστούν, η Επιτροπή εφαρμόζει μια «πολιτική επιείκειας». Βάσει της πολιτικής αυτής, οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε καρτέλ και ομολογούν την ανάμειξή τους, παρέχοντας αποδεικτικά στοιχεία, απαλλάσσονται πλήρως ή μερικώς από

την καταβολή του προστίμου που θα τους επέβαλλε η Επιτροπή. Πάντως, ο συμβιβασμός δεν ισοδυναμεί με διαπραγματεύση μεταξύ των επιχειρήσεων των καρτέλ και της Επιτροπής — αφού η Επιτροπή έχει ήδη συλλέξει αδιάσειστα αποδεικτικά στοιχεία εις βάρος των επιχειρήσεων αυτών πριν από την έναρξη της διαδικασίας συμβιβασμού (Smuda, 2014).

β. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης

Μια επιχείρηση που βρίσκεται σε θέση ισχύος σε μια αγορά μπορεί να λειτουργήσει εις βάρος του ανταγωνισμού και ειδικότερα, στην περίπτωση που η εν λόγω επιχείρηση εκμεταλλεύεται το γεγονός αυτό για να εξαλείψει τον ανταγωνισμό, τότε μιλάμε για «κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης». Η πρακτική αυτή απαγορεύεται από το άρθρο 102 της ΣΛΕΕ.

Όταν μια επιχείρηση με μεγάλη ισχύ, χρησιμοποιεί μέσα για να εκτοπίσει τους ανταγωνιστές της από την αγορά, θεωρείται ότι κάνει κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της, εφόσον με τις ενέργειές της πετυχαίνει τον αφανισμό των ανταγωνιστών της. Η πρακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και τον περιορισμό των επιλογών των καταναλωτών, μειώνοντας έτσι τα οφέλη του από τη λειτουργία της αγοράς.

Θα ήταν φρόνιμο, οι ισχυρές επιχειρήσεις να μην εκμεταλλεύονται τη διαπραγματευτική τους ισχύ στις συναλλαγές τους με όχι και τόσο ισχυρές επιχειρήσεις, προκειμένου να επιβάλλουν όρους που θα παρεμπόδιζαν τους προμηθευτές ή πελάτες τους να συναλλάσσονται με τους ανταγωνιστές τους.

Την ίδια στιγμή, οι επιχειρήσεις θεωρείται πως κάνουν κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης τους όταν για παράδειγμα χρεώνουν παράλογα υψηλές τιμές, πωλούν σε τεχνητά χαμηλά τιμές με σκοπό να παραγκωνίσουν ή ακόμη και να εξαλείψουν τον ανταγωνισμό από την αγορά, αναγκάζουν τους καταναλωτές να αγοράζουν ένα προϊόν που συνδέεται με ένα άλλο προϊόν μεγάλης ζήτησης, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές για κανένα από τα δύο είδη προϊόντων, με συνέπεια και τη στρέβλωση του ανταγωνισμού. Επίσης, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης γίνεται όταν οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις αρνούνται να προμηθεύουν ορισμένους πελάτες ή προσφέρουν ειδικές εκπτώσεις σε πελάτες που κάνουν όλες ή τις περισσότερες αγορές τους από τη συγκεκριμένη δεσπόζουσα

επιχείρηση ή ακόμα και όταν εξαρτούν την πώληση συγκεκριμένου προϊόντος από την πώληση ενός άλλου προϊόντος.

γ. Κρατικές ενισχύσεις

Οι εθνικές αρχές, ορισμένες φορές καταφέρνουν να υπονομεύσουν τον ανταγωνισμό και να στρεβλώσουν τους όρους του ελεύθερου εμπορίου, όταν για παράδειγμα χρησιμοποιούν δημόσια χρήματα για να ενισχύουν τοπικούς επαγγελματικούς κλάδους ή επιχειρήσεις, παρέχοντάς τους αθέμιτο πλεονέκτημα. Η πρακτική αυτή απαγορεύεται από το άρθρο 107 της ΣΛΕΕ.

Σύμφωνα με το άρθρο 108 της ΣΛΕΕ, η αποτροπή αυτής της πρακτικής αποτελεί μέλημα της Επιτροπής, η οποία επιτρέπει τις κρατικές ενισχύσεις μόνο εφόσον ενισχύουν πραγματικά το γενικότερο δημόσιο συμφέρον, δηλαδή εάν ωφελούν συνολικά την κοινωνία, τους καταναλωτές και την οικονομία συνολικά.

Ωστόσο η Επιτροπή επιτρέπει ορισμένες φορές στα κράτη μέλη, να χορηγούν οικονομική βοήθεια, μόνο όταν εκείνη αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των αδυναμιών της αγοράς και στην επίτευξη των στόχων του κοινού ευρωπαϊκού συμφέροντος. Η Επιτροπή εστιάζει την εφαρμογή της νομοθεσίας στις περιπτώσεις που έχουν τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στην εσωτερική αγορά, απλουστεύοντας τους κανόνες και επιταχύνοντας τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Προκειμένου να αποφασίσει η Επιτροπή ποιες ενισχύσεις να επιτρέψει και ποιες όχι, πρέπει καταρχάς να εξετάζει εάν οι κρατικές αρχές έχουν ήδη χορηγήσει ενίσχυση, π.χ. υπό μορφή επιχορηγήσεων, επιδότησης επιτοκίου, απαλλαγής από φόρους, εγγυήσεων, κρατικής συμμετοχής σε επιχειρήσεις, παροχής αγαθών και υπηρεσιών με προτιμησιακούς όρους. Δεύτερον, θα πρέπει να εξετάζει αν μπορεί η ενίσχυση αυτή να επηρεάσει τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών και εάν η ενίσχυση αυτή είναι επιλεκτική, δηλαδή εάν παρέχει πλεονέκτημα σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις, βιομηχανικούς κλάδους ή επιχειρήσεις συγκεκριμένων περιοχών. Τα γενικά φορολογικά μέτρα και η νομοθεσία για την απασχόληση, για παράδειγμα, δεν συνιστούν επιλεκτική στήριξη, δεδομένου ότι ισχύουν για όλους. Τέλος θα πρέπει να ελέγχει εάν έχει προκληθεί στρέβλωση του ανταγωνισμού ή αν προβλέπεται να προκληθεί στο μέλλον. Εάν η απάντηση είναι ναι, η Επιτροπή πρέπει να

απαγορεύσει την παροχή ενίσχυσης, εκτός εάν αποδειχθεί ότι αυτή είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά.

Βέβαια, οι γενικοί αυτοί κανόνες έχουν και ορισμένες εξαιρέσεις. Ορισμένες κρατικές ενισχύσεις επιτρέπονται, εφόσον υπάρχουν βάσιμες πιθανότητες να καταστεί κερδοφόρα μια προβληματική ή νέα επιχείρηση και υπό τον όρο ότι αυτό είναι προς το συμφέρον της Ένωσης (π.χ. διατήρηση ή δημιουργία θέσεων εργασίας). Βασικό κριτήριο στην περίπτωση αυτή είναι το κατά πόσο θα ωφεληθούν οι καταναλωτές ή κατά πόσο θα ζημιωθούν άλλες ανταγωνιστικές επιχειρήσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιτρέπει συνήθως την παροχή ενισχύσεων στους τομείς της έρευνας, της καινοτομίας, της περιφερειακής ανάπτυξης και των μικρών επιχειρήσεων, επειδή αυτό συμβάλλει στην επίτευξη των γενικότερων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

δ. Συγχωνεύσεις

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του κανονισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις συγκεντρώσεις και του κανονισμού για την εφαρμογή του, διαθέτει την απαραίτητη εξουσία και το νόμιμο δικαίωμα, να αποτρέπει συγχωνεύσεις και εξαγορές που μπορούν να περιορίσουν σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο του ανταγωνισμού (Sorgard, 2014). Ο κανονισμός για τις συγκεντρώσεις περιέχει τους βασικούς κανόνες για την αξιολόγηση των συγκεντρώσεων, ο δε κανονισμός για την εφαρμογή του ρυθμίζει διαδικαστικά ζητήματα (κοινοποίηση, προθεσμίες, δικαίωμα ακροάσεως).

Γενικά, οι επιχειρήσεις μέσω των συγχωνεύσεων και των εξαγορών, μπορούν να συνδυάζουν τις δραστηριότητές τους, έχοντας έτσι τη δυνατότητα να αναπτύξουν νέα προϊόντα με μεγαλύτερη αποδοτικότητα, καθώς και να μειώσουν το κόστος παραγωγής ή διανομής καθώς όταν αυξάνεται η αποδοτικότητα των επιχειρήσεων, η αγορά γίνεται πιο ανταγωνιστική και οι καταναλωτές επωφελούνται από καλύτερα προϊόντα και καλύτερες τιμές (Tenn, 2010).

Ωστόσο, ορισμένες συγχωνεύσεις μπορούν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, για παράδειγμα δημιουργώντας ή ενισχύοντας τη δεσπόζουσα θέση μιας επιχείρησης στην αγορά. Κάτι τέτοιο μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες για τους καταναλωτές διότι αυξάνονται οι τιμές, περιορίζονται οι επιλογές και μειώνονται οι δυνατότητες καινοτομίας.

Οι επιχειρήσεις που επιθυμούν να προβούν σε συγχώνευση, έχουν την υποχρέωση να ζητούν την έγκριση της Επιτροπής, παρέχοντάς της όλες τις πληροφορίες που χρειάζεται για να εκδώσει την απόφασή της.

Οι αρχές ανταγωνισμού οφείλουν επίσης να φροντίζουν ώστε να μη διαταράσσεται η ισορροπία της αγοράς, όταν δύο επιχειρήσεις προβαίνουν σε συγχώνευση, είτε αυτή είναι μόνιμη είτε προσωρινή. Συγκεκριμένα, πρέπει να μεριμνούν ώστε να μη στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός ή να μην αποκτά μια επιχείρηση δεσπόζουσα θέση την οποία στη συνέχεια θα μπορεί να καταχραστεί.

Οι συγχωνεύσεις είναι δυνατόν να απαγορευθούν, αν οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους ή αν η συγχώνευση αποθαρρύνει ή περιορίζει σημαντικά τον ανταγωνισμό στην Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μιας επιχείρησης με δεσπόζουσα θέση.

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού συνήθως δεν εμποδίζει τις συγχωνεύσεις, αλλά προκειμένου να αποφύγει τις στρεβλώσεις, επιβάλλει στις μετέχουσες επιχειρήσεις δεσμευτικούς όρους ή διορθωτικά μέτρα, ακόμη και στις πιο προβληματικές περιπτώσεις. Οι επιχειρήσεις μπορούν, για παράδειγμα, να δεσμευθούν ότι θα πουλήσουν μέρος της επιχείρησης που θα προκύψει από τη συγχώνευση, ή ότι θα μοιραστούν την τεχνολογία τους με άλλη επιχείρηση στην αγορά. Εάν η Επιτροπή κρίνει ότι οι δεσμεύσεις είναι ικανοποιητικές επειδή διατηρούν ή αποκαθιστούν τις συνθήκες ανταγωνισμού στην αγορά, εγκρίνει τη συγχώνευση υπό όρους και παρακολουθεί κατά πόσο οι μετέχουσες επιχειρήσεις τηρούν τις δεσμεύσεις τους. Σε αντίθετη περίπτωση, η Επιτροπή μπορεί να επέμβει. Αντίθετα, οι συγχωνεύσεις εγκρίνονται άνευ όρων, εφόσον η Επιτροπή είναι σίγουρη ότι δεν θα περιορίσουν το επίπεδο του ανταγωνισμού στην αγορά.

ε. Απελευθέρωση

Σε αρκετές ακόμα χώρες, βασικές υπηρεσίες όπως οι τηλεπικοινωνίες, η ενέργεια, οι μεταφορές, τα ταχυδρομεία και η ύδρευση ελέγχονται από το δημόσιο και όχι από ιδιωτικούς φορείς. Οι κυβερνήσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να αναθέσουν την αρμοδιότητα παροχής ειδικών δημόσιων υπηρεσιών σε επιχειρήσεις, υπό την προϋπόθεση

όμως ότι τα καθήκοντα, τα δικαιώματα και η οικονομική αποζημίωση αυτών των επιχειρήσεων θα πλοιορούν τους κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις.

Άλλες φορές βέβαια, οι υπηρεσίες αυτού του είδους, είναι ανοικτές στον ανταγωνισμό. Στις περιπτώσεις αυτές, η Επιτροπή μεριμνά και πάλι, για το γενικό όφελος του κοινωνικού συνόλου. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διασφαλίζεται ότι η απελευθέρωση γίνεται με τρόπο που να μην παρέχει αθέμιτο πλεονέκτημα στην επιχείρηση που διατηρούσε προηγουμένως το μονοπώλιο.

Η απελευθέρωση των αγορών έχει αρκετά πλεονεκτήματα και δρα επωφελώς, τόσο για το επίπεδο του ανταγωνισμού όσο και για τους καταναλωτές. Οι καταναλωτές μπορούν να επιλέγουν μεταξύ εναλλακτικών παρόχων υπηρεσιών και προϊόντων. Για παράδειγμα, στους τομείς των σιδηροδρομικών μεταφορών, της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, οι φορείς εκμετάλλευσης των δικτύων οφείλουν πλέον να επιτρέπουν στους ανταγωνιστές τους την πρόσβαση στα δίκτυά τους με ισότιμους όρους (Hüschelrath, 2010).

Στους κλάδους αυτούς είναι σημαντικό να εξασφαλίζεται ισότιμη πρόσβαση στα δίκτυα για όλους τους προμηθευτές, έτσι ώστε οι καταναλωτές να επιλέγουν τους προμηθευτές που τους προσφέρουν τους καλύτερους όρους. Ταυτόχρονα, οι καταναλωτές επωφελούνται από τις χαμηλότερες τιμές και τις νέες υπηρεσίες που συνήθως είναι αποδοτικότερες και πιο ευέλικτες για τον καταναλωτή ενώ οι εθνικές οικονομίες να γίνονται συνολικά πιο ανταγωνιστικές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν να διερευνήσει το επίπεδο της μονοπωλιακής ισχύος στους κλάδους τόσο του βιομηχανικού τομέα της μεταποίησης και όσο του τομέα των υπηρεσιών στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1970–2007. Η εμπειρική έρευνα πραγματοποιήθηκε σε αναλυτικό επίπεδο (δύο ψηφίων κλαδικής κατηγοριοποίησης), με σκοπό να διερευνήσει την ύπαρξη και τον βαθμό της ετερογένειας μεταξύ των διαφόρων κλάδων των παραπάνω δυο τομέων. Τα ευρήματα της οικονομετρικής ανάλυσης, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, καταδεικνύουν πως οι βιομηχανικές μεταποίησης και υπηρεσιών λειτουργούν κάτω από μη ανταγωνιστικές συνθήκες κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου και συγκεκριμένων υποπεριόδων, εφόσον οι εκτιμώμενοι δείκτες mark-up είναι γενικά μεγαλύτεροι της μονάδας σε όλους τους τομείς. Οι μέσοι δείκτες mark-up είναι ετερογενείς μεταξύ των διαφόρων κλάδων και τομέων, με τη μεταποίηση να παρουσιάζει μεγαλύτερο μέσο όρο δεικτών mark-up από ότι οι υπηρεσίες, στο σύνολό τους. Σε ό,τι αφορά τον τομέα των υπηρεσιών οι δείκτες mark-up είναι σχετικά υψηλοί στις ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες, στις υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας και στις δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης, σε σύγκριση με τις υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης, την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία, όπου οι δείκτες mark-up είναι σχετικά χαμηλοί, αποκαλύπτοντας υψηλές ανταγωνιστικές συνθήκες αγοράς στους κλάδους αυτούς.

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης δεν παρουσίασαν σημαντικές διαφορές μετά την χρήση της μεθόδου των δύο σταδίων ελαχίστων τετραγώνων (2SLS), επιβεβαιώνοντας την ισχύ των οικονομετρικών εκτιμήσεων που προέκυψαν. Όταν η χρονική περίοδος βέβαια χωρίστηκε σε περιορισμένες και διακριτές περιόδους, αναδείχθηκαν κάποια ενδιαφέροντα ευρήματα. Πρώτον, οι δείκτες mark-up στον μεταποιητικό τομέα παρουσίασαν αύξηση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1982–1993 λόγω του κύματος συγχωνεύσεων και εξαγορών και λόγω της προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1981). Αυτή η αυξητική τάση σταμάτησε μέσα στην επόμενη περίοδο (1994–2007), με συνέπεια, την αισθητή μείωση των σχετικών δεικτών, στους περισσότερους μεταποιητικούς κλάδους. Ωστόσο, οι αντίστοιχοι δείκτες mark up τους κλάδους των υπηρεσιών φαίνεται να μην ακολουθούν ακριβώς την ίδια πορεία. Πιο

συγκεκριμένα, η εφαρμογή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς (1992), που οδήγησε στην αύξηση του ελεύθερου εμπορίου μεταξύ της Ελλάδας και των υπόλοιπων χωρών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκάλεσε την πτώση του περιθωρίου κέρδους. Επιπλέον, η αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (FDI) που εστίασε στους τομείς της «νέας οικονομίας» (για παράδειγμα στις δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφών δραστηριοτήτων) έδωσαν ώθηση στον ανταγωνισμό, μειώνοντας την ένταση της μονοπωλιακής δύναμης των ήδη υπαρχόντων επιχειρήσεων και το αντίστοιχο περιθώριο κέρδους .

Από τα εμπειρικά ευρήματα επίσης προκύπτει πως οι κλάδοι που είναι πιο ανοικτοί στη διεθνοποίηση των αγορών όπως είναι ο κλάδος της κατασκευής προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικών υλών, της παραγωγής ειδών τροφίμων και ποτοποιίας παρουσιάζουν σχετικά χαμηλούς δείκτες mark-up, αποκαλύπτοντας παράλληλα και χαμηλότερους βαθμούς «συμπαιγνίας». Προκειμένου να ενισχυθεί το επίπεδο διεθνοποίησης στους κλάδους της μεταποίησης, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να ακολουθήσουν οριζόντιες στρατηγικές εστιάζοντας σε μεγαλύτερο ακόμα άνοιγμα των αγορών. Εφόσον η πλειοψηφία των επιχειρήσεων μεταποίησης στην Ελλάδα είναι μικρού (Small) ή μεσαίου (Medium) μεγέθους (SMEs), η κυβέρνηση θα πρέπει να διευκολύνει την είσοδο των μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων στους υπάρχοντες μηχανισμούς χρηματοπιστωτικής στήριξης (για παράδειγμα με συγκεκριμένα επιχειρηματικά κεφάλαια) και στις σχετικές πηγές πληροφόρησης. Επιπλέον, τα πολιτικά μέσα για τις διεθνείς επιχειρήσεις δεν πρέπει να αποσκοπούν μόνο στους πιθανούς εξαγωγείς αλλά επίσης και στους εισαγωγείς. Οι εξαγωγές ναι μεν φέρνουν ξένο συνάλλαγμα στη χώρα, αλλά για πολλούς οικονομικούς κλάδους, η αποτελεσματική πρόσβαση σε απαιτούμενες εισροές είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για να παραμένουν ανταγωνιστικές σε διεθνές επίπεδο. Δεδομένου ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ξεκινούν τη διαδικασία διεθνοποίησής τους με τις εισαγωγές και αργότερα μπαίνουν στη διαδικασία των εξαγωγών, η υποστήριξη των εισαγωγέων θα οδηγήσει αργότερα στην προώθηση των εξαγωγών.

Εκτός από τις προαναφερθείσες στρατηγικές, πρέπει επίσης να αναπτυχθούν και πολιτικές για την υποστήριξη της μεγαλύτερης χρήσης του διαδικτύου από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ειδικά του ηλεκτρονικού εμπορίου, το οποίο μειώνει τα εμπόδια της

διεθνοποίησης για τις μικρότερες επιχειρήσεις. Τέλος, οι πολιτικές που εστιάζουν στην αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων είτε με χρηματοπιστωτικούς (πχ., χαμηλή εταιρική φορολογία, μειωμένοι δασμοί, δάνεια με ευνοϊκούς όρους ή εγγυήσεις δανείων κτλ) είτε με διάφορους πολιτικούς μηχανισμούς (πχ., επιδοτήσεις, παρέκκλιση από τους κανονισμούς για τα πολύ μεγάλα έργα κτλ) πρέπει επίσης να θέτουν ως αποκλειστικό γνώμονα την ενίσχυση των ανταγωνιστικών συνθηκών στους εμπλεκόμενους κλάδους.

Συνοψίζοντας, η ανάλυσή μας, τόσο σε θεωρητικό όσο κυρίως σε εμπειρικό επίπεδο, θα μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο πολιτικής για την επίτευξη διαρθρωτικών μικροοικονομικών στόχων, υπό το πρίσμα της υπάρχουσας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Κατ'αρχάς, δοθέντων των πρωτογενών ενδείξεων σχετικά με τους σχετικά υψηλούς δείκτες mark-ups για επιλεγμένους κλάδους στον τομέα των υπηρεσιών, μια κατάλληλη πολιτική μπορεί να συνδεθεί με μια ενδελεχή έρευνα των συγχωνεύσεων και των εξαγορών. Δεύτερον, προκειμένου να ενισχυθεί το επίπεδο διεθνοποίησης στον κλάδο της μεταποίησης, η κυβέρνηση, όπως προαναφέραμε, μπορεί να εφαρμόσει οριζόντιες στρατηγικές εστιάζοντας στο μεγαλύτερο άνοιγμα των αγορών. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, η ανάλυσή αυτή μπορεί να επεκταθεί περισσότερο προκειμένου να αντιμετωπίσει μια σειρά περιορισμών, που μπορεί να απευθύνονται σε μελλοντικές μελέτες.

Δεδομένης της εγκυρότητας των οικονομετρικών αποτελεσμάτων, οι δείκτες mark-up μπορούν να βελτιωθούν με την προσθήκη νέων παραμέτρων, ειδικά εκείνων που αφορούν στην προσαρμογή της τιμής. Επιπλέον, όσο περισσότερες πληροφορίες και δεδομένα είναι διαθέσιμα, ιδιαίτερα σε επιχειρησιακό επίπεδο και όσο περισσότερες επιχειρήσεις εισέρχονται στο δείγμα της εκάστοτε αγοράς, θα πρέπει να γίνει μια ανάλυση σε μεγαλύτερο βάθος, προκειμένου να εξεταστούν πτυχές οι οποίες δεν καλύπτονται από την υπάρχουσα βάση δεδομένων, εφόσον ίσως δε συλλέγονται πληροφορίες από όλους τις μικρές νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις. Μια τέτοια εκτίμηση μπορεί να συλλάβει καλύτερα τον ανταγωνιστικό δυναμισμό της βιομηχανίας της μεταποίησης και των υπηρεσιών και θα οδηγήσει την έρευνα σε περαιτέρω ευρήματα για την ανάπτυξη μιας πολιτικής κατανάλωσης. Για να επιτραπούν οι συγκρίσεις μεταξύ χωρών, θα μπορούσε η ανάλυση να επεκταθεί και να συμπεριλάβει και άλλες ευρωπαϊκές χώρες ή χώρες του ΟΟΣΑ, εκτός της Ελλάδας. Τέλος, η μεθοδολογία που εφαρμόζεται θα μπορούσε να είναι περισσότερο λεπτομερής, με το να εκτιμήσει τη συσχέτιση των μεριδίων των εισροών στη συνάρτηση

παραγωγής. Αυτά είναι πολύ σημαντικά ζητήματα για τις Ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της σύγκλισης και εξακολουθούν να παραμένουν ως αντικείμενο για μελλοντική έρευνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Π1. Ακαθάριστη Παραγωγή 1970-2007

Ακαθάριστη Παραγωγή (τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)								
Ονοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας	15	22,94	122,10	400,94	2093,63	6445,70	10818,49	16022,18
Παραγωγή προϊόντων καπνού	16	0,95	5,08	16,69	87,16	268,33	424,67	615,28
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	17	5,90	45,89	180,86	710,96	1418,04	1758,18	1561,73
Παραγωγή ειδών ένδυσης- καταργασία και βαφή γουναρικών	18	11,34	88,06	347,08	1364,34	2721,25	3328,73	3202,95
Βιομηχανία δέρματος και δερμάτων ειδών	19	2,26	17,88	70,46	276,99	552,46	632,84	615,00
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	20	2,43	23,96	73,37	205,34	556,01	770,75	913,49
Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	21	1,61	7,87	23,08	170,39	512,01	794,68	911,58
Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	22	2,77	10,68	31,32	231,18	694,67	1552,13	2759,90
Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	23	6,85	28,51	97,40	495,29	1422,64	5559,61	8608,60
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	24	4,85	25,78	88,06	447,79	1286,19	2232,60	3026,82
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	25	2,12	11,45	39,10	198,82	571,09	1009,88	1419,66
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	26	4,57	26,87	91,55	396,95	1018,22	2237,71	3377,20
Παραγωγή βασικών μετάλλων	27	6,71	61,85	130,74	759,45	1374,86	2767,54	4733,56
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	28	3,67	24,29	80,34	338,04	966,46	1522,49	2753,21
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	29	5,12	51,24	179,82	756,74	919,39	1134,42	1693,38
Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών	30	0,05	0,53	1,85	7,80	9,47	11,32	8,80
Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών	31	3,10	30,48	106,95	450,09	546,83	641,48	1757,07
Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών	32	1,67	15,31	53,74	226,14	274,75	647,79	859,00
Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρίβειας, ρολογιών	33	0,55	4,98	17,46	73,48	89,27	146,22	371,11
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	34	1,22	12,11	42,49	178,80	217,23	337,17	318,52
Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	35	2,96	28,25	99,13	417,18	506,85	656,35	1396,82
Κατασκευή επίπλων	36	6,27	63,73	223,63	941,09	1143,36	1406,70	1602,78
Ανακύκλωση	37	0,09	0,65	2,27	9,57	11,62	55,79	85,74
Σύνολο Βιομηχανικού τομέα Μεταποίησης	D	100,00	707,54	2398,35	10837,21	23526,72	40447,53	58614,38

Ακαθάριστη Παραγωγή (τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)								
Όνοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης	G	23,65	201,911	741,29	3513,874	10729,54	22808,109	39151,82
Πώληση συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	50	3,97	33,670	123,61	585,956	1789,20	3960,555	7030,69
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	51	6,81	58,017	213,00	1009,682	3083,04	6509,080	11625,37
Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	52	12,87	110,224	404,68	1918,236	5857,30	12338,474	20495,76
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	H	13,59	112,964	414,74	1965,933	6002,94	14078,530	24547,30
Υπηρεσίες μεταφορών και αποθήκευσης	I	12,19	107,404	380,03	1681,027	4857,22	14277,042	25660,04
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	60	4,30	43,485	153,86	680,596	1966,54	3008,971	5286,07
Πλωτές μεταφορές	61	1,55	8,170	28,91	127,865	369,46	4078,113	7201,45
Αεροπορικές μεταφορές	62	1,06	11,155	39,47	174,586	504,46	587,795	1520,95
Αποθήκευση και υλοστηρικτές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	63	1,26	10,445	36,96	163,475	472,35	1750,081	3216,20
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	64	4,03	34,15	120,83	534,51	1544,42	4852,08	8435,37
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες	J	5,93	55,91	156,92	648,87	2815,94	8328,65	12957,61
Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	65	4,70	45,80	128,54	531,54	2306,79	6015,06	9803,37
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	66	0,66	6,29	17,64	72,96	316,61	855,82	1407,53
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	67	0,56	3,82	10,73	44,37	192,54	1457,77	1746,70
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, ενοικιάσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	K	19,20	197,96	555,57	2297,36	9970,06	20256,50	32788,14
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	70	14,63	151,53	425,27	1758,56	7631,78	15232,16	24186,73
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)	71	0,52	5,10	14,32	59,20	256,91	589,68	923,45
Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	72	0,22	1,70	4,78	19,78	85,82	323,79	754,34
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	73	0,13	1,15	3,24	13,40	58,14	157,85	337,16
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	74	3,70	38,47	107,96	446,43	1937,40	3953,02	6586,46
Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια	L	10,30	73,63	254,75	1429,20	5131,46	14392,20	21671,92
Εκπαίδευση	M	4,59	32,85	113,64	637,55	2289,08	5749,85	9251,90
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	N	6,35	45,77	158,37	888,49	3190,09	7544,89	13748,03
Λοιπές κοινοτικές, κοινωνικές και προσωπικές δραστηριότητες υπηρεσιών	O	4,21	32,44	111,25	684,93	2049,05	4234,32	7776,98
Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	90	0,49	3,69	12,65	77,89	233,03	598,43	914,39
Δραστηριότητες οργανώσεων	91	0,38	2,98	10,20	62,83	187,96	380,26	648,56
Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	92	2,54	19,57	67,11	413,19	1236,12	2488,45	4918,47
Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	93	0,79	6,20	21,28	131,01	391,95	767,17	1295,56
Τομείς Υπηρεσιών	S	100,00	860,84	2886,55	13747,22	47035,38	111670,08	187553,73

Π2. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία 1970-2007

Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)								
Ονοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας	15	15,02	26,34	86,49	451,64	1390,46	2521,47	4370,85
Παραγωγή προϊόντων καπνού	16	1,35	2,57	8,43	44,03	135,57	200,10	299,52
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	17	6,83	19,01	74,91	294,47	587,33	688,28	615,41
Παραγωγή ειδών ένδυσης-κατεργασία και βαφή γουναρικών	18	13,45	37,25	146,81	577,09	1151,03	1321,24	1365,19
Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	19	2,71	7,58	29,89	117,48	234,32	278,81	265,05
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελδό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καλάθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	20	3,11	10,86	33,24	93,03	251,91	355,59	430,49
Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	21	1,37	2,33	6,83	50,40	151,45	244,55	242,65
Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	22	3,42	4,36	12,78	94,32	283,42	684,54	1189,06
Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	23	4,09	5,22	17,82	90,60	260,24	1149,07	2449,91
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	24	4,43	8,48	28,96	147,29	423,05	715,17	771,12
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	25	2,02	3,77	12,86	65,41	187,88	340,19	475,20
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	26	5,49	10,70	36,44	157,99	405,28	970,04	1692,78
Παραγωγή βασικών μετάλλων	27	4,42	14,61	30,88	179,38	324,73	675,65	1074,02
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	28	4,00	8,87	29,33	123,41	352,84	637,68	1177,10
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	29	5,28	18,94	66,45	279,66	339,76	452,26	501,91
Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών	30	0,08	0,28	0,99	4,16	5,05	5,57	6,38
Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών	31	2,75	8,97	31,47	132,42	160,88	206,78	1000,80
Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών	32	1,61	5,16	18,11	76,20	92,57	225,09	383,86
Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρίβειας, ρολογιών	33	0,63	1,92	6,75	28,40	34,51	55,42	229,14
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρημολκούμενων και ημρημολκούμενων οχημάτων	34	0,93	3,28	11,50	48,41	58,81	100,46	80,83
Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφοράς	35	6,14	21,05	73,88	310,91	377,73	480,10	948,13
Κατασκευή επίπλων	36	10,60	39,16	137,43	578,34	702,65	831,45	752,23
Ανακύκλωση	37	0,26	0,65	2,27	9,57	11,62	55,79	75,76
Σύνολο Βιομηχανικού τομέα Μεταποίησης	D	100,00	261,33	904,52	3954,60	7923,11	13195,32	20397,41

Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)								
Ονοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης	G	21,16	126,684	465,11	2204,691	6731,98	14017,241	24863,35
Πώληση, συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	50	4,18	24,848	91,23	432,427	1320,41	2882,233	5454,79
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	51	5,63	33,469	122,88	582,464	1778,54	3721,479	6932,63
Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	52	11,36	68,367	251,00	1189,800	3633,03	7413,529	12475,92
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	H	10,76	60,960	223,81	1060,900	3239,44	8180,734	15115,33
Υπηρεσίες μεταφορών και αποθήκευσης	I	12,01	75,133	265,84	1175,931	3397,78	9716,141	17358,60
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	60	3,91	27,807	98,39	435,226	1257,56	1849,391	3439,90
Πλωτές μεταφορές	61	1,46	4,880	17,27	76,375	220,68	2854,946	5308,17
Αεροπορικές μεταφορές	62	0,64	4,855	17,18	75,980	219,54	185,646	494,15
Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	63	1,27	7,226	25,57	113,098	326,79	1303,340	2437,40
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	64	4,73	30,36	107,44	475,25	1373,21	3522,82	5678,98
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες	J	6,41	42,29	118,69	490,79	2129,92	6209,29	10435,88
Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	65	5,55	37,86	106,24	439,32	1906,58	4842,82	8623,95
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	66	0,30	1,80	5,06	20,93	90,82	312,41	531,00
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	67	0,56	2,63	7,38	30,54	132,52	1054,06	1280,93
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, ενοικιάσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	K	23,60	170,92	479,69	1983,56	8608,23	17467,17	28334,77
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	70	18,96	138,12	387,62	1602,86	6956,07	13783,02	21847,03
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)	71	0,47	3,17	8,88	36,74	159,43	390,27	633,57
Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	72	0,17	0,77	2,18	8,99	39,03	184,17	474,02
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	73	0,09	0,53	1,48	6,13	26,62	83,95	200,03
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	74	3,92	28,34	79,52	328,83	1427,08	3025,75	5180,12
Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια	L	9,26	46,92	162,33	910,72	3269,91	7693,04	13485,80
Εκπαίδευση	M	5,82	29,15	100,86	565,82	2031,56	5127,28	8346,53
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	N	6,85	34,08	117,90	661,45	2374,91	5811,49	11452,17
Λοιπές κοινοτικές, κοινωνικές και προσωπικές δραστηριότητες υπηρεσιών	O	4,12	21,97	75,34	463,88	1387,75	2959,31	5670,46
Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	90	0,57	3,00	10,30	63,39	189,63	481,49	767,93
Δραστηριότητες οργανώσεων	91	0,46	2,53	8,68	53,46	159,94	327,71	580,35
Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	92	2,28	12,14	41,63	256,34	766,87	1574,18	3298,08
Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	93	0,81	4,30	14,73	90,69	271,32	575,93	1024,09
Τομέας Υπηρεσιών	S	100,00	608,10	2009,56	9517,75	33171,48	77181,70	135062,88

Π3. Αριθμός Εργαζομένων 1970-2007

Αριθμός Εργαζομένων (τιμές σε 1.000 άτομα)								
Ονοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Παραγωγή ειδών τροφίμων και ποτοποιίας	15	19,63	76,682	87,872	94,063	93,264	82,839	77,212
Παραγωγή προϊόντων καπνού	16	1,82	7,269	8,330	8,917	8,841	7,173	7,338
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	17	7,59	30,808	35,304	37,791	37,470	30,868	24,526
Παραγωγή ειδών ένδυσης- καταργασία και βαφή γουναρικών	18	13,16	53,692	61,527	65,862	65,302	53,798	36,559
Βιομηχανία δερμάτων και δερμάτινων ειδών	19	2,92	12,472	14,292	15,299	15,169	10,226	5,917
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	20	3,17	12,304	14,100	15,093	14,965	12,611	12,675
Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	21	2,32	9,305	10,663	11,414	11,317	9,873	6,761
Εκτυπώσεις, εκτυπώσεις εφημερίδων και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	22	4,60	16,826	19,282	20,640	20,465	21,434	26,108
Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων δύλισης πετρελαίου	23	1,61	6,337	7,261	7,773	7,707	6,644	4,070
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	24	5,28	20,504	23,496	25,151	24,937	21,005	25,859
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	25	3,30	13,142	15,059	16,120	15,983	13,149	10,687
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	26	6,17	24,652	28,249	30,240	29,983	23,692	20,673
Παραγωγή βασικών μετάλλων	27	3,12	11,974	13,721	14,688	14,563	12,387	13,041
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	28	6,06	23,454	26,876	28,770	28,525	25,487	23,558
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	29	5,19	19,949	22,860	24,471	24,263	21,074	22,487
Κατασκευή μηχανών γραφείου, λογιστικών μηχανών και υπολογιστών	30	0,05	0,149	0,170	0,182	0,181	0,308	0,182
Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών	31	1,56	6,361	7,289	7,802	7,736	6,165	4,001
Κατασκευή του εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφώνου, τηλεόρασης και επικοινωνιών	32	0,63	2,491	2,855	3,056	3,030	2,506	1,833
Κατασκευή ιατρικών και οπτικών οργάνων, οργάνων ακρβειας, ρολογιών	33	0,80	2,641	3,026	3,240	3,212	3,787	7,365
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	34	0,82	3,349	3,838	4,108	4,073	3,442	2,656
Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	35	4,22	16,917	19,386	20,752	20,575	15,521	16,611
Κατασκευή έπιπλων	36	5,89	23,003	26,359	28,216	27,977	24,278	23,214
Ανακύκλωση	37	0,09	0,271	0,311	0,333	0,330	0,598	0,737
Σύνολο Βιομηχανικού τομέα Μεταποίησης	D	100,00	394,55	452,13	483,98	479,87	408,87	374,07

<i>Αριθμός Εργαζομένων (τιμές σε 1.000 άτομα)</i>								
Όνοματολογία Κλάδου	Κωδικός Αριθμός (SIC)	Μερίδιο συμμετοχής (%)	_1970	_1977	_1985	_1992	_2000	_2007
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης	G	12,53	72,68	82,66	106,58	146,09	208,66	233,88
Πώληση, συντήρηση και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	50	2,38	13,81	15,70	20,24	27,75	38,96	48,17
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	51	4,33	25,32	28,79	37,12	50,88	73,81	76,22
Λιανικό εμπόριο, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών-επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	52	5,82	33,56	38,17	49,22	67,46	95,89	109,49
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	H	5,92	33,83	38,47	49,60	67,99	99,76	115,83
Υπηρεσίες μεταφορών και αποθήκευσης	I	17,94	141,28	185,97	176,78	176,78	178,94	181,60
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	60	6,50	51,14	67,32	63,99	63,99	64,81	62,63
Πλωτές μεταφορές	61	1,29	10,21	13,44	12,77	12,77	12,62	13,87
Αεροπορικές μεταφορές	62	1,10	9,19	12,10	11,50	11,50	8,38	9,72
Αποθήκευση και υλοστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	63	4,65	37,11	48,85	46,44	46,44	45,23	39,82
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	64	4,40	33,62	44,26	42,07	42,07	47,90	55,56
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες	J	4,78	28,73	28,36	38,89	58,77	84,68	94,24
Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	65	3,64	21,97	21,69	29,74	44,95	62,59	72,51
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	66	0,54	3,37	3,32	4,56	6,89	9,14	9,93
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	67	0,60	3,39	3,35	4,59	6,93	12,96	11,80
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, ενοικιάσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	K	6,27	37,39	36,69	46,98	67,51	110,09	155,99
Υπηρεσίες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	70	0,05	0,28	0,28	0,35	0,51	0,67	2,08
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης (μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και των προσωπικών και οικιακών αγαθών)	71	0,09	0,59	0,58	0,74	1,06	0,87	2,07
Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	72	0,26	1,05	1,03	1,31	1,88	6,87	11,43
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	73	0,25	1,37	1,36	1,86	2,81	4,54	7,50
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	74	5,62	34,09	33,46	42,72	61,25	97,14	132,91
Δημόσια διοίκηση και άμυνα- υποχρεωτική κοινωνική ασφάλεια	L	20,65	112,86	150,09	213,76	251,57	278,53	337,18
Εκπαίδευση	M	13,92	71,87	95,58	136,13	160,21	205,89	257,31
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	N	11,02	57,72	76,76	109,32	128,66	163,50	202,05
Λοιπές κοινοτικές, κοινωνικές και προσωπικές δραστηριότητες υπηρεσιών	O	6,97	37,94	50,46	71,86	84,57	94,09	105,69
Υπηρεσίες αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	90	1,09	6,01	7,99	11,38	13,39	15,40	14,94
Δραστηριότητες οργανώσεων	91	1,68	9,30	12,37	17,61	20,73	21,43	24,69
Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	92	3,51	19,01	25,29	36,01	42,38	47,82	54,04
Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	93	0,69	3,62	4,82	6,86	8,08	9,44	12,02
Γομάες Υπηρεσιών	S	100,00	594,30	745,06	949,90	1142,14	1424,14	1683,77

Βιβλιογραφία

Ελληνική – Εκθέσεις, Μελέτες

1. Δελτίο Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, Α' τρίμηνο (2007), «Διαχρονική Ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού τομέα».
2. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004), «Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ των επιχειρήσεων», (2004/C 31/03).
3. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών-IOBE (2012), «Η επίδραση του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία», (έρευνα προς διαβούλευση, Σεπτέμβριος 2012), Αθήνα.
4. Ουσταπασίδης, Κ. (2003), «Εφαρμοσμένη βιομηχανική οικονομική», Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζυγός.
5. Ουσταπασίδης, Κ. και Κατσουλάκος, Ι. (1999), «Εφαρμοσμένη βιομηχανική οικονομική και πολιτική», Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζυγός.
6. Λουρή, Ε. (2001), «Εφαρμοσμένη Βιομηχανική Οργάνωση». Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
7. Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών- ΣΕΒ (2013), «Ο τομέας του Μετάλλου- Μηχανισμός Διάγνωσης των αναγκών των επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και Δεξιότητες», (κείμενο προς διαβούλευση, Ιούλιος 2013). ΣΕΒ: Αθήνα.
8. Παλαιολόγος, Ι. και Πολέμης, Μ.(2015), «Μικροοικονομική Θεωρία Τόμος Α: Θεωρία Ζήτησης, Θεωρία Παραγωγής, Θεωρία Κόστους.», Εκδόσεις Αθ. Σταμούλη, Αθήνα.
9. Παλαιολόγος, Ι. και Πολέμης, Μ.(2016), «Μικροοικονομική Θεωρία Τόμος Β: Μορφές Αγοράς – Αρχές Ρύθμισης και Ανταγωνισμού.», Εκδόσεις Αθ. Σταμούλη, Αθήνα.
10. Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών-ΣΕΒ (2013), «Ο τομέας της Εφοδιαστικής Αλυσίδας - Μηχανισμός Διάγνωσης των αναγκών των επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και Δεξιότητες», (κείμενο προς διαβούλευση, Ιούλιος 2013), ΣΕΒ: Αθήνα
11. Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου-ΥΝΑ (2013), «Προγραμματική Περίοδος 2014 - 2020 (ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ 2014-2020)», Αθήνα.

Ξένη – Εκθέσεις, Μελέτες

1. Aiginger, K. (2008), «The impact of competition on macroeconomic performance», WIFO Working Papers, n° 318.
2. Basu, K. (1995), «Stackelberg equilibrium in oligopoly: An explanation based on managerial incentives», *Economics Letters*, vol. 49, issue 4, p.459-464.
3. Bohn, A. (1993), «Differenzierungsstrategien – Kritische Würdigung eines zentralen Konzeptes der strategischen Unternehmensführung», Verlag Barbara Kirsch, München.
4. Borg, M. (2009), «Measuring Market Competition in the EU: The Mark-up Approach», *Bank of Valletta Review* 39: 20–31.
5. Brandtweiner, R., (2000), «Differenzierung und elektronische Vertrieb Digitaler Informationsgüter», Symposium Publishing, Düsseldorf.
6. Bottini, N., and M. Molnár (2010), «How Large are Competitive Pressures in Services Markets? Estimation of Mark-ups for Selected OECD countries», *OECD Journal: Economic Studies*, 1: 1–51.
7. Bresnahan, T. F. (1982), «The Oligopoly Solution Concept is Identified», *Economics Letters* 10: 87–92.
8. Caballero, R.J and R.K. Lyons (1989), «The Role of External Economies in U.S. Manufacturing», Columbia mineo.
9. Caves, Richard E., J. Khalilzadeh-Shirazi and M.E. Porter (1975), «Scale Economies in Statistical Analyses of Market Power», *Review of Economics and Statistics* 57(2).
10. Christiansen, A. Kerber, W. (2006), «Competition Policy with Optimally Differentiated Rules Instead of "Per se Rules vs. Rule of Reason"», *Marburger volkswirtschaftliche Beiträge*, No. 2006, 06.
11. Christopoulou, R. and F. Vermeulen (2012), «Markups in the Euro Area and the US over the Period 1981–2004: A Comparison of 50 Sectors», *Empirical Economics* 421: 53–77.
12. Dobbelaere, S. (2004), «Estimation of Price-Cost Margins and Union Bargaining Power for Belgian Manufacturing», *International Journal of Industrial Organization* 22: 1381–1398.
13. Fafaliou, I., and M. Polemis (2012), «Market Power in Oil Industry: The Wholesale and Retailing Case» *Economics Finance Notes* 1: 1–18.
14. Geroski, P., Gilbert, R. and Jacquemin, A. (1990), «Barriers to entry and strategic

- competition», New York: Harwood Academic Publishers.
15. Hall, R. E. (1988), «The Relation between Price and Marginal Cost in U.S. Industry», *Journal of Political Economy* 96: 921–947.
 16. Hall, R. E., and D. W. Jorgenson. 1967. “Tax Policy and Investment Behaviour.” *American Economic Review* 57: 391–414.
 17. Hellenic Competition Commission, HCC. (2007a), «Decision regarding the Ex-Officio Investigation in the Production and Distribution of Dairy Products on the Basis of Article 1 of Law 703/77 and 101 TFEU».
 18. Hellenic Competition Commission, HCC. (2007b), «Decision 373/V/2007 regarding the exofficio investigation in the production and distribution of dairy products on the basis of Article 1 of law 703/77 and 101 TFEU».
 19. Hellenic Competition Commission, HCC. (2009), «Decision 434/V/2009 regarding the Complaint against NESTLE in the Production and Distribution of Coffee on the Basis of Articles 1 and 2 of Law 703/77 and 101 and 102 TFEU».
 20. Howe, W.S. (1978), «Industrial Economics», London, Mcmillan.
 21. Hüschelrath, K. and N. Leheyda, (2010), «A methodology for the evaluation of competition policy», *European Competition Journal*, Vol. 6(2), pp. 397-425. 113
 22. Jacobson, D. and Andreosso-O’Callaghan, B. (1996), «Industrial Economics and organisation : A European perspective», London, Macmillan.
 23. Kalecki (1940), «The supply curve of an industry under imperfect competition», In *Collected works of Michal Kalecki*, Vol. II, edited by J. Osiatynsky, Oxford University Press.
 24. Karousos, E. and Vlamis, P. (2008), «The Greek Construction Sector: An Overview of Recent Developments», *Journal of European Real Estate Research*, 1(3):254-266.
 25. Konings, J., Van Cayseele, P., and F. Warzynski (2005), «The Effects of Privatization and Competitive Pressure on Firms. Price-Cost Margins: Micro Evidence from Emerging Economies», *The Review of Economics and Statistics*, vol 87(1): 124-134.
 26. Konings, J., and H. Vandenbussche (2005), «Antidumping Protection and Markups of Domestic Firms», *Journal of International Economics*, vol 65(1): 151-165.
 27. Lopez, R.A., A.M. Azzam, and C. Lirón-España (2002), «Market Power and/or Efficiency: A Structural Approach», *Review of Industrial Organization* 20 (2): 115–126.

28. Maioli, S. (2004), «A Joint Estimation of Markups and Returns to Scale in 30 French Industries: A Structural Approach», Berlin: EARIE Conference proceedings, 2–5 September 2004.
29. Martins, J. O., S. Scarpetta, and D. Pilat (1996), «Mark-up Ratio in Manufacturing Industries: Estimation for 14 OECD Countries» OECD Working paper, 162.
30. Martins, J.O., and Scarpetta, S. (1999), «The Levels and Cyclical Behaviour of Mark-ups across Countries and Market Structures», OECD Working paper 213.
31. Molnár, M. (2010), «Measuring Competition in Slovenian Industries: Estimation of MarkUps», OECD Economics Department, Working Papers, No. 787, OECD Publishing <http://dx.doi.org/10.1787/5kmd41bjwr0q-en>.
32. Motta, M. (2004), «Competition Policy Theory and Practice», Cambridge University
33. Nishimuraa, G. K., Y. Ohkusab, and K. Arigac. (1999), «Estimating the Mark-up over Marginal Cost: A Panel Analysis of Japanese Firms 1971–1994», International Journal of Industrial Organization 17: 1077–1111.
34. Norrbin, S. (1993), «The Relation between Price and Marginal Cost in U.S. Industry: A Contradiction», Journal of Political Economy, 1993, vol. 101, issue 6, pages 1149–64
35. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (2005), «Policy Roundtables, Barriers to entry», DAF/COMP (2005) 42.
36. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (2013), «Competition Assessment Reviews Greece: Competition Assessment of Laws and Regulations in Greece – Preliminary Version».
37. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (1997), «The OECD Report on Regulatory Reform: Synthesis», Paris
38. Polemis, M. (2012), «Competition and Price Asymmetries in the Greek Oil Sector: An Empirical Analysis on Gasoline Market», Empirical Economics 43 (2): 789–817.
39. Polemis, M. (2014), «Measuring market power in the Greek manufacturing and services Industries», International Review of Applied Economics [DOI:10.1080/02692171.2014.92338624](https://doi.org/10.1080/02692171.2014.92338624).
40. Polemis, M. and Fotis P. (2015), «Measuring the Magnitude of Significant Market Power in the Manufacturing and Services Industries: A Cross Country Approach», Munich Personal RePEc Archive-MPRA Paper No. 63245, posted 25 March 2015, Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/63245/>

41. Polemis, M. and Fotis P. (2012), «The competitive structure of gasoline industry: Evidence across the globe», LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. [2 citations]
42. Porter, M.E. (1984), «Wettbewerbsstrategien», Frankfurt a.M.
43. Rezitis, A., and M. Kalantzi (2011), «Investigating Market Structure of the Greek Manufacturing Industry: A Hall-Roeger Approach», *Atlantic Economic Journal* 39 (4): 383–400.
44. Rezitis, A., and M. Kalantzi (2012a), «Assessing Competitive Conditions and Welfare Losses in the Greek Food and Beverages Manufacturing Industry: An Extended Hall-Roeger Approach», *Economics Bulletin* 32 (2): 1413–1427.
45. Rezitis, A., and M. Kalantzi (2012b), «Investigating Market Structure of the Greek Food and Beverages Manufacturing Industry: A Hall-Roeger Approach», *Agricultural Economics Review* 13 (1): 49–65.
46. Rezitis, A., and M. Kalantzi (2013), «Measuring the Degree of Market Power in the Greek Manufacturing Industry», *International Review of Applied Economics* 27 (3): 339–359.
47. Roeger, W. (1995), «Can Imperfect Competition Explain the Difference between Primal and Dual Productivity Measures? Estimates for U.S. Manufacturing», *Journal of Political Economy* 103: 316–331.
48. Scherer, F.M. and Ross, D. (1990), «Industrial market structure and economic Performance», Boston, Houghton Mifflin.
49. Schinkel, Maarten P. (2007), «Effective cartel enforcement in Europe», *World Competition: Law and Economics Review*, Vol. 30(4), pp. 539-572.
50. Shepherd, W. (1990), «The economics of Industrial Organization. 3rd Edition», London, Prentice-Hall International.
51. Smuda, Florian (2014), «Cartel overcharges and the deterrent effect of EU competition Law», *Journal of Competition Law & Economics*, Vol. 10(1), pp. 63-86.
52. Sørgard, Lars (2014), «From research on mergers to merger policy», *International Journal of the Economics of Business*, Vol. 21(1), pp. 37-42
53. Norrbin, S. (1993), «The Relation between Price and Marginal Cost in U.S. Industry: A Contradiction», *Journal of Political Economy*, 1993, vol. 101, issue 6, pages 1149-64

54. Stigler, George J. (1958), «The Economies of Scale», Journal of Law and Economics:

Vol.1: No.1,Article4.Available at: <http://chicagounbound.uchicago.edu/jle/vol1/iss1/4>

55. Tenn Steven, Luke Froeb and Steven Tschantz (2010), «Merger effects when firms compete by choosing both price and promotion», International Journal of Industrial Organisation, Vol. 28(6), pp. 695-707.

56. Trésor-Economics (2008), «Competition within Sectors in France», Treasury and Economic policy, Paris: General Directorate

57. Varga, Janos, Werner Roeger and Janin't Veld (2013), «Growth effects of structural reforms in Southern Europe: The case of Greece, Italy, Spain and Portugal», DG ECFIN European Economy, Economic Papers n°511

58. Voigt, Stefan (2006), «The economic effects of competition policy - Cross-country evidence using four indicators», ICER Working Papers 20-2006, ICER - International Centre for Economic Research.

59. Weiss, C., R. (2010), «Mark-ups, industry structure and the business cycle», Applied Economics Letters 7: 189-191.

60. Wu, H. (2009), «Entry barriers and markup ratios: evidence from OECD countries», Applied Economics Letters 16: 125-130.

Διαδικτυακοί Τόποι

1. Euro2day (2013) Logistics: Η μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα. Ηλεκτρονική Εφημερίδα, <http://www.euro2day.gr/news/economy/124/articles/762779/Article.aspx>.

2. EU KLEMS Growth and Productivity Accounts: November 2009 Release, updated March 2011, <http://www.euklems.net/>

3. European Commission Business, Economy, EuroIndicators, StatisticsEconomic databases, Macro-economic database AMECO, http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm

4. World Development Indicators, World Bank Database, DataBank,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

5. Οικονομίες κλίμακας –Ορισμός, Ευρετήριο οικονομικών όρων
<https://www.euretirio.com/oikonomies-klimakas>

6. Οικονομική της Βιομηχανικής Οργάνωσης - upatras eclass

<https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/ECON1217/%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3%20%CE%9C%CE%91%CE%98%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%A9%CE%9D/%CE%94%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B7%20%CE%A4%CF%81%CE%AF%CF%84%CE%B7%CE%92%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%9F%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%2015%202016.pdf>

7. Η 20ετία που οδήγησε στην αποβιομηχάνιση, Δημοσίευση 24/05/2010,

<https://kavvathas.com/2010/05/24/%CE%B7-20%CE%B5%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CE%B4%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CF%83/>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ